

Alapította: Heimler Károly

Kiadja:
a Győr-Sopron megyei Lapkiadó Vállalat

Főszerkesztő: MOLLAY KÁROLY

A szerkesztőség tagjai:

BOGNÁR DEZSŐ, FARKAS IMRE, GOLLNHOFER SÁNDOR, HÁRS JÓZSEF olvasószerkesztő,
HILLER ISTVÁN titkár és technikai szerkesztő, KÖRNYEI ATTILA, NYESŐ IMRE

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Baumann József: A soproni gázmű története (II. rész)

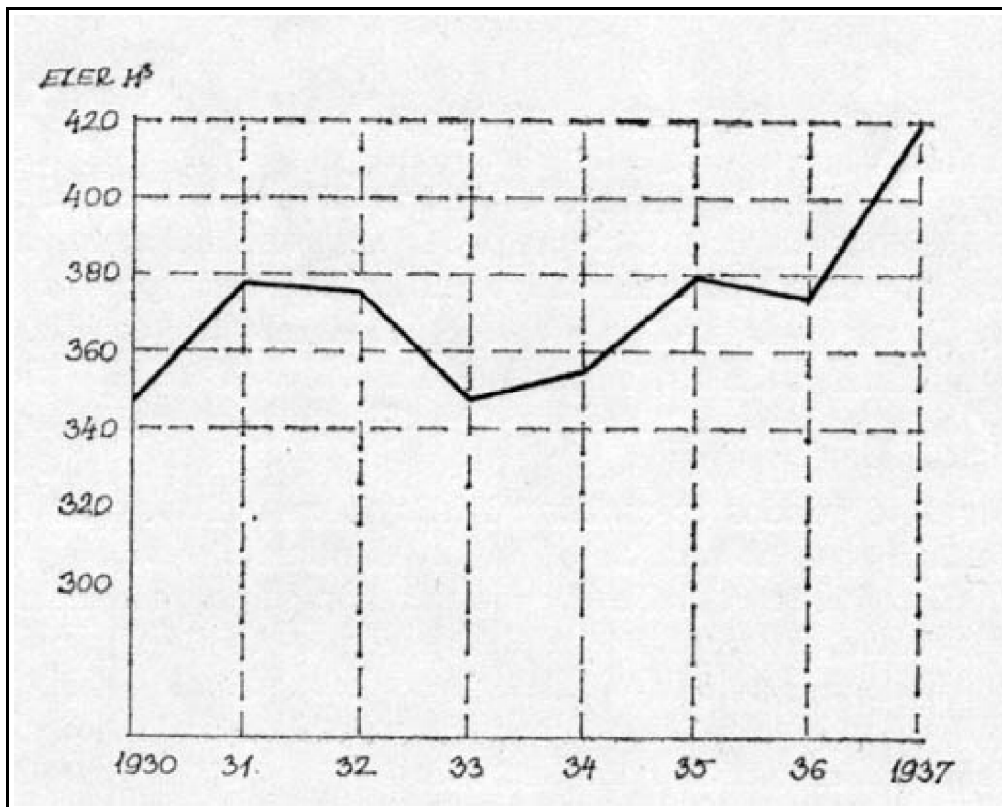
Baumann József: A soproni gázmű története (II. rész)

El kellett dönteni, hogy az. üzem területén felállítandó tartó földbe süllyesztett vasbeton vagy föld feletti vasmedencével készüljön-e. A vasbeton mellett szólt, hogy az nem rozsdásodik, nem kell időnként újra mázolni, lehülése minimális lévén, télen kevés fűtést igényel és hogy ezzel alacsonyabb a gáztartó, kevésbé rontja a városképet. Hátránya, hogy készítése pontos, jól szervezett munkát igényel, mert ellenkező esetben könnyen megfolyósodik, javítása költséges és hosszadalmas, mint azt akkoriban a Fővárosi Gázmű esete bizonyította. A Soproni Állami Építőipari Vállalat jó hírében bízva a gázgyár mégis a vasbetonmedence mellett döntött és a döntés helyesnek bizonyult. Ifjabb Becska Ferenc építésvezető gondos és szakszerű irányítása mellett a medence jól sikerült, vízzel feltöltésekor tömörnek bizonyult és feladatát 20 évig kifogástalanul ellátta. A vezető szerkezetet, harangot és teleszkópokat a rendelkezésre álló megbízható tervek szerint készítette el a Győri Vagon- és Gépgyár és a tartó csak azért került a közelmúltban lebontásra, mert befogadóképessége a mai termeléshez viszonyítva már kicsi és mert elhelyezése lakóházak közelsége miatt az újabb biztonsági előírásoknak nem felelt meg.

1949. január 1-én a villamosművet ugyan államosították, a gázgyár pedig a városé maradt, felügyeleti hatóságuk szerepét azonban továbbra is a Sopron városi Tanács és a Győr-Sopron megyei Tanács VB. Építési és Közlekedési Osztálya töltötték be. Ennek előnye volt a közvetlen kapcsolat és hogy a tanácsok elsősorban a város lakosságának érdekeit tartották szem előtt. Hátránya volt viszont a tanácsok anyagi kereteinek korlátozott volta, aminek következtében az égetően sürgőssé vált bővítéseket és beruházásokat sokszor csak nagy késéssel lehetett megvalósítani. Javult némileg a helyzet az 1954. évben, amikor megalakult a gázgyárak szakmai felügyeletének ellátására a Gázenergia Iroda. Az iroda összefogta az ország egész területén szétszórta fekvő gázgyárakat, elősegítette a felmerülő szakmai problémák helyes megoldását, enyhítette az anyagbeszerzés gondjait és a legelőtöbben szükséges beruházások céljára hitelt

szerzett.

Sopronban a gázfogyasztók száma az életszínvonal emelkedése következtében már az ötvenes évek elején gyors növekedésnek indult úgy, hogy 1955-ben elérte az 1945. évinek kétszeresét, a 3000 főt. Ezért sok utcában bővíteni kellett, az újonnan beépített és megnyílt utcákban pedig le kellett fektetni a gázcsővezetékét. Sopronban kísérletképpen már 1933-ban sor került azbesztcement (eternit) nyomócső lefektetésére és az azóta eltelt 20 év tapasztalatai minden szempontból megnyugtatóak voltak. Csőtörés, gázömlés nem fordult elő, az ellenőrzés céljából kiásott úgynevezett Gibault-kötés tömören zárt, öntöttvas részei, csavarjai és gumigyűrűi kifogástalan állapotban voltak.

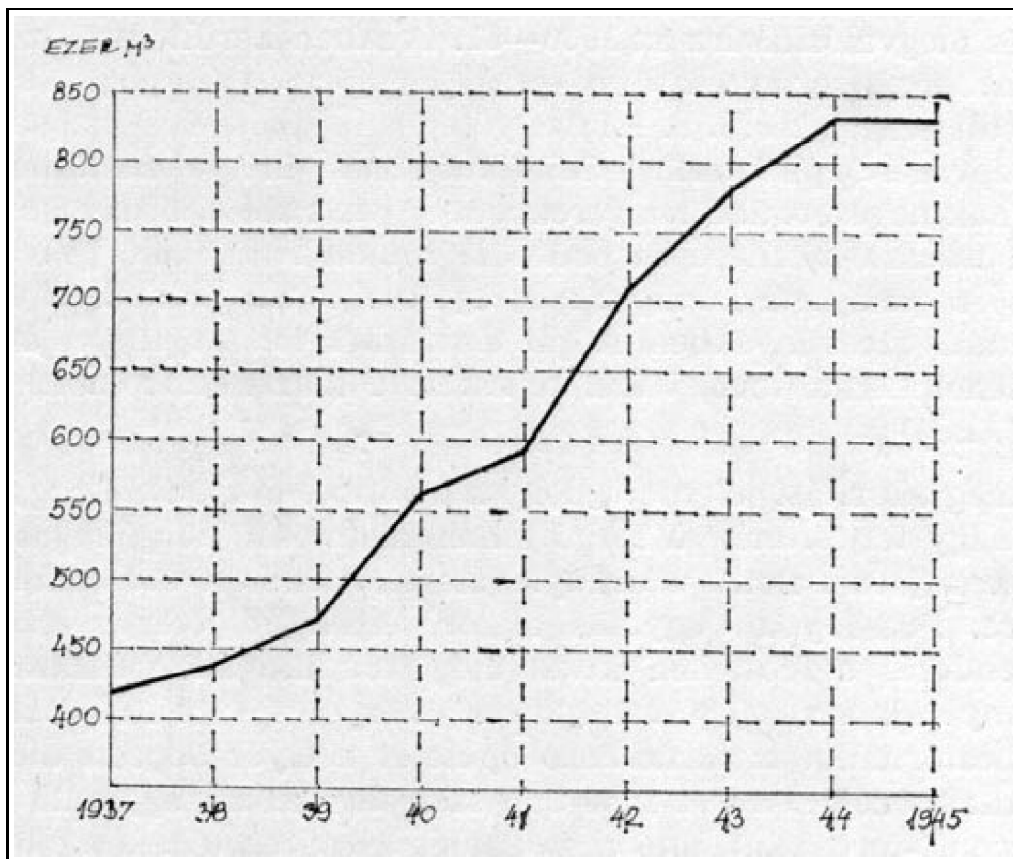
9. A gáztermelés az 1930–1937. években

Az acélcső abban az időben csak kis mennyiségben, kiutalásra volt beszerezhető, drága volt, korrózió elleni védelme még nem volt tökéletesen megoldva. Mivel a beruházási hitel összege erősen korlátozott volt, a gázmű vezetősége az acélcsőnél jóval olcsóbb, nem korrodáló és könnyebben beszerezhető azbesztcement nyomócső mellett döntött, amiből 1950 és 1958 között 6 kilométer került lefektetésre egymillió kétszáz ezer forint költséggel. A következő évtizedben a csőfektetési tevékenység még fokozódott úgy, hogy 1970-ben a csőhálózatnak több mint fele, 30 km azbesztcement csőből állt. A csőhálózati gázömlések száma a hatvanas években emelkedett, ennek oka legtöbbször olyan csőtörés volt, amelyet más közművezetékek gondatlan fektetése miatt bekövetkezett földszüllyedés idézett elő. Ezek azonban a hatvanas évek végén teljesen megszűntek, mert azóta a közművek a hálózati terveket koordinálják, gondos munkával a földszüllyedését csökkentik és ahol kell, a gázcsövet aláfalazzák. A gázömlés másik oka a tisztítóberendezések túlterhelése volt, aminek folytán a megnövekedett ammóniaktartalmú kondenzvíz a gázmű közelében

megmarta a Gibault-kötések gumigyűrűit. Ez a hiányosság az új tisztítóberendezések üzembehelyezésével a hatvanas évek első felében szintén megszűnt. Azóta az azbesztcement nyomócsöveken gázszivárgás nem fordult elő, de ettől függetlenül a csövek helyébe korszerű, korrózió elleni védőburkolattal ellátott, nagyobb átmérőjű acélcsövek kerülnek fokozatosan lefektetésre.

Ma már megállapítható, hogy hasznos volt a korlátozottan rendelkezésre álló hitelt azbesztcement nyomócső fektetésére felhasználva az egész várost kellő nyomású gázzal ellátni, mert az akkori nem tökéletes védőburkolattal ellátott és ma már szűk keresztmetszetű drága acélcsöveket éppen úgy ki kell cserélni, mint az eternit csövet.

99 Amint a 14. képen látható, a gázfogyasztással és a fogyasztók számával együtt nőtt a rendszerint vasárnap délben fellépő óránkénti csúcsgasztás. A gázgyárból a város felé induló vezetékek túlterheltségének és a bennük ennek folytán keletkező nagy nyomásesésnek megszüntetésére 1958-ban került sor a gázüzemében egy 700 m³/óra teljesítményű, 0,12 atmoszféra, vagyis 1200 mm vízszlopnymást előállító, forgódugattyús gázfúvó, a Széchenyi téren és a Múzeum-Csengeri utca sarkán egy-egy göznyomásszabályzó felállítására és 1,8 km középnyomású vezeték lefektetésére.

10. Gáztermelés az 1937–1945. években

A Széchenyi téri állomás a belvárost és a keleti városrészt, a Csengeri utcai pedig a vasúttól délre fekvő utcákat és a lövéreket látja el gázzal. A nyomásszabályozók föld feletti, nyitható oldalú vaslemezszekrényben kerültek elhelyezésre és a tartozékokkal, csővezetékekkel együtt hőszigetelő burkolatot

kaptak. Lehűlésüket, befagyásukat meggátolta az átáramló gáz melegtartalma, kezelésük, (mivel a szekrény nyitott állapotában történt) veszélytelen volt. Teljesítményük már nem lévén elegendő és elhelyezésük sem felelt meg az újabb előírásoknak, a hetvenes évek elején a Széchenyi téren föld alatti, a városi múzeum kertjében pedig föld feletti épületben nagyobb teljesítményű, új nyomásszabályozókat helyeztek el.

1957-ben Király Ferencre bízta a gázmű vezetését, aki munkáját nagyon lelkiismeretesen végezte és példás fegyelmet tartott. Az 1955. év végén üzembe helyezett új kemence lehetővé tette a gáztermelésnek és a gázfogyasztók számának további gyors ütemű növelését, azonban a gáztisztító berendezések kapacitása már nem felelt meg a megemelkedett gázmennyiségnek.

Különösen az ütközésen alapuló Pelouse-rendszerű kátrányleválasztó volt erősen túlterhelve, a tisztított gázban visszamaradt kátrány lerakódott a gázégők fuvókáiban és főleg a nagykonyhai készülékek működését gátolta olyan mértékben, hogy egyes helyeken két-három naponkénti tisztításukra volt szükség. Szerencsére akkor már Bali János és Törő Mihály, az Egyesült Izzó alkalmazottainak 100.újjítása alapján megkezdődött hazánkban az elektrostatikus kátrányleválasztó gyártása. A gázgyár megrendelésére a Mélyépterv 1956-ban elkészítette a terveket, amelyek alapján 1957-ben elkészült a leválasztó. Az orvosi röntgenkészülékekhez használatos, nagy feszültségű villamos berendezés szinte módosítás nélkül alkalmas a leválasztáshoz szükséges 40–100 ezer volt feszültségű villamos áram előállítására, így a gyártás és az alkatrészek pótlása gyorsan és zavartalanul megvalósítható. A készülék szinte maradéktalanul eltávolítja a kátrányt a gázból, amellett nő a kátrány mennyisége, javul a minősége, hígabb, könnyen kezelhető és több benne az értékes, könnyű kátrányolaj. Üzembehelyezése után a gázégők eltömődése azonnal és teljesen megszűnt.

Ez azonban nem javított a gáz egyéb szennyeződéseiben és szükség volt új, nagyobb teljesítményű tisztító felállítására is. Ennek terveit is a Mélyépterv készítette el és megvalósítására az 1960–61. években került sor. Az elektrostatikus kátrányleválasztó óránként 1000–1200 m³ gáz tisztítására alkalmas és új épületben került elhelyezésre. A kénvegyületek megkötésére szolgáló ún. tisztítómassza (gyepvasérc, piritpörk, szintetikus Lux; illetve Lautmassza) itt Bischoff-toronynak nevezett álló hengerekben, egymás fölött öt rétegben került elhelyezésre. A massza leürítése és betöltése sokkal ritkábban, gravitációs úton, illetve felvonó segítségével könnyebb és egészségesebb munkával történt, mint a régi horizontális szekrényekben. A gáz elzárására tolózár, illetve szelep helyett a szivárgást lehetetlenné tevő, vízzel feltöltött U-alakú csőidomok, ún. vízzárak szolgáltak (17. kép).

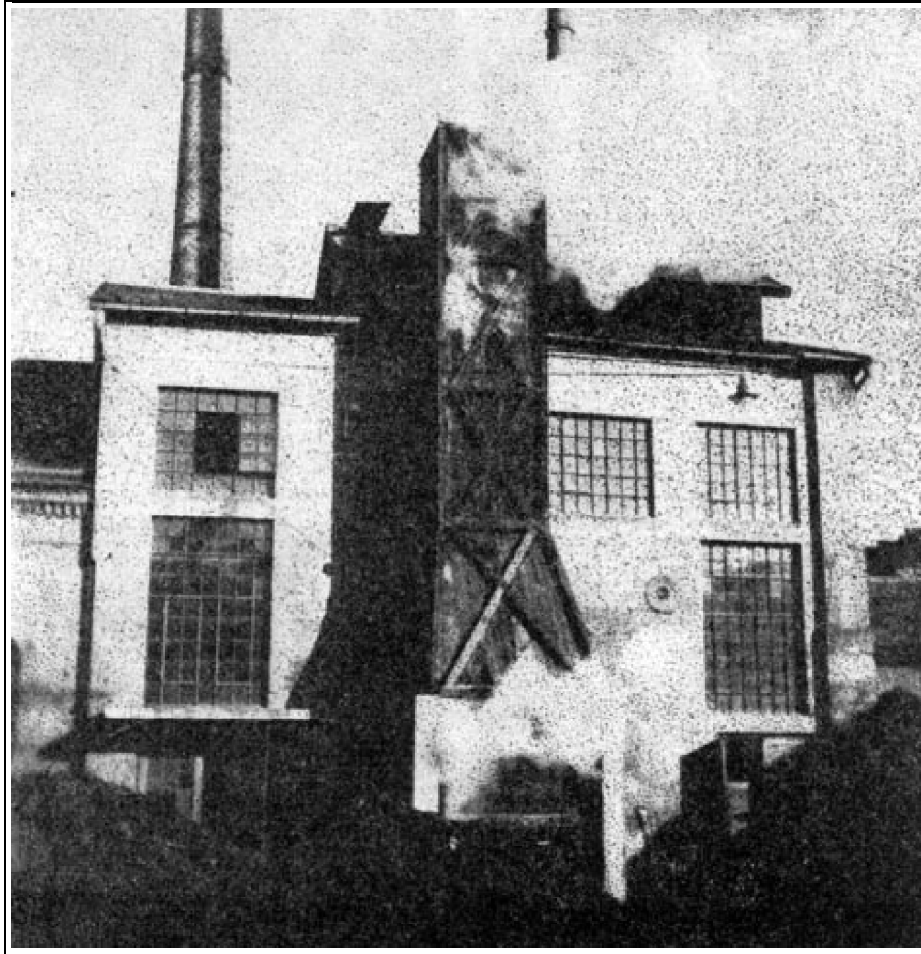
Komoly megtakarítást jelentett, hogy a leállított Pozsonyi Gázgyárban rendkívül olcsón nagy teljesítményű forgó ammóniakmosót, forgódugattyús gázmérőt és tartalék céljára Pelouse-kátrányleválasztót lehetett beszerezni az új tisztítókör részére. Pozsonyban ugyanis akkor tértek át földgáz szolgáltatására. A tisztítóberendezés a fentiekén kívül még két álló ammóniakmosót foglalt magában. A nyersfalazati téglával burkolt, központi fűtéssel ellátott műszaki irodát és laboratóriumot is tartalmazó épületet a Győr-Sopron megyei Állami Építőipari Vállalat készítette el 1960-ban szép kivitelben, egymillió forint költséggel. A Bischoff-tornyokat, álló mosókat és a csővezetéseket 1961-ben szállította a Vaskohászati Kemenceépítő Vállalat és a Budapesti Általános Gép- és Műanyagipari KTSZ szerelte fel. Költségük kerekítve 1 900 000 forintot tett ki. A berendezés üzembehelyezésével egycsapásra megszűnt az égők eltömődése, a csőkötések gumigyűrűinek szétmaródása, a konyhák fémtárgyainak oxidációja, a füstgázok szűrős szaga és minden egyéb, a gáz minőségével kapcsolatos panasz.

12. A berendezés teljes kihasználására és megterhelésére azonban már nem került sor. Ugyanis közben hazánkban is eredményessé vált a földgáz kutatás, megnövekedett a propán-bután termelés és ez lehetővé

tette nagy fogyasztású téli napokon és hét végén a gáztermelés emelését új gázkemence építése nélkül. A gázszívás növelésével a kamrák falának repedésein át nitrogénből, széndioxidból és némi szénmonoxidból álló füstgáz keverhető a kamragázhoz. A fűtőérték csökkenését gőzfűtésű készülékekben elpárologtatott gáz halmazállapotú propánbután (PB, azaz C_3H_8 , illetve C_4H_{10}) bekeverésével lehetett ellensúlyozni. A hidrogén százalékos aránya csökkent ugyan, de az előírt 30% fölött maradt, a gáz fajsúlyának növekedése nem volt olyan mértékű, hogy a gáz gyulladási sebessége és égési tulajdonságai ne érték volna el a szükséges értéket.

Propán-bután helyett használható dúsításra a több mint 90%-ban metánból (CH_4) álló földgáz is. Ennek előnye, hogy a PB-nél sőt a levegőnél is jóval **101**könnyebb, így nem növeli a gáz fajsúlyát; hátránya viszont a kisebb fűtőérték, amiért a PB mennyiségének háromszorosát kell a gázhoz keverni és ennek következtében a hidrogén aránya jobban csökken.

A PB a nagykonyhák által használt és 33 kg-ot tartalmazó acélpalackban érkezett a gázgyárba kiutalás alapján, beszerzése viszont a kereslet növekedése következtében mind nagyobb nehézségekbe ütközött. A földgázzal ellenkező volt a helyzet, mert mennyisége az eredményes fűrészek folytán rohamosan nőtt, felhasználása pedig a nagy tőkebefektetést és hosszú készítési időt igénylő távvezetékek hiánya miatt nem nőtt a termeléssel arányosan. A kérdést a földgáz vasúti szállításával oldották meg, ami nehézkes és költséges volt ugyan, de más lehetőség híján eredményesnek és hasznosnak bizonyult. A vasúti kocsin 80 db 15 cm belső átmérőjű, átlag 6 méter hosszú acélpalackot helyeztek el, amelyekbe 150 atmoszféra nyomással sajtolták a földgázt. A kocsi súlya meghaladta a 80 tonnát, a szállított gázé 4 tonna körül volt, ami atmoszférikus nyomáson 5000 m^3 gázt jelentett. A kocsi csak a nagy terhelést bíró fővonalakon közlekedhetett, a vasúti pálya, a kocsi alváza és a rúgói túl voltak terhelve, a palackok szelepei és összekötő vezetékai könnyen meghibásodtak.

11. A kemenceház megnyitása 1941-ben

A földgázkutak közelében, így a dunántúli Újudvaron 150 atmoszférás kompresszor állt rendelkezésre a földgázzalító kocsik megtöltésére (eredetileg a vasúti kocsik világítását ellátó palackok feltöltésére szolgált). A földgázzalító kocsik nagyon jól megfeleltek a gázgyárak céljára is, azonban a növekvő igénybevétel miatt karbantartásuk, javításuk gyakorisága és költsége is gyorsan emelkedett és végül teljes elhasználódásukhoz vezetett.

102A hazai földgázkutatás eredményei az ötvenes évek végén teljesen új távlatot nyitottak az ország energiaellátása előtt és döntően befolyásolták a soproni gázgyár fejlődését is. A szénleparlás igen nagy beruházásokat igényel, berendezései gyorsan elhasználódtak, kiszolgálásukhoz sok, nehéz és egészségtelen munkára van szükség, a gázgyártás céljára megfelelő szenet importálni kell és nagy távolságról szállítani. Ezért addig gázgyárat csak nagyobb városokban volt érdemes felállítani és a kamragázt csak sütés-főzésre, vízmelegítésre, kényes ipari folyamatok és laboratóriumi munkák céljára volt gazdaságos felhasználni.

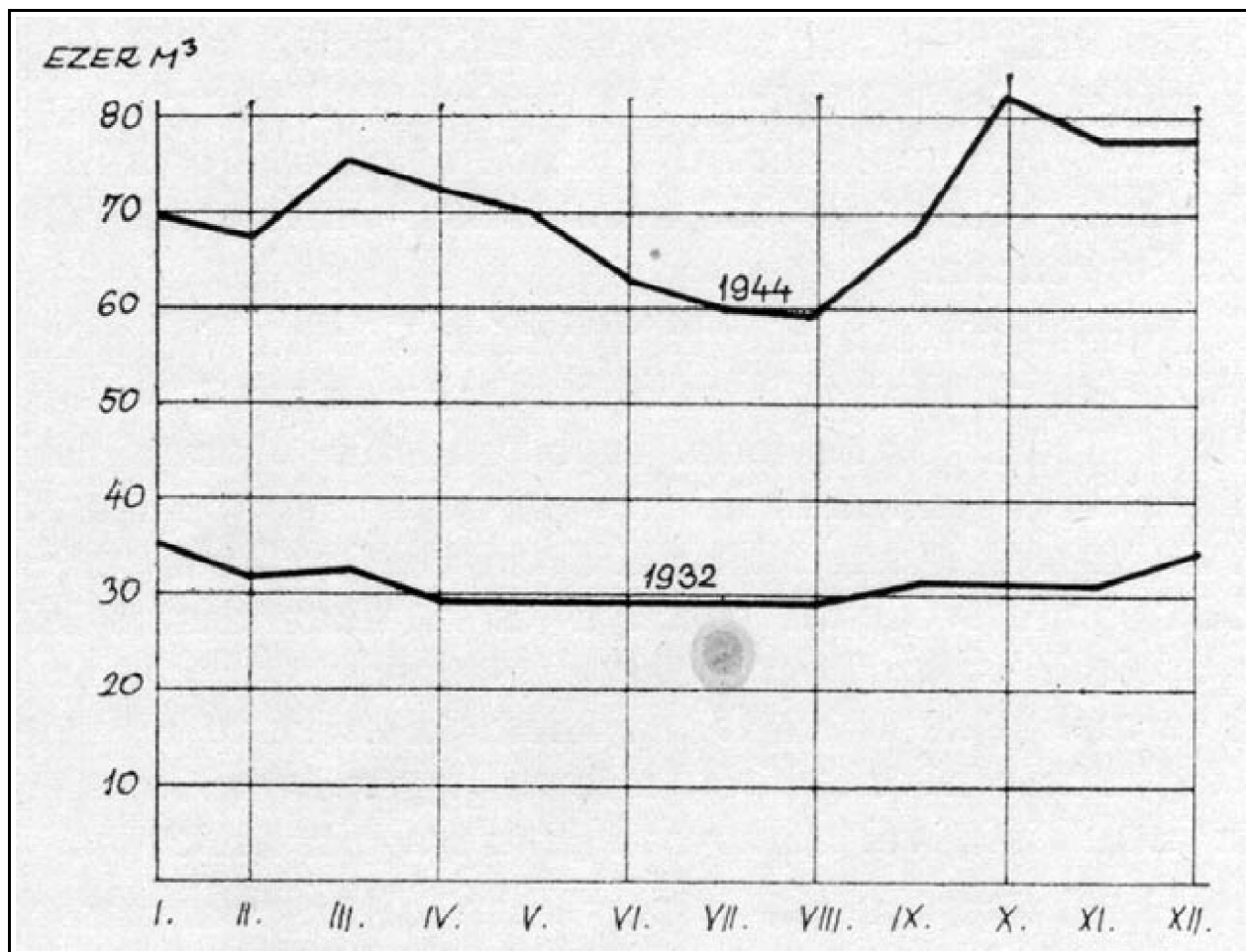
A földgázkutak nagy hozama, a földgáz kétszer akkora fűtőértéke és az üzemeltetés alacsony költségei gazdaságossá teszik hosszú távvezeték létesítését, a mellettük fekvő kis települések gázellátását, a gáznak fentiekén kívül fűtésre és kevésbé kényes ipari célokra való felhasználását. Emellett a földgázból leválasztott és a nyersolajfinomítás közben keletkező propán-bután lehetővé teszi a kis és ritka beépítésű

települések lakói számára is az úgynevezett palackos gáz használatát.

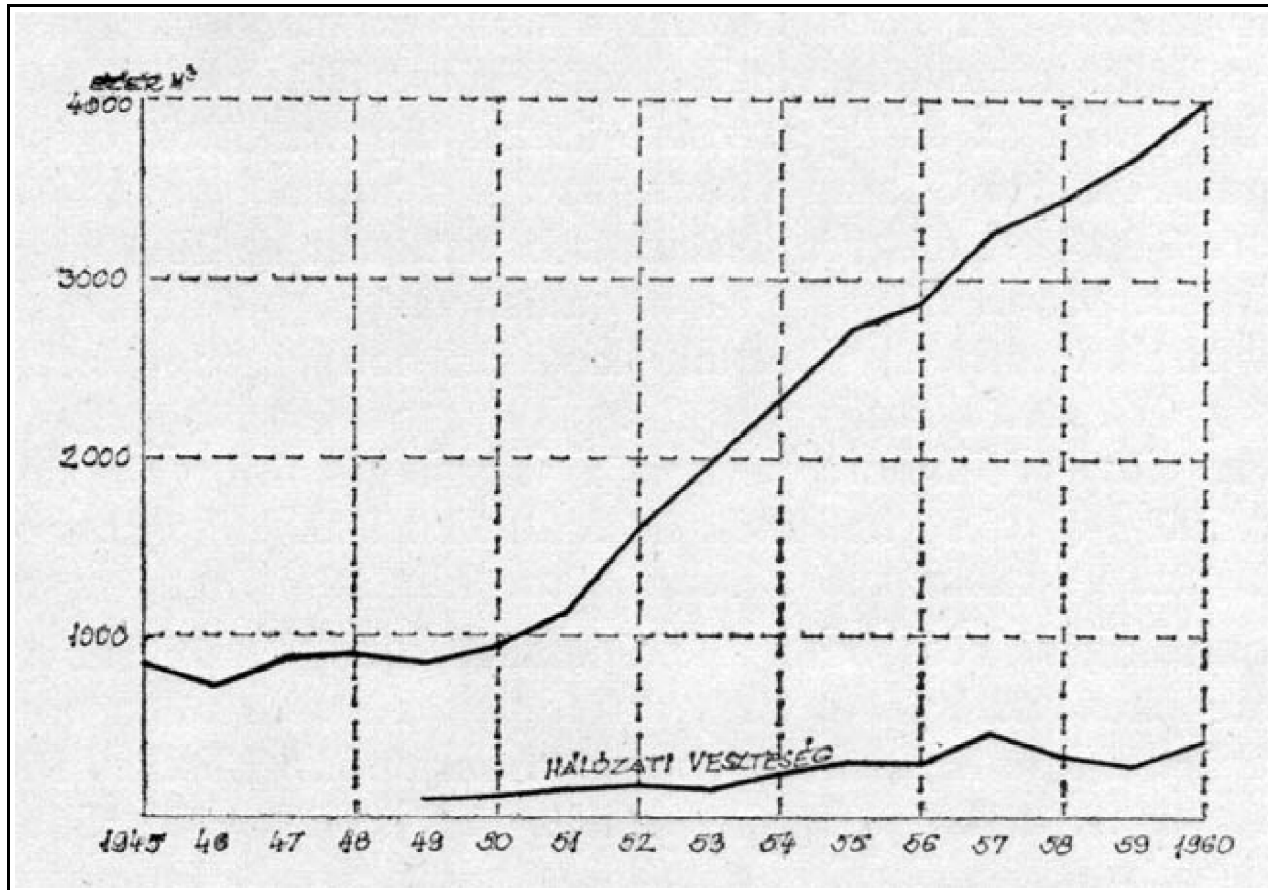
Az új, bőséges földgázlelőhelyek az ország keleti részén vannak, a dunántúli, zalai kutak mind jobban kiapadtak úgy, hogy még Nagykanizsát és környékét sem voltak képesek gázzal ellátni és ezért az észak-nyugati városok bekapcsolása a földgázelosztó hálózatba csak hosszabb idő múlva valósulhatott meg. A hatvanas évek előtt a működő 11 gázgyár közül nyolc a Dunántúlon, illetve a Duna mentén feküdt, 1960 után viszont a Tiszántúlon és Duna-Tisza közén került sor gyors ütemben a földgázszolgáltatásra történő berendezkedésre, új városok, sőt községek gázzal való ellátására. Különösen Sopron számára kellett az átlagostól eltérő megoldást találni, mert legnyugatabbra fekszik, gázigénye aránylag alacsony és mert szénleptáró és tisztító berendezései még jók, üzemképes állapotban voltak.

A növekvő gázigény fedezése céljából a legsürgősebben a földgázszállítást kellett megoldani, ezért a vasúti kocsik üritése és a földgáz feldolgozása céljára a gázmű megszerezte a lebombázott huszárlaktanya területének a Somfalvi út elejével határos részét, a gázgyártól kereken 650 méter távolságra. 1960-ban az akkoriban létesített Hőerőmű iparvágányából leágaztatva 200 méter hosszú iparvágány készült az új, úgynevezett földgáztelep részére. A földgáz tárolására a vasúti szállításnál használtakhoz hasonló, csak rövidebb acélpalackok szolgáltak. Elképzelhető, hogy a vasúti kocsi és a tároló összekötése eleinte líraalakú acélcsővel, majd hajlékony gumitömlővel a 150 atmoszféras nyomás miatt mennyire kényes és veszélyes munka volt.

Az egy-egy sorban vízszintesen elhelyezett palackok elzárására külön szelepek szolgáltak, amelyek gyakran meghibásodtak, ürités közben pedig, főleg télen, az összekötő csövekkel együtt befagytak, úgyhogy felolvasztás céljára ronggyal kellett beburkolni őket és melegvízzel öntözni. A nagy nyomás csökkentése egy elosztócsövön elhelyezett, az oxigénpalackoknál használatos, kis furatú szelepekkel történt.

12. Havonkénti gázfeladás 1932-ben és 1944-ben

13. A gáztermelés az 1945–1960. években

A földgázt eleinte csak nagyfogyasztású hétfői és téli napokon használták a füstgázzal hígított kamragáz égésmelegének emelésére. A fogyasztás állandó növekedése halaszthatatlanná tette a 3800 kalóriás városi gázt termelő berendezés gyors bővítését, amely célra a levegős földgázbontó felelt meg legjobban. A levegővel kevert földgáz (CH³-kénti 3800 helyett átlag 1700 kalória. A fűtőértéket a főleg metánból álló földgáz vagy PB-gáz hozzákeverésével fel lehet emelni a szükséges 3800, illetve 5000 kalóriára. Ez a kevert gáz a kamragázzal szemben nem szorul tisztításra, de nagy hátránya, hogy annak 40% körüli hidrogéntartalmával szemben csak 18–28% hidrogén van benne. A dúsító, a bontott és a kamragáz megfelelő arányú keverésével el lehet érni a 30%-ot megközelítő hidrogéntartalmat. Csehszlovákiában az ötvenes évek végén már működtek a fent leírt, egyszerű levegős gázbontók. A Sopronban tömegesen [104](#)jelentkező új fogyasztók igényének gyors kielégítésére is ilyenek felállítására volt lehetőség.

Az Országos Kőolaj- és Gázipari Trösztnek, a gázmű akkori szakfelügyeletének képviselője, Szász Frigyes 1962. június 14-re értekezletet hívott össze a felügyeleti hatóság szerepét betöltő Sopron város VB. Építési és Közlekedési Osztályánál és ott a rá jellemző dinamizmussal intézkedett. A szabad kivitelezési kapacitással rendelkező Általános Gép- és Műanyag KTSZ-nél megrendeltette egy a Mélyépterv által a Székesfehérvári Gázmű részére készített és a Szombathelyi Tervező Iroda által módosított terv szerinti, óránként 400 m³ gázt termelő levegős bontó készítését és felállítását, a Táncsics Mihály utcai és Somfalvi úti telepek között 700 fm, 200 mm átmérőjű acélcső lefektetését és a Szegeden felszabadult, 3000 m³-t

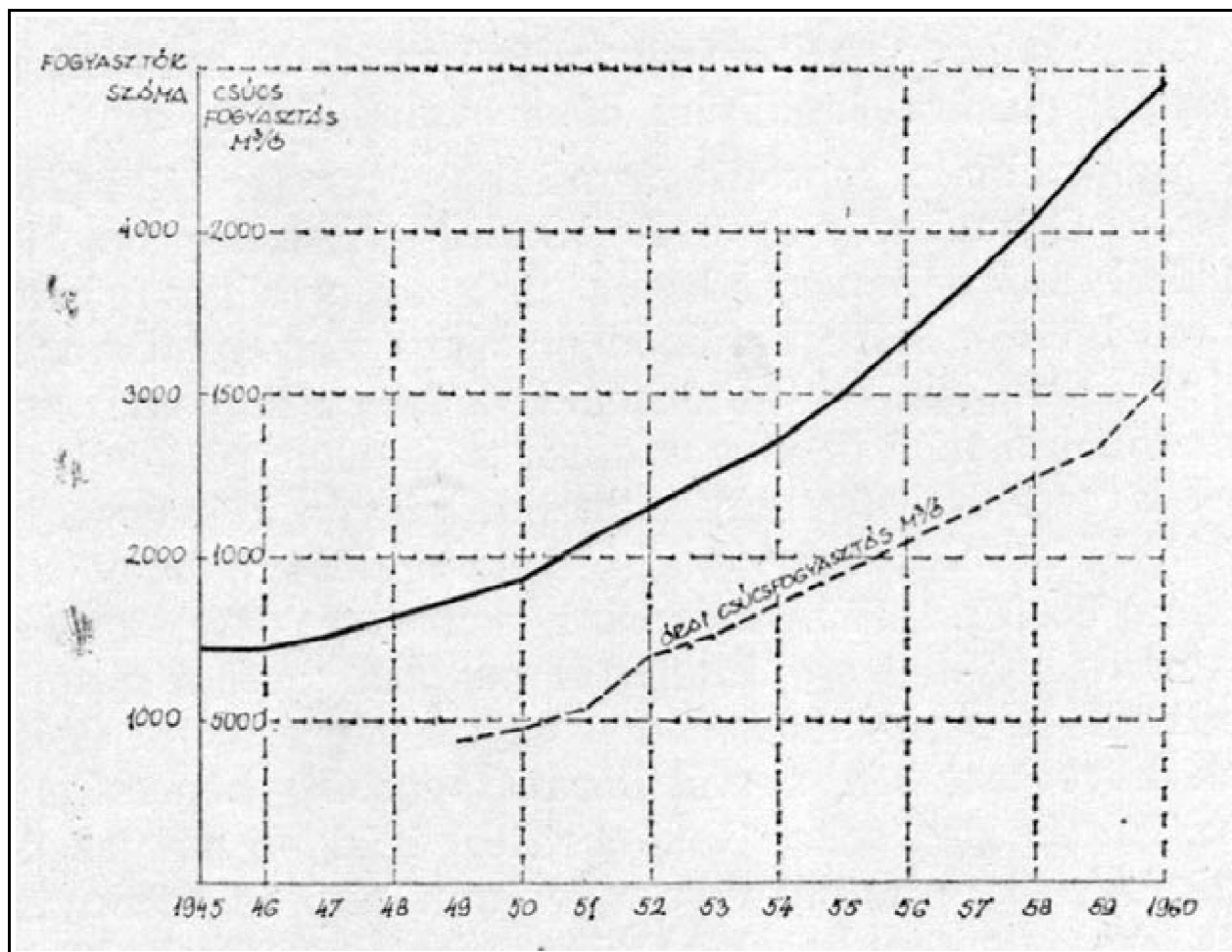
befogadó, 47 db 150 atm. üzemnyomású acélpalack leszerelését és felállítását Sopronban.

A hazánkban nem gyártott, kényes nyomáscsökkentő és szabályozó berendezést csehszlovák cég szállította és szerelte. A kerekítve 1 millió 800 ezer Ft beruházási hitelt a Tröszt biztosította. A berendezés a szerződésben kikötött 1962. évvégi határidőre ugyan nem készült el, de a megrendelés után 9 hónappal, 1963. márc. 31-én meg lehetett tartani a megyei és városi tanácsok, a tröszt, a Köjál, a SZOT balesetvédelmi osztálya és a tűzrendészet képviselőjének jelenlétében az átvételi és az üzembehelyezés-engedélyezési eljárást. A bontó, amely a gázmű termelési kapacitását majdnem kétszeresre növelte, jól működött, fedezte a fogyasztás növekedését, a termelt gáz összetétele megfelelő volt és a bontott gáz mennyiségével arányosan javult a gáz tisztasága.

A fogyasztás különösen a téli hónapokban olyan rohamosan emelkedett továbbra is, hogy annak fedezésére és egyúttal tartalék céljára is már 1964-ben fel kellett állítani még egy, a meglévővel azonos nagyságú bontót a hozzátartozó hőcserélővel és hűtővel. A Pécsi Gázmű a saját üzeme céljára elkészítette egy óránként 800 m³ gázt termelő levegős bontó, hőcserélő és hűtő tervét. Tervezésénél tekintetbe vették az addig szerzett üzemi tapasztalatokat és javították az üzembiztonságot. A Pécsi Gázmű visszaigazolta a soproni gázmű ilyenre vonatkozó 1967. febr. 4-én kelt megrendelését, a berendezés az 1968. évben elkészült, felszerelték, decemberben megtörtént nyomáspróbája, próbaüzemeltetése és átvétele. Két év múlva még egy hasonló kivitelű bontó generátort állítottak fel tartozékaival együtt. Attól kezdve az ún. pécsi generátorok termelték a téli hónapokban egyre növekvő mennyiségben a városi gáz túlnyomó részét, miután kiderült, hogy 100%-al túlterhelhetők és óránként 1600 m³ terheléssel 30% hidrogéntartalmú gázt állítanak elő a katalizátor kímélése mellett.

A palackos földgáztároló befogadóképessége a fogyasztás növekedése miatt rövidesen szintén kevésnek bizonyult, a földgázt közvetlenül a vagonból kellett felhasználni, ezért a kocsik fordulási ideje mindjobban nőtt. A földgázkocsikra más gázgyáraknak is szükségük volt, rendszeres javításuk is időt igényelt, így felmerült földgáztárolás céljára egy gömbgáztartó felállításának gondolata. A győri Magyar Vagon- és Gépgyár készített 4000 m³ űrtartalmú gömbtartókat 5 atmoszféra túlnyomásra, amely 20 000 m³, azaz 4 vagonszállítmány földgáz befogadására alkalmas. Ilyen tartó megrendelésére 1964-ben került sor és még abban az évben elkészült a tartó 3 darab szellemes megoldású, csuklós vasbetonlába. A következő évben állították fel a Vagonyár szerelői a szerelődaru 53 m magas, drótkötelekkel kifeszített rácsos tartóját, az helyükre emelte a tartó 18 mm vastag acéllemezből készült gömbszeleteit, amelyeket a szellős magasságban 105dolgozó hegesztők varrtak egymáshoz. A tartó 1966 elején került üzembe, amitől kezdve a földgázkocsik az érkezés napján kiürítésre kerültek és visszaindulhattak (18–19. kép).

A földgáz iránti igény azonban nemcsak Sopronban, hanem más városokban is nőtt, amellet a gázszállító vasúti kocsik alváza a nagy terhelés következtében mind gyakrabban meghibásodott, javításuk nehezebbé vált, új kocsik beállítására pedig a már említett hátrányok miatt nem került sor. Ezért a bontott gáz fűtőértékének növelését propán-butánnal kellett megoldani, aminek következtében a hidrogén aránya nőtt és a gáz gyulladási sebessége javult.

14. A gázfogyasztók száma az 1945–1960. években

A földgázszállítás egyre jobban akadozott, és mennyisége már bontás céljára sem volt elégséges, úgy hogy be kellett rendezkedni propán-bután bontásra. Ennek hátránya a földgázbontással szemben, hogy a levegő-gáz keverékhez több gózt kell adagolni, a PB-vezeték könnyen lefagy, a bontó katalizátora gyorsabban tönkremegy és a bontott gáz hidrogéntartalma alacsonyabb. Szerencsére a Hőerőműtől a Tejüzemig kiépített gőzvezeték a földgáztelepen halad át a bontó épület közelében és mindkét fél hozzájárult ahhoz, hogy a gázmű abból gózt vételezzon. Így kis költséggel zavartalanul biztosítható volt a PB-bontáshoz szükséges gőzmennyiség.

A gázfogyasztás állandó, rohamos emelkedése mind több bontott gáz termelését tette szükségessé, aminek hidrogénhiányát a napi 10–12 ezer m³ kamragáz már nem volt képes pótolni. Sürgősen vízgőzös bontóra volt szükség, amely nitrogéntől mentes, 58–60% hidrogént tartalmazó, magasabb fűtőértékű gázt termel. Ilyen drága, kényes, sokféle precíz műszerrel ellátott berendezés csak konvertibilis valutáért szerezhető be és erre a többinél jobban felszerelt soproni gázmű nem számíthatott. 1966-ban jelent meg az Egyesült Izzó hirdetése, amely szerint egy napi 2400 m³-t termelő vízgőzös bontó négy millió forintért eladó. A bontót egy Ghanában felállítandó kis izzólámpagyár részére szerezte be a gyár, a beruházás azonban az ott bekövetkezett változás miatt nem valósult meg. Fogas kérdés volt, gazdaságos-e egy ilyen kis teljesítményű,

amellett költséges **106**berendezés beszerzése. A számítások azt mutatták, hogy a vízgőzös bontó által termelt gázból napi 1000 m³, vagyis a kamragázból hasonló célra felhasználhatóval nagyjából azonos mennyiségű hidrogén a gáz minőségének javítására fordítható. Ezért a döntés a beszerzés mellett szült annál is inkább, mert így hasznosítható volt egy értékes, de kilátástalan jövőjű berendezés.

A Tűzrendészet Országos Parancsnoksága 1967 végén megadta az engedélyt a felállításra és miután elkészült a bontóépület bővítése, 1968-ban a kiküldött francia szakmunkás 150 nap alatt felszerelte a berendezést, majd további 40 nap alatt a gyártó cég (ONIA-GEGI) mérnöke olyan gondosan szabályozta be a készüléket és oktatta ki a kezelőket, hogy 1968. október havában meg lehetett tartani a próbaüzemet A bontó ma is kifogástalanul működik és 8 évig fontos szerepe volt a gáz megfelelő gyulladási sebességének biztosításában. A szakaszos működést szabályozó szelepek vezérlését villamos motorral meghajtott bütykös tengely végzi; a bontó a kis fogyasztású nyári időszakban nem működött, ilyenkor karbantartására, javítására bőven volt idő (20. kép).

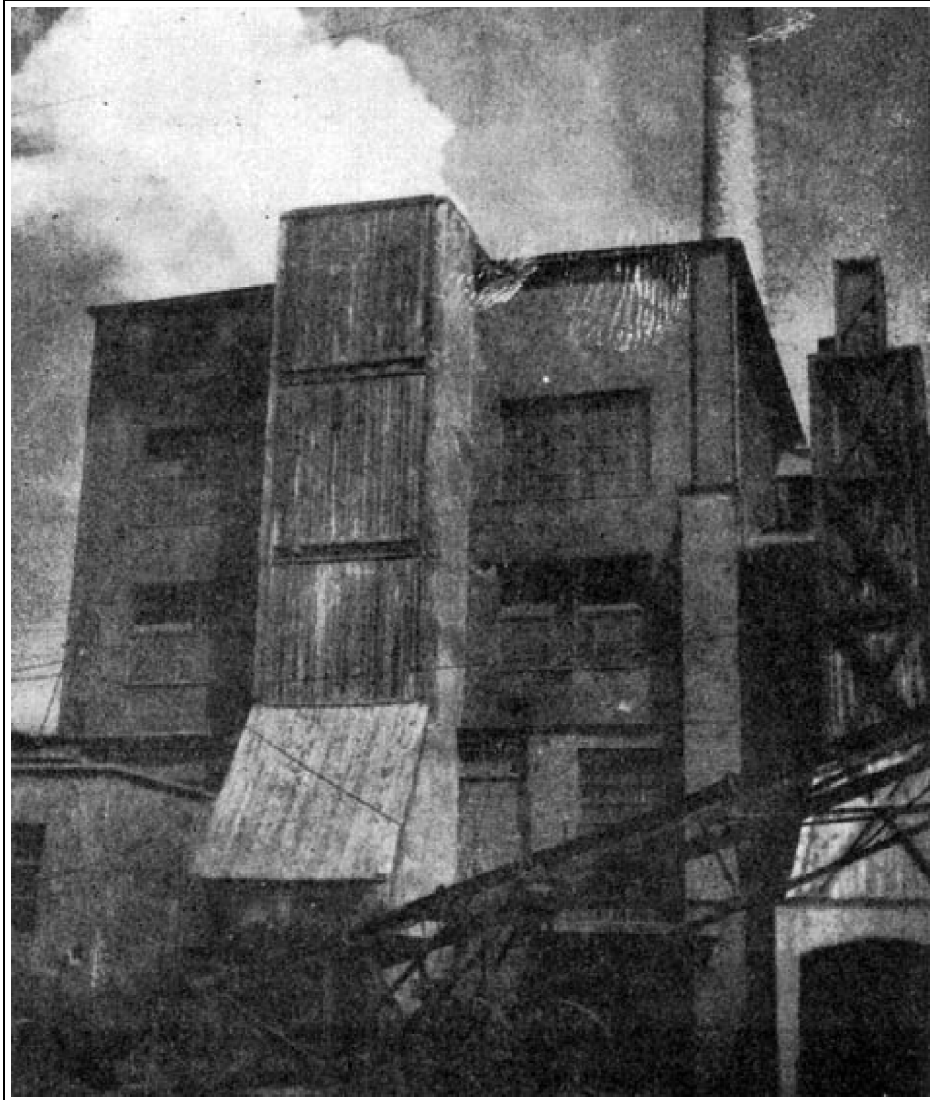
13. 1966-ban ünnepelte a soproni gázmű 100 éves fennállását (vö. Hauer Sándorné: A Soproni Gázmű száz esztendeje. 1866–1966. Sopron, 1966, 20 lap). Ebből az alkalomból Sopronban rendezték meg az országos gázkonferenciát. A gázfogyasztás emelkedése következtében országos viszonylatban, főleg azonban Budapesten az elosztóhálózat túlterhelődött és a gáznyomás csúcsterhelés idején sok fogyasztónál nem érte el a szükséges és előírt értéket. Az utcai és házi elosztócsövek kicserélése bővebbre nemcsak nagyon költséges, hanem igen hosszú időt is igénylő munka, ezért született az a döntés, hogy a városi gáz égésmelegét m³-ként 3800-ról 5000 kalóriára, azaz kerekítve 30%-kal növelni kell. Tapasztalatszerzés céljából egy kisebb és pedig a soproni gázművet bízták meg azzal a feladattal, hogy az 1966. évben hajtsa végre a gáz égésmelegének növelését, aminek következtében a csőhálózat teherbíró képessége jelentősen megemelkedik. Az átállás igen sokrétű előkészítést igényel, melyek közül a legényegesebbek: gázfogyasztókészülék állomány minőségi és mennyiségi felmérése, vízmelegítők és nagykonyhai készülékek átalakításának kikísérletezése, tűzhelyek, főzők égőfejeinek cseréje, régi készülékek lecserélése, szerelők betanítása, a szükséges alkatrészek, cserekészülékek, szerszámok beszerzése, ütemterv készítése. Az egész munkában, főleg a kísérletek végrehajtásában és a beszerzésekben igen nagy segítséget nyújtott a Fővárosi Gázmű.

A készülékek átalakítása, illetve cseréje két nap alatt történt meg, az első napon 4400, a másodikon 5000 kalóriára emelték az égésmelegét. A kb. 7000 fogyasztó átállításában a saját szerelőkön kívül részt vett a Fővárosi Gázmű 6 szerelőcsoportja, amely a náluk később végrehajtott átállításra betanította saját embereit.

A gáz minőségének megváltoztatása aránylag egyszerű volt, mindössze a bontott gázhoz több dúsító gázt (földgáz, illetve propán-bután) kellett keverni, a kamragáz szívását kellett csökkenteni és a kimenő gáz nyomását kellett emelni. Utóbbihoz nem volt elégséges a gáztartó által előidézett nyomás és így a harang súlyát a tetejére rakott betonsúlyokkal meg kellett növelni. A gázfogyasztással együtt emelkedett a déli csúcsterhelés, ami 1964-ben vasárnaponként elérte az óránkénti 1600 m³-t, a termelés kétszeresét.

A 6300 m³ tárolt gáz nem pótolta a hiányt és éjjel, amikor a fogyasztás alig valami, a gáztartók nem tudták befogadni a termelt gázt. Így éjjel le kellett állni és újra indulni a bontókkal, ami kényes művelet volt és csökkentette a drága **107**katalizátor élettartalmát. 1966-ban került sor egy új, alacsony nyomású vízzáras gáztartó megrendelésére a győri Vagon- és Gépgyárnál. Elegendő lett volna egy 10 ezer m³-es tartó, de a 20 ezer m³-es súlya és ára nem kétszerese, hanem csak másfélszerese a tízezresének, ezért a további fejlődést figyelembevéve a gázmű utóbbi mellett döntött. Miután a Győr-Sopron megyei Állami Építőipari Vállalat

üzeme 1955-ben a tartó vasbeton medencéjét hibátlanul elkészítette, ezúttal is itt rendelték meg, még pedig a Győri Tervező Vállalat Soproni Irodájának tervei szerint. A tartó, tekintettel a helyhiányra és az újabb biztonsági előírásokra, a földgáztelepen került elhelyezésre; ennek területét a réginek többszörösére növelve, a volt huszárlaktanya telkét majdnem teljes nagyságában igénybe kellett venni.

15. A kemenceház magasítása 1954-ben

A talajvíz magas állása miatt a 8 méter mély medencét csak 3,5 méter mélyre lehetett süllyeszteni, a kikerült földet tárolni kellett, majd a kész medence fala mellé visszatölteni. Szerencsére az építőipar nagyfokú gépesítése lehetővé tette a földmunkák gyors és gazdaságos lebonyolítását. A medence vibrált betonból készült, a kezdeti minimális szivárgások, a hajszálrepedések eltömődése következtében, néhány hét múlva megszűntek, úgy, hogy a medence ma is kifogástalanul megfelel rendeltetésének. A vezető síneket és görgőket, a teleszkópok és harang köpenyét a Vagongyár gyakorlott gárdája olyan pontosan szerelte fel, illetve hegesztette össze, hogy az üzembehelyezése óta a tartály télen is kifogástalanul működik.

A vízzárak befagyás elleni védelmére az enyhe időjárás következtében 108 rendszerint elegendő a vízzárak folyamatos újratöltése a medence vizével; szükség esetén gázkazán melegíti fel a vízzárak és a medence vizét (-4°C alatt).

14. Mint már említettük, a gázgyárak fejlődését hosszú évekig fékezte az a körülmény, hogy felügyeleti hatóságuk a városi, illetve megyei tanács volt és azok folyósították beruházási hitelüket. A megyei keret mindig szűk volt és rendszerint más, sürgősebb célokra (lakás- és útépítés, vízellátás, csatornázás) használták fel, a gázgyárak fejlesztésére alig maradt valami. Ez a helyzet javult 1962-ben, mert ebben az évben a gázgyárak szakfelügyeletét az Országos Kőolajipari Tröszt vette át, de gyökeresen 1966-ban változott meg, amikor a földgázleletek erős mennyiségi növekedésére való tekintettel a gázgazdálkodással az Országos Kőolajipari Trösztöt bízták meg, az „Országos Kőolaj és Gázipari Tröszt”-té bővült és a városi gázgyárak a Tröszt tulajdonába kerültek.

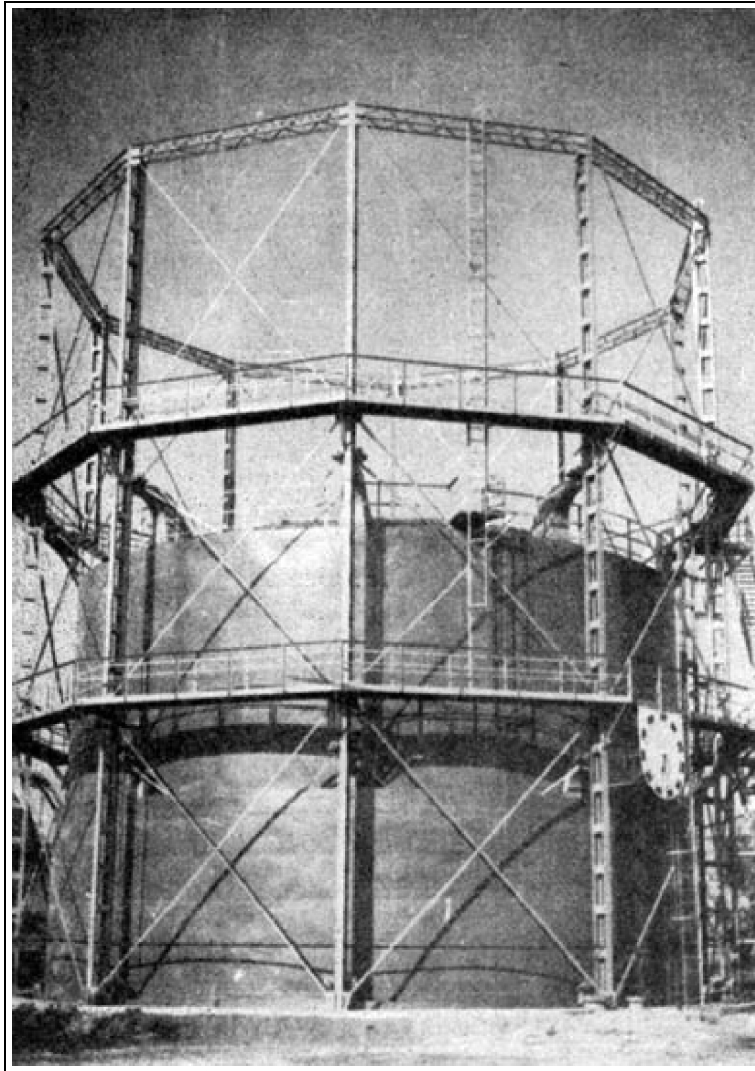
A gázkutak fúrása, a gáz kitermelése, az országos földgázhálózat kiépítése és a gáz felhasználása a Tröszt által készített országos terv alapján történik. A földgáz és a folyékony szénhidrogének gyorsan növekvő mennyiségben és hányadban fedezik az ország energiaszükségletét. A szénlepárlás fokozatosan megszűnt úgy, ahogyan a földgázvezetékek megépültek.

A soproni gázmű fészlődésén és beruházásain is meglátszik a változás, mert hitelfelhasználása az 1962. évtől kezdve erősen megnő. A Tröszt kereteibe nem tudott beilleszkedni a sok kis gázgyár, ezért 1967-ben a győri, szombathelyi és soproni gázgyárat Északdunántúli Gázgyártó és Szolgáltató Vállalat (röviden: ÉGÁZ) néven összevonták győri székhellyel. Azóta a Soproni Gázművet a győri központból irányítják, a három gázmű könyvelése, tervezése, adatszolgáltatása is összevontan történik. Az 1960. és az 1976. évek közötti fejlődést a 21–22. képek tüntetik fel, melyekről leolvasható, hogy fenti időszak alatt a gáztermelés közel három és félszeresére, a fogyasztók száma több mint kétszeresére emelkedett. Az 1966–67. évben a csökkenés m^3 -ben azért jelentkezik, mert a gáz fűtőértékét 30%-al megemelték, így azóta ugyanazon cél elérésére egyharmaddal kevesebb gázra van szükség. Ha az ezutáni években leadott gázt átszámítjuk az előző évek m^3 -kénti 3800 kalóriás fűtőértékre, a szaggatott vonallal jelzett mennyiségeket kapjuk.

A földgázkutaktól az ÉGÁZ gázművei esnek legtávolabb, a földgázvezeték kiépítése nagy költséget és hosszú időt vesz igénybe, ezért a Tröszt az átmeneti időre a gyorsan növekvő gázfogyasztás fedezésére ezekben a gázgyárakban könnyűbenzin feldolgozására alkalmas, az olasz CIFU cég által gyártott, szakaszos működésű vízgőzös és magyar gyártmányú folytonos üzemű levegős bontók felállítását mellett döntött. Győrben a nagyipari, Szombathelyen a fűtési fogyasztás nőtt rohamosan, a szénlepárló berendezés mindkét helyen elhasználódott, emellett Szombathelyen még elavult retortás kemencék működtek, ezért itt új telephelyen már 1968-ban, Győrött pedig 1970-ben üzemelni kezdett az új gázgyár.

Sopronban a meglévő elosztóhálózatra, vízellátásra, vasúti iparvágányra és a régi üzem helyére való tekintettel a város észak-nyugati részén, Bánfalva határában építették fel az új gázművet és 1971-ben 25 kh nagyságú telket vásároltak meg céljára. A nagy területre a robbanásveszély miatt előírt nagy távolságok miatt van szükség. Az új üzem komplett tervét az Olajterv és a Vegyterv készítette, abban 2 db, egyenként napi 50 000 m^3 -t termelő, vízgőzös, és 3 db, egyenként napi 20 000 m^3 -t termelő, levegős bontó felállítását irányozta elő. A beruházást 109a Győr-Sopron megyei Beruházási Vállalat bonyolítja le, a kivitelezők a Győr-Sopron megyei Állami Építőipari Vállalat Soproni Üzeme, a Gábor Áron Gépgyár és a Villamos Állomásszerelő Vállalat (VÁV) voltak. Az Építőipari Vállalat a szerződésben vállalt munkát alvállalkozó igénybevétele nélkül, a tervezett határidő csekély módosításával és igen jó minőségben készítette el. A Gábor Áron Gépgyár azonban a vízgőzös bontót szállító olasz Cifuindus cégen kívül alvállalkozói

szerződést kötött a Szigetkert SZKV-vel, a Dunavarsányi és a Rozmaring Mezőgazdasági Termelő Szövetkezettel, a Magyar Műszergyárral, a Hőtechnikával, a Salgótarjáni Gépgyárral és az ÉGÁZ Soproni Gázművével. A VÁV-nak is szüksége volt idegen segítségre, munkáját részben a Szondi KTSZ, a Győr-Sopron megyei Tanácsi Építőipari Vállalat és a Budapesti Közmű Vállalat végezte. Nem csoda, hogy ennyi kivitelező esetén a határidők nem voltak betarthatók, különösen amikor a szükségessé váló termőmódosítások új, nehezen beszerezhető anyagokat tartalmaztak.

16. Az új, 4500 m³-es gáztartó (1955)

110Fenti akadályok miatt az új berendezés üzembehelyezésére 1976 őszén kerülhetett sor. Addig a város gázszükségletét a következő régi berendezések fedezték: függőleges kiskamrás szénleparló kemence 7 db, egyenként 800 kg szenet befogadó kamrával, ugyanaz 4 db 1600 kg-os kamrával, együtt napi 12 ezer m³ kamragáz termelésére, 2 db, egyenként napi 10 000 m³ gázt termelő levegős gázbontó, 2 db napi 30 000 m³ kapacitású levegős bontó és 1 db vízgőzös bontó napi 2400 m³ gáz termelésére. A kamragáz és a vízgőzzel bontott gáz hidrogénfölöslege elégséges volt ahhoz, hogy napi 68 000 m³ gáz leadása mellett is a termelt

gázkeverék hidrogéntartalma megközelítse a 28–30%-ot. Levegős bontáshoz PB-t használtak, a termék égésmelege 1600 kcal/m³ volt, amit nyers PB hozzákeverésével növeltek 5000 kcal/m³-re. A vízgőzös bontó is PB-ból termelt gázt 60% hidrogéntartalommal és 3600 kcal/m³ égésmeleggel. Az új bontótelep üzembehelyése és a jól gyulladó magas hidrogéntartalmú gáz szolgáltatására való áttérés simán, szinte észrevétlenül zajlott le és azóta az állandóan növekvő igény mellett is biztosítva van Sopron gázellátása megfelelő minőségű gázzal (23–28. képek).

A szénleparló berendezést lebontották (29. kép), azonban mivel Földünk földgáz- és folyékony szénhidrogén-készlete sokkal kisebb a kibányászható szén mennyiségénél, a szerző nem tartja lehetetlennek, hogy néhány évtized múlva a soproni gázmű újra berendezkedik szénleparlásra.

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Baumann József: A soproni gázmű története (II. rész) / V. A gáz gyártása és elosztása (1865–1978)

V. A gáz gyártása és elosztása (1865–1978)

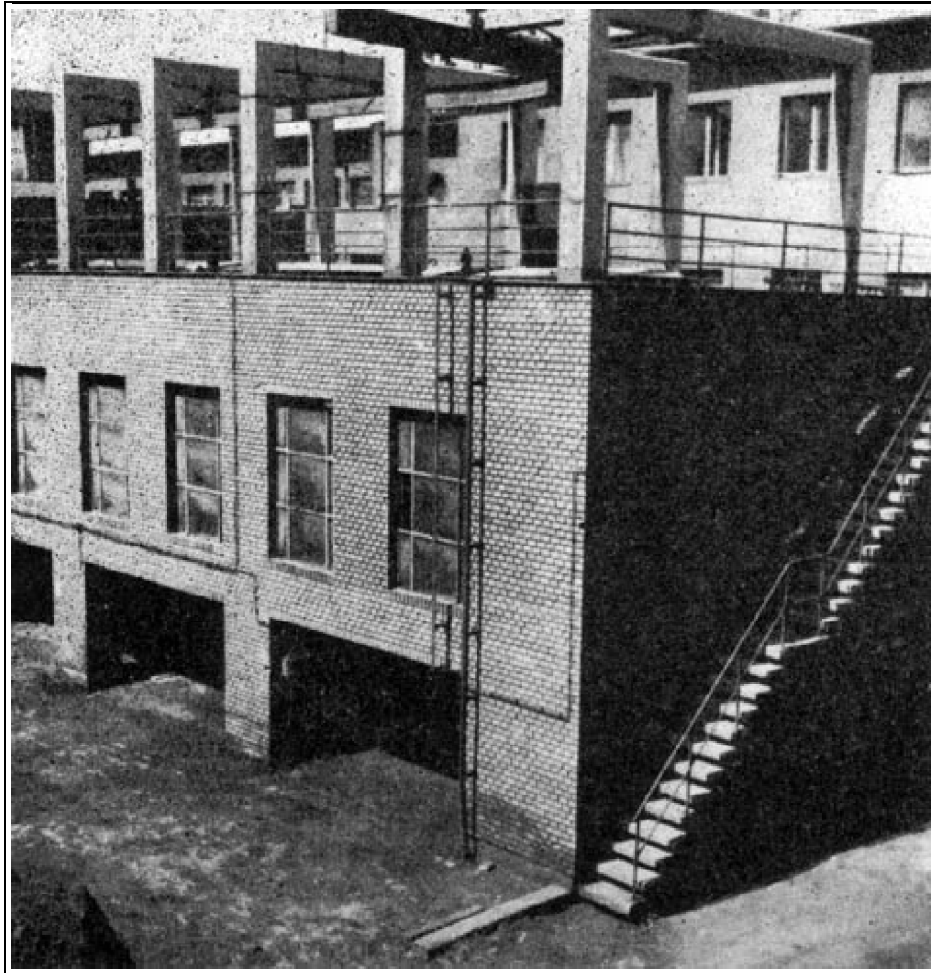
15. A gázfelhasználás célja. Fogyasztói kategóriák. A XIX. században a termelt gáz túlnyomó többségét világításra használták fel. A lakások, iparosok és intézmények fogyasztása az évek folyamán állandóan emelkedett, az utcai lámpáké alig, amint azt az alábbi táblázat mutatja:

	1867	1870	1875	1880	1885	1890	1895
belső világítás	86,5	121,4	177	189	242	298	348 ezer m ³
utcai világítás	75	81,6	89	92,4	100	109	116 ezer m ³
utcai világítás az eladás %-ában	41	37	30,8	30,4	26,3	23,7	22,3

A gázmotorok a nyolcvanas évek elején tűntek fel, számuk lassan emelkedik, fogyasztásuk elenyésző: 1887-ben a leadás 1,6%-át, 1890-ben 2%-át, 1893-ban pedig 3,2%-át teszi ki. Az utóbbi évben a motorok teljesítőképessége összesen 28 lóerő volt. A század végén kezd a gáztűzhely, de főleg a kétlángos rezsó teret hódítani és részben pótolni a villamos izzók által kiszorított világítási gázfogyasztást. A lakásokban azonban csak egy gázmérő működött, a felszerelt főzők számáról nincs feljegyzés, így 1918-ig nem áll módunkban a felhasználás arányait megállapítani. Azt azonban már tudjuk, hogy az 1929. évi újraindulás után a villamos világítást senki sem cseréltette ki gázlámpákkal és hogy a gázt szinte csak főzésre, vízmelegítésre és legfeljebb a fürdőszoba fűtésére használták a háztartások. Hogy a konyha felmelegítésére égetett sütő mennyi gázt fogyasztott, nehezen állapítható meg, de hogy sok nem volt, bizonyítja a téli és a nyári hónapokban leadott gázmennyiség minimális eltérése.

1945-ig a vendéglők legfeljebb egy-egy rezsót, vagy háztartási tűzhelyet használtak és az ipar sem igényelt számottevő mennyiségű gázt, így addig a háztartási fogyasztás dominált. 1945 után kezdődött az üzemi és közületi nagykonyhák [111](#)létesítése, amelyek felismerték a gáztüzelés óriási előnyeit. Mivel nagykonyhai készülékek akkor még nem voltak beszerezhetőek, a legtöbb meleget igénylő főzés és vízmelegítés céljára állítottak be zsámfőzőket. Az utolsó évtizedekről, 1950-től kezdve állnak rendelkezésünkre olyan adatok, amelyek alapján össze lehet állítani a fogyasztás változását ábrázoló grafikonokat. A legtöbb gázt fogyasztó nagykonyhákat eleinte a nagyipar kategóriájába sorolták, ezt a hibát azonban utólag sikerült

korrigálni. A kommunális, illetve általános célú fogyasztás túlnyomó részét az üzemi és közületi nagykonyhák és a vendéglátóipar használják el, de ide tartozik a kisipar, továbbá 1968-tól a kollégiumok, iskolák, irodák, hivatalok fűtési fogyasztása is. Éves viszonylatban teljes fogyasztásuknak mintegy 40%-át használják fűtésre ebben a kategóriában. Az egyes kategóriák fogyasztásának alakulását a 30. és 31. kép tünteti fel 1950-től 1978-ig. Az 1966–68. években mutatkozó visszaesés annak a következménye, hogy 1966 őszétől a gázgyár 3800 helyett 5000 kalóriás, tehát 31%-kal magasabb fűtőértékű gázt szolgáltatott, ezért az új gázból ugyanazon célra 31%-kal kevesebbre volt szükség, mint a régeből. A nagyobb gáznyomás és jobb égési tulajdonságok következtében azonban az áttérés után a fogyasztás emelkedése meggyorsult és hamar pótolta a visszaesést.

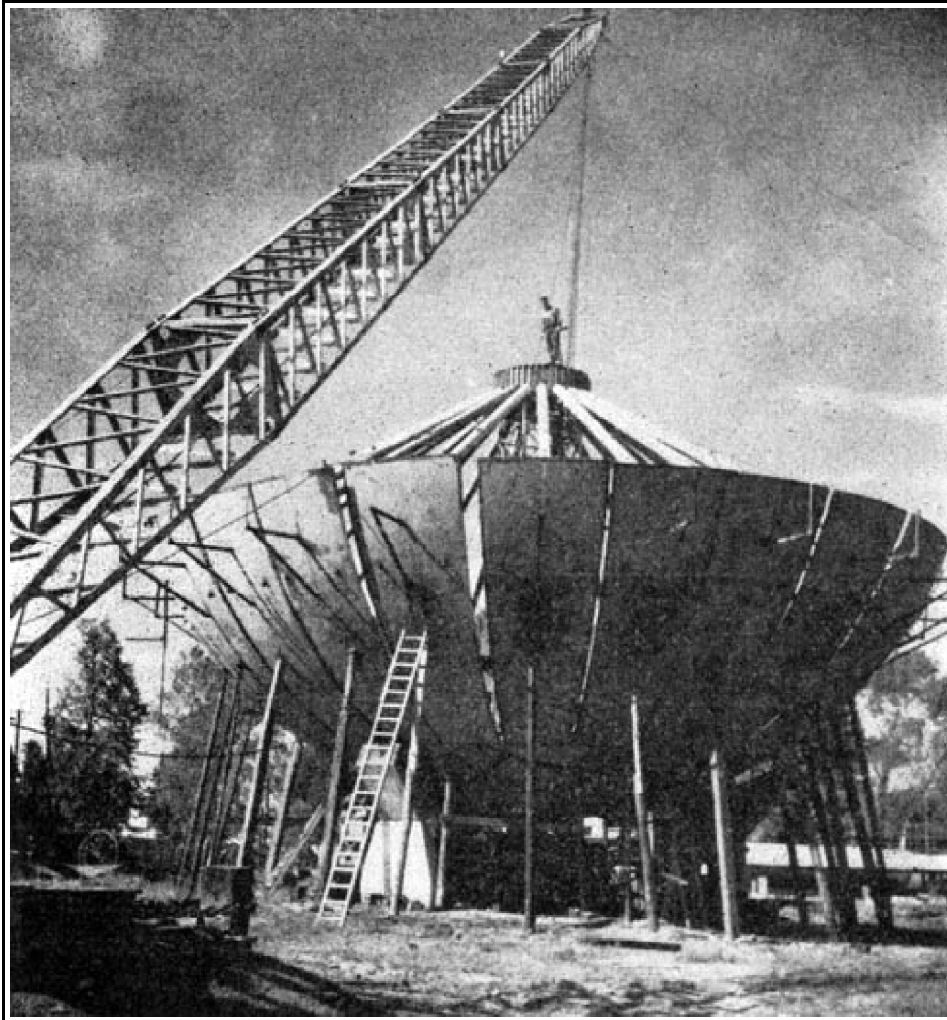

17. A tisztítóberendezések épülete (1960)

A fűtési gázfogyasztást külön nem mérik, hanem a háztartások havi 50 m³ feletti fogyasztása fűtésnek számít. A téli és nyári fogyasztások közötti eltérések nagysága igazolja ezt a számítási módot. A háztartáson kívül fűtésre gázt az általános célú kategóriába tartozó fogyasztók használnak. A gyártási kapacitás szűk volta miatt 1968-tól a gázgyár korlátozta a fűtőkályhák felszerelésének [112](#) engedélyezését, ezért nem növekedett a fűtési gáz mennyisége olyan mértékben, mint más városokban. 1976 őszén, amikor a nagy kapacitású, új bontóüzem megindult, megszűnt ez a korlátozás, ennek következtében az 1976. évi

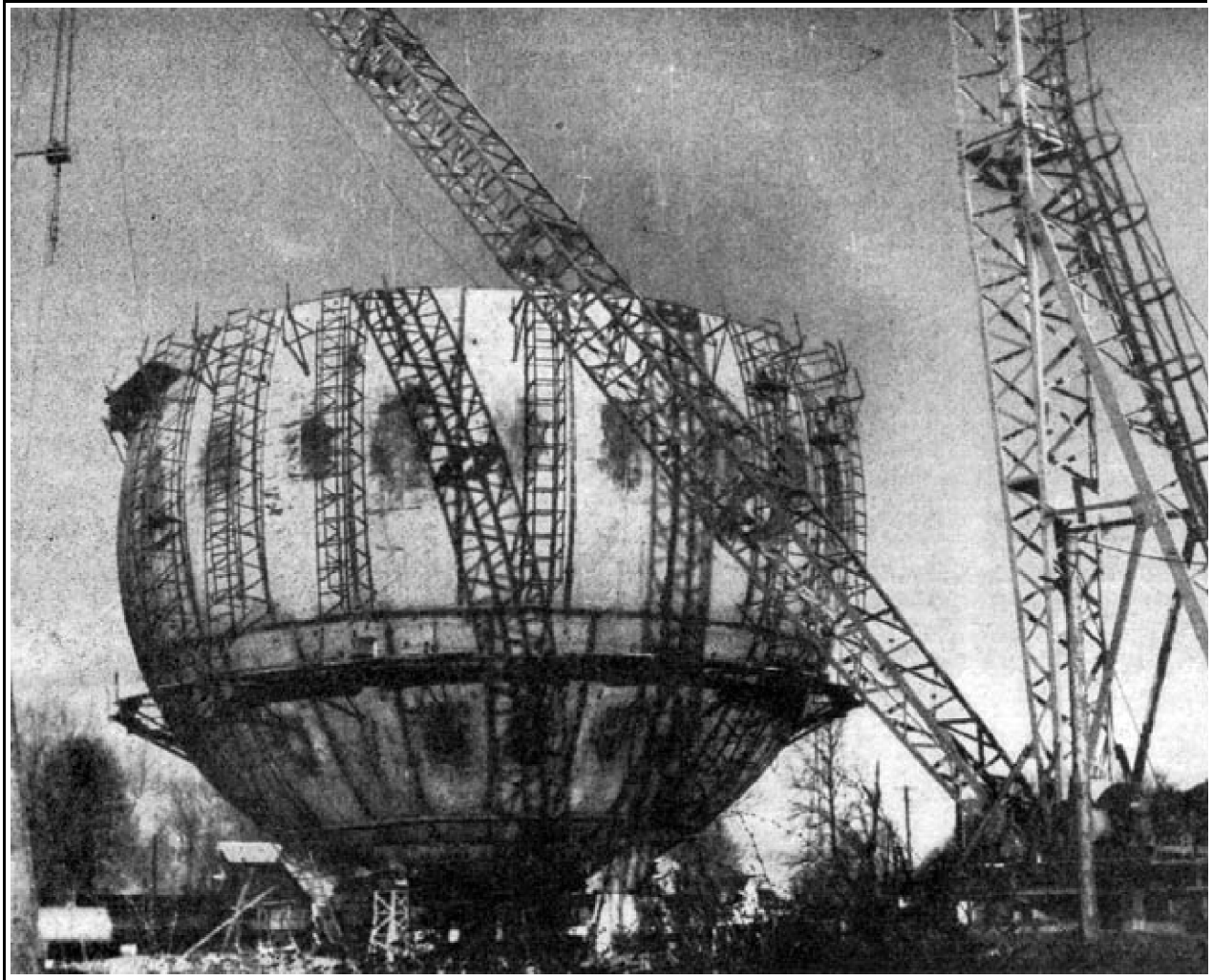
fűtési és általános célú fogyasztás az előző éveknél nagyobb mértékben emelkedett.

A nagyipari fogyasztás az 1960. évtől kezdve igen mérsékeltten növekszik és ez a helyzet a jelek szerint a jövőben sem változik. A teljesnek felét a Sütőipari Vállalat fogyasztja, másik felén az Elzett Soproni Vasöntődéje és a Vegyipari Vállalat Üvegtechnikai Üzeme osztozik.

18. A gömbgáztartó szerelése (1965)

16. A világítás. A gázgyártás Sopronban 1866 Szilveszterén megindult, de akkor a lakásokban még csak 280, az utcákon 158 lámpa égett. 1867-ben serényen folyt a szerelési munka úgy, hogy az év végén a helyiségeket már 1290, az utcákat pedig 245 lámpa világította. Az utcai lámpaoszlopok (35 db), falikarok (210 db) és lámpatestek a bécsiekhez hasonló kivitelben készültek. Az utcai lámpák száma ezután már lassan nőtt, 1875-ben került sor az Erzsébet (ma Köztársaság) utca, 1880-ban a Deák (ma: Május 1.) tér, 1885-ben a Neuhof (ma: Jókai) utca, 1890-ben a Flandorffer (ma: Táncsics Mihály) utca és 1893-ban az Alsólővér utca kivilágítására, jelezve a város terjeszkedését. 1893-ban 326 volt az utcai lámpák száma.

19. A gömbgáztartó szerelése (1965)

A belső világítás ennél jóval gyorsabb ütemben terjedt: 1880-ban 5480, 1893-ban pedig 6330 lámpa szolgált helyiségek világítására. Egy belső lámpa az 1893. évben átlagosan 112, egy utcai lámpa pedig 34 m³-t fogyasztott. A lakásokon kívül még kezdetben beszerelték a gázt a vendéglők és kocsmák, hivatalok és intézmények. 1867-ben készült el az Arany Szarvas szálló (a város tulajdonában), a kaszinó, a színház, a tűzoltó egylet és a katolikus konvent helyiségeinek, 1870-ben a városháza, 1876-ban a tiszti leányiskola, 1877-ben a Pócsi utcai bordélyház, 1883-ban a Déli-, 1885-ben a GYSEV-vasútállomás és 1889-ben a gyalogsági laktanya gázvilágítási berendezése. Legnagyobb fogyasztó a tiszti leányiskola és internátus volt, ezért 1890-től az évi 20 000 m³ feletti fogyasztás árából 12,5% engedményt kapott. A vendéglők hiába fenyegetőztek a gyertyavilágításra való visszatéréssel, nem kaptak árengedményt. A Sopronban 1893-ban terjedni kezdő Auer-harisnya nagyon (kb. 25%-kal) megjavította a gázlámpák fényét és hatásfokát, azonban mikor a századfordulón megjelent városunkban a villamos áram, már látszott, hogy óriási előnyei következtében fokozatosan kiszorítja a gázt a világítás területéről. Szerencsére ekkor már terjedni kezdett a gáznak más célra történő felhasználása is. A jegyzőkönyvekben először 1887-ben szerepelnek a gázmotorok; 5 db működött akkor belőlük. 1888-ban már 9 a motorok száma, évi fogyasztásuk 7500 m³-t

tett ki. 1893-ra számuk 12-re nőtt, évi fogyasztásuk 16 500 m³-re, összes teljesítményük 28 lóerő volt. A kilencvenes években kezdték mindjobban melegítésre is használni a gázt; például 1893-ban 21 új tűzhelyet és fűtőkályhát szereltek fel. A gázüzem 1922-től 1929-ig terjedő szüneteltetése alatt az a kevés fogyasztó is beszereltette a villamos világítást, aki az 1918. és 1922. évek között a szerelési költségek miatt erre nem szánta rá magát, így az újra induló üzemnek világítási fogyasztója nem volt. Más volt a helyzet az utcai lámpáknál. A gázláng kellemes zöldes fénye, vakításmentessége, 114üzembiztonsága előnyt jelentett a villamos világítással szemben. A gázlámpák formája is jobban illett a belváros szűk utcáihoz, műemlékházaihoz. Így aztán a Várkerület (Lenin körút) és a Deák tér (Május 1. tér) járdája mellett a meglévő kandeláberek és a belváros falikaros lámpái újra üzembe kerültek. Miután a villamosmű és a gázmű egy vállalatként a város tulajdonában volt, nem volt akadálya annak, hogy ott, ahol esztétikai szempontból megkívánták, újabb utcai gázlámpák kerüljenek felállításra. A lámpák sötétedéstől éjjel 1/2 11-ig égtek.

Az 1954. évig évi 3 ezer m³ gázt fogyasztottak az utcai lámpák, attól 1958-ig 6 ezer m³-t, 1958-tól pedig 13 ezer m³-t. Időközben sokat fejlődtek a villamos világítástechnika és lámpatestek, a rohamosan növekvő és gyorsuló autósforgalom mind erősebb megvilágítást igényelt, a gázszennyezettség növekedése pedig a gázlámpák mind gyakoribb tisztogatását tette szükségessé. Így azután 1963-ban végleg kialudtak az utcai gázlámpák és átengedték a teret a diadalmas villamos világításnak.

17. A gázfogyasztók száma. A város gázfogyasztóinak száma az első üzemi év, 1867 végén 190 volt: ez a szám igen mérsékelten, évenként átlagosan 15-tel emelkedett és 1875-ben 310-et tett ki. A város lakóinak száma ebben az évben 24 300 volt és ha a családok átlagos létszámát 4 főre becsüljük, a 6100 háztartásnak mindössze 5%-a használt gázt.

A következő 12 év alatt a lakosok száma 33 500-ra, a családoké kb. 8400-ra nőtt, a gázfogyasztóké pedig évi átlagban alig 10-zel 424-re emelkedett, így 1887-ben a háztartásoknak változatlanul 5%-a volt gázfogyasztó. A múlt század utolsó évtizedének elején továbbra is igen mérsékelt volt a növekedés, a végén pedig a villamos áram konkurrenciája következtében csökkenni kezdett a fogyasztók száma; 1901-ben 320 volt és utána is tovább csökkent.

1901-től az 1918. évi leállásig nincs pontos adatunk, de mivel az 1916. évi gázleadás 860 ezer m³, az 1887. évinek kb. kétszerese volt, és mivel főzéshez több gáz szükséges, mint világításra, a fogyasztók számát az első világháború végén 550–600-ra becsülhetjük.

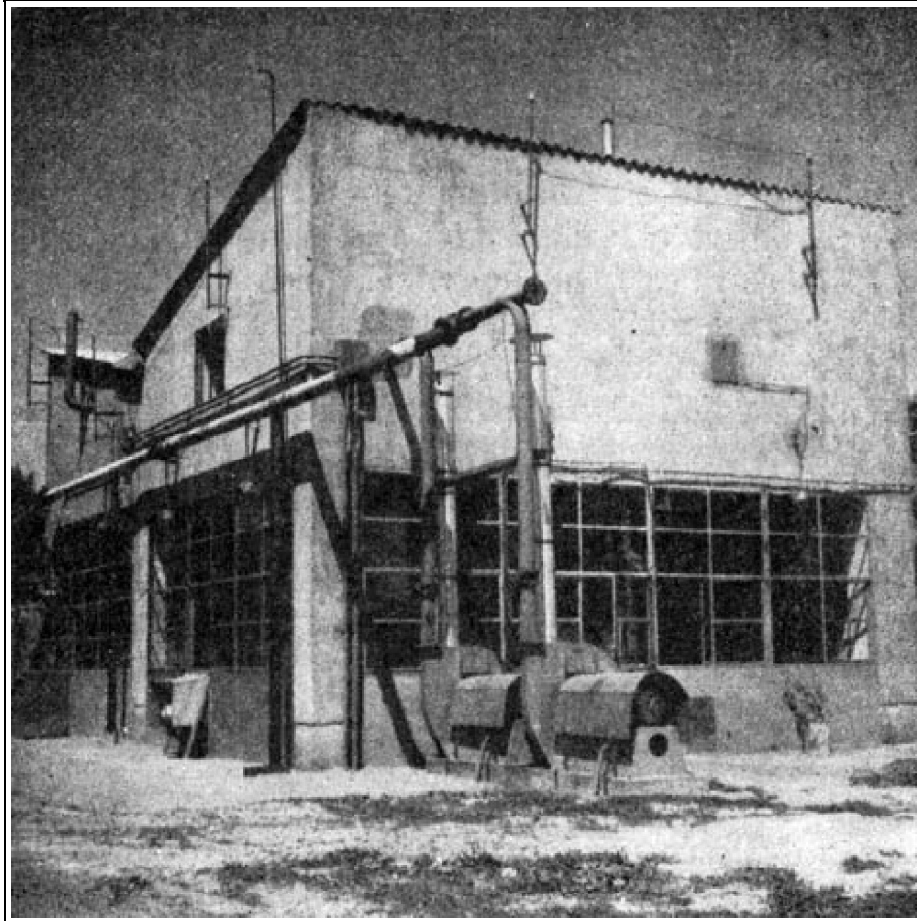
Az újraindulás befejezésekor, 1930-ban 900 volt a gázfogyasztók száma (10%), 1935-ben 1100 (évi növekedés 40), 1940-ben 1590 (évi növekedés kb. 100), 1945 elején pedig 1840 (évi növekedés 50, azaz 3%). Az aránylag kedvező eredmény a gázgyár által kifejtett erőteljes propagandának, a megrendezett gázfűző versenyeknek és a szerelési számlák részletfizetési kedvezményének volt köszönhető.

A bombázások, a zsidók elhurcolása és a német nemzetiségű lakosság egy részének kitelepítése következtében a fogyasztók száma 1945-ben 1420-ra esett vissza. A felszabadulás utáni időszakban a háborús károk helyreállítása kötötte le a gázgyár anyagi eszközeit és munkaerejét, ennek ellenére a fogyasztók száma már 1950-ben elérte az 1945. évi maximumot. 1950-től mutatkozik a nagy változás eredménye, amint a 13. kép mutatja: évenként eleinte 220–230-al, később 380–400-al nő a fogyasztók száma, 1960-ban már 4900, azaz a lakosság 42–45%-a gázfogyasztó.

Ez a tüneményes fejlődés később is folytatódik: a 22. képről leolvashatjuk, hogy minden évben átlagosan 350 új fogyasztó lép be és számuk 1976-ra eléri a 11 110-et. Ha ehhez hozzáadjuk a 3900 PB-fogyasztót

és a néhány, villamos áramot használó háztartást, kiderül, hogy 1977-ben, Sopron szabad királyi várossá válásának 700. évfordulóján a soproni lakosok gyakorlatilag 100%-ban gázt vagy villanyt használnak főzési célra.

115A gázfogyasztók közül 5 a nagyipari (közülük 3 a Sütőipari Váll. üzeme), 303 pedig az általános célú kategóriába tartozik, melyben 24 a nagykonyhák és 18 a vendéglők száma. Az általános célúak közül kb. 26 fűtésre is használja a gázt és ezért ebben a kategóriában a téli hónapok fogyasztása eléri a nyári hónapokénak két és félszeresét is.

20. A Somfalvi úti bontóépület (1966)

18. *A gázfogyasztás napi és havi ingadozása, gáztárolás.* A gáznak háztartásokban történő felhasználásával érhető el a legnagyobb megtakarítás energiahordozóban és munkaerőben; továbbá ezzel könnyíthető meg legjobban a dolgozó ember, főleg a nő élete. Sopronban a gázt a gázmű fennállása óta a mai napig túlnyomó részben háztartások fogyasztották. Kivétel volt az utcai világítás, amelyre a gyár indulásakor a gáznak 40%-át fordították. Mivel az utcai lámpák száma alig emelkedett, ez a hányad fokozatosan csökkent és az 1916. évben már csak 20%-ot tett ki. Az addig eltelt 50 esztendőben a gáz minden fogyasztónál főleg világításra szolgált, az utcai lámpák a háztartásiakkal azonos időben égtek, ezért óránkénti és havonkénti fogyasztásuk ingadozása hasonló volt.

Az 1874. év januárjának egy napját feltüntető 5. képen látható, hogy a délelőtti és déli órákban alig használják a gázt és éjjel is szinte kizárólag az utcai lámpák égnek. Sötétedéskor, 16 óra után ugrásszerűen nő a fogyasztás és ugyanolyan hirtelen csökken 21–22 óra tájban. Akkoriban különösen fontos volt a gáztartó, mert nem csak az éjjeli, hanem a délelőtti és kora délutáni gáztermelés zömét is tárolni kellett, amivel fedezni lehetett az esti órák nagy leadását. Míg óránként átlagosan 50 m³ gázt termeltek, este a fogyasztás meghaladta a 150 m³/6-t és este öt óra alatt elfogyott az egész napi termelés 55–60%-a. Habár 116a gáztermelés az üzemeltetés első hét évében csak 32%-kal nőtt, 1873-ban már kellett állítani még egy gáztartót, mert a kaszinó gázvilágítása béli napokon az esti órák csúcsterhelését igen erősen megnövelte.

Az 1874. évi adatokat tartalmazó 6. kép tanúsága szerint a gáztermelés havonként is erősen változott. Érthető, hiszen míg nyáron este 8–1/4 9 órakor gyűjtötták meg az utcákon és lakásokban a gázlámpát, addig decemberben és januárban már délután 1/4–3/4 5-kor sor került erre. Ennek következtében a múlt században a január és december havi fogyasztás elérte a nyári hónapokénak 2,5–3-szorosát.

Mint hazánk többi városában, úgy Sopronban is a XX. század elején a villamos áram a gázt kezdi a világításból kiszorítani, ezzel szemben nő a gáztűzhelyek, gázfűzők száma és fogyasztása, úgy, hogy utóbbi pótolja a világítási gázfogyasztás csökkenését. Ennek következtében a gázleadás a délelőtti, déli órákban és a nyári hónapokban is jelentősen emelkedik és a fogyasztás ingadozását feltüntető görbék kezdenek ellaposodni. Mutatja ezt a 8. kép, amelyről leolvasható, hogy míg 1911-ben a január havi fogyasztás a júliusinak 2,6-szorososa, addig 1916-ban kétszeresét sem érte el. Mindamellet az első világháború végén még mindig több gázt használtak el világításra, mint főzésre.

A gázgyártás gyakorlatilag 1918 novemberétől 1929 augusztusáig szünetelt. Ezalatt az 1918. évig gázzal világított minden lakásba bevezették a villamos áramot. Ennek következtében a gázgyár 1929. évi indulásakor és a következő években a gázt világításra egyáltalán nem használták már, hanem főleg főzésre, kis részben vízmelegítésre és a fürdőszobák fűtésére. Így, amint a 32. képről látható és megállapítható, a fogyasztás óránkénti megoszlása gyökeresen megváltozott, legnagyobb a déli órákban, kisebb csúcs mutatkozik vacsorafőzéskor az esti időszakban.

Az 1934. és 1944. év között tíz év alatt a napi leadás több mint kétszeresére, az órai csúcs pedig háromszorosára nőtt. Míg 1874-ben az esti órákban elhasználták a napi leadás 55%-át, addig 1934-ben a déli csúcsideő 5 órája alatt csak 35%-át, így a gáztartó jelentősége csökkent.

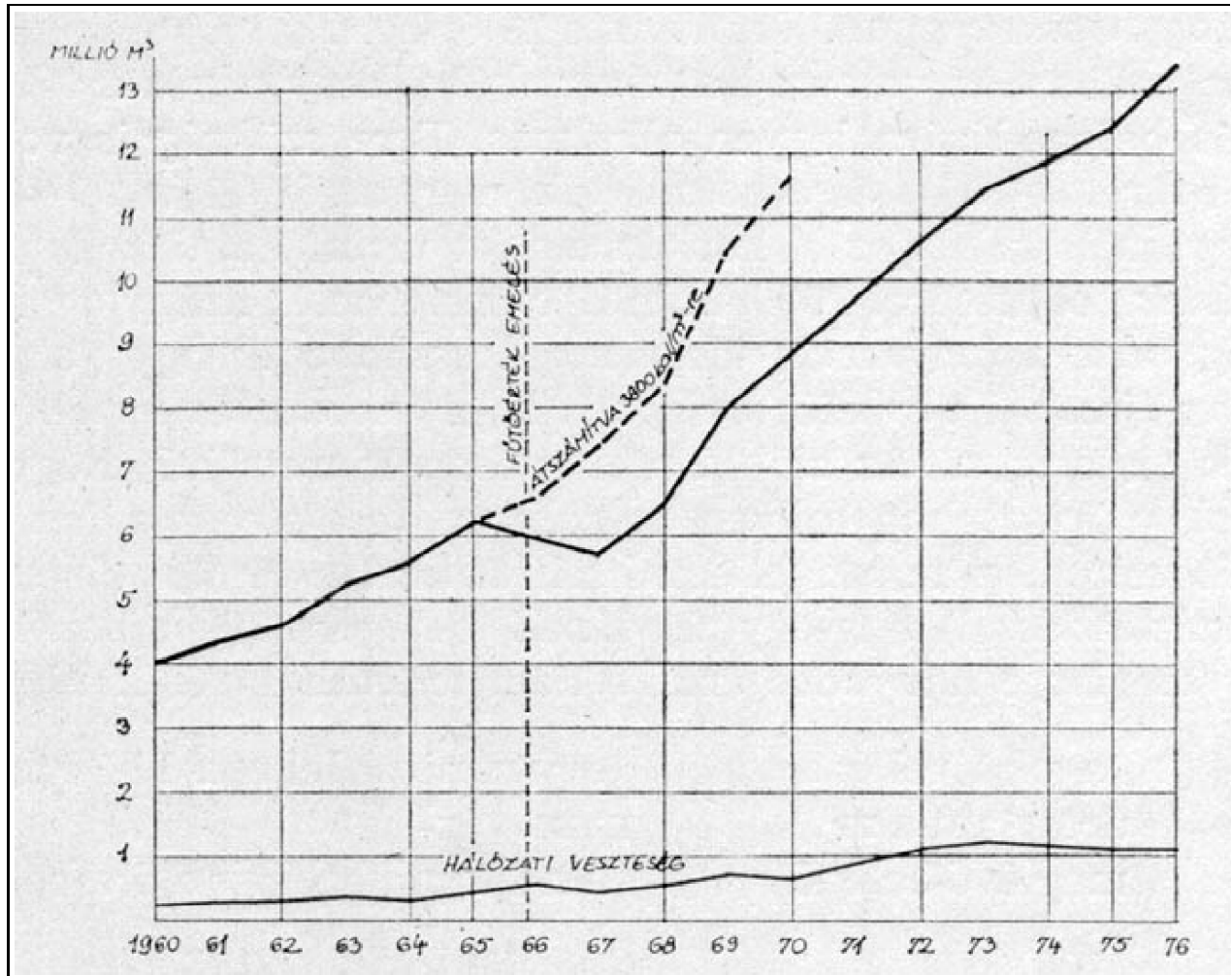
1945 után egymás után alakulnak meg a nagykonyhák, melyek a vendéglátó üzemekkel együtt gáztüzelésre rendezkednek be. Ezek működésükkel a háztartási főzés helyébe lépnek, ezért fogyasztásuk időbeli lefolyása egyezik a háztartásokéval. Sopron nagyipari üzei legnagyobb részben a textiliparhoz tartoznak, amelyek gázt nem használnak. Számottevő fogyasztása a Vasöntödének, a Vegyesipari Vállalat Üvegtechnikai üzemének és a Sütőipari Vállalatnak van, amelyek havonkénti egyenletes fogyasztása az utóbbi években sem haladta meg a teljes gázleadás 4,5%-át, így alig befolyásolja a leadás óránkénti és havonkénti ingadozását.

A 11. kép szerint ezekben az években a fogyasztás havonként alig változik, a téli hónapoké csak kevésbé haladja meg a nyáriakét. 1944 végén a fogyasztás azért emelkedett hirtelen, mert a lakosság számát a háború elől nyugatra menekülők majdnem kétszeresére növelték. 1945 után öt évig a gázleadás mennyisége nem változott lényegesen, 1950 után a gáztermelés gyors növekedésnek indul, de mint a 22. kép mutatja, ezekben az években sem ingadozik lényegesen havonként a fogyasztás.

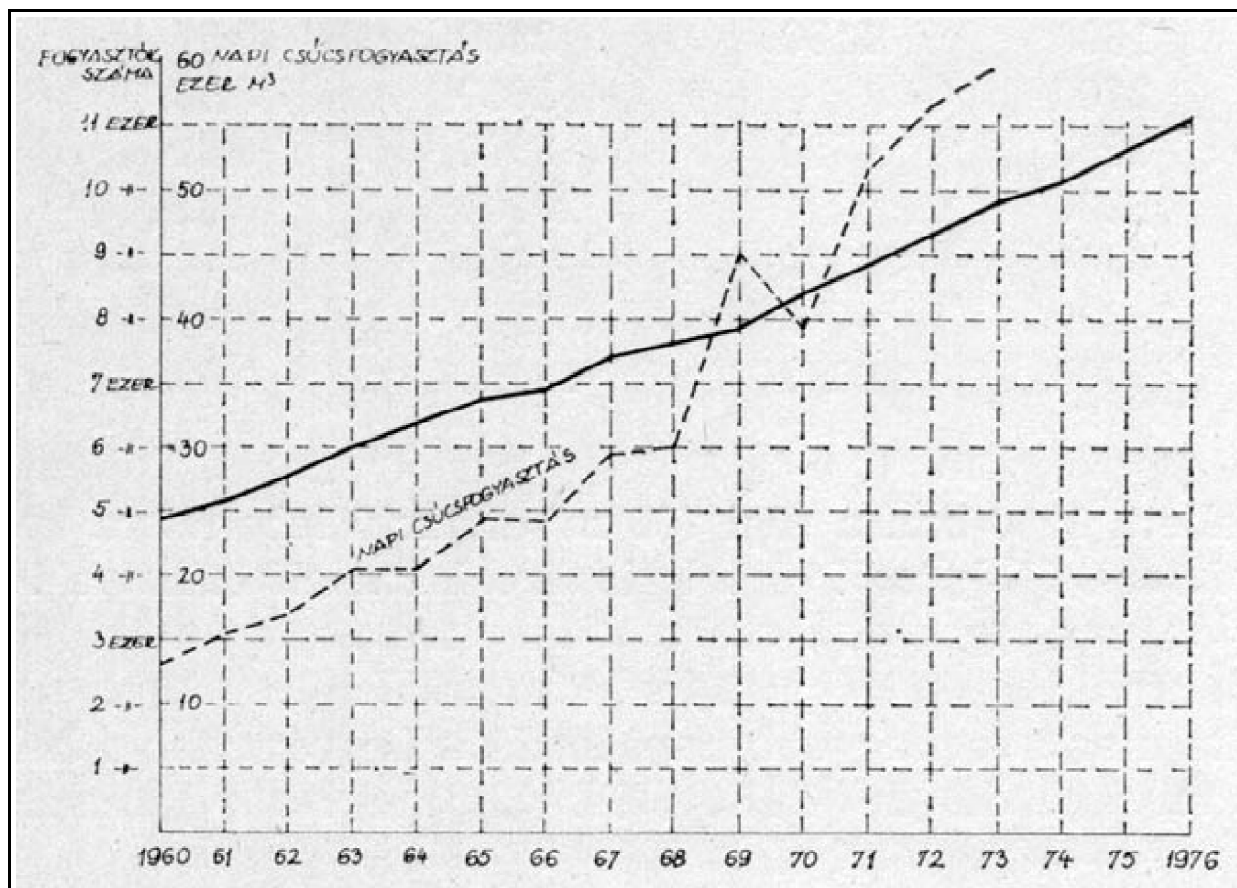
Jelentős változás az 1962. évben kezdődik, amikor a földgáz és PB megjelenése lehetővé teszi a gázfűtés

elterjedését. Ez ugrásszerűen megnöveli a téli, kisebb mértékben a tavaszi és őszi gázfogyasztást, mert egy háztartás átlagosan tízszer annyi gázt használ el havonta fűtésre, mint főzésre és vízmelegítésre.

117A fűtés gázszükséglete a hónapok folyamán a világításéhoz hasonló módon változik, amint ez az 1874., 1911. és 1974. évi adatokat feltüntető 6., 8. és 31. képek összehasonlításából megállapítható. Mivel a háztartások nagy része már a hatvanas évek elején gázzal főzött, a nyári gázfogyasztás ettől kezdve csak lassan emelkedik. Egy nyári hétköznapi fogyasztás 1959-ben átlagosan 9000, öt év múlva, 1964-ben 10 500, további 10 év múlva, 1974-ben 16 800 m³, az óránkénti ingadozás azonban alig változik (32. kép).

21. A gáztermelés az 1960–1976. években

22. A gázfogyasztók száma az 1960–1976. években

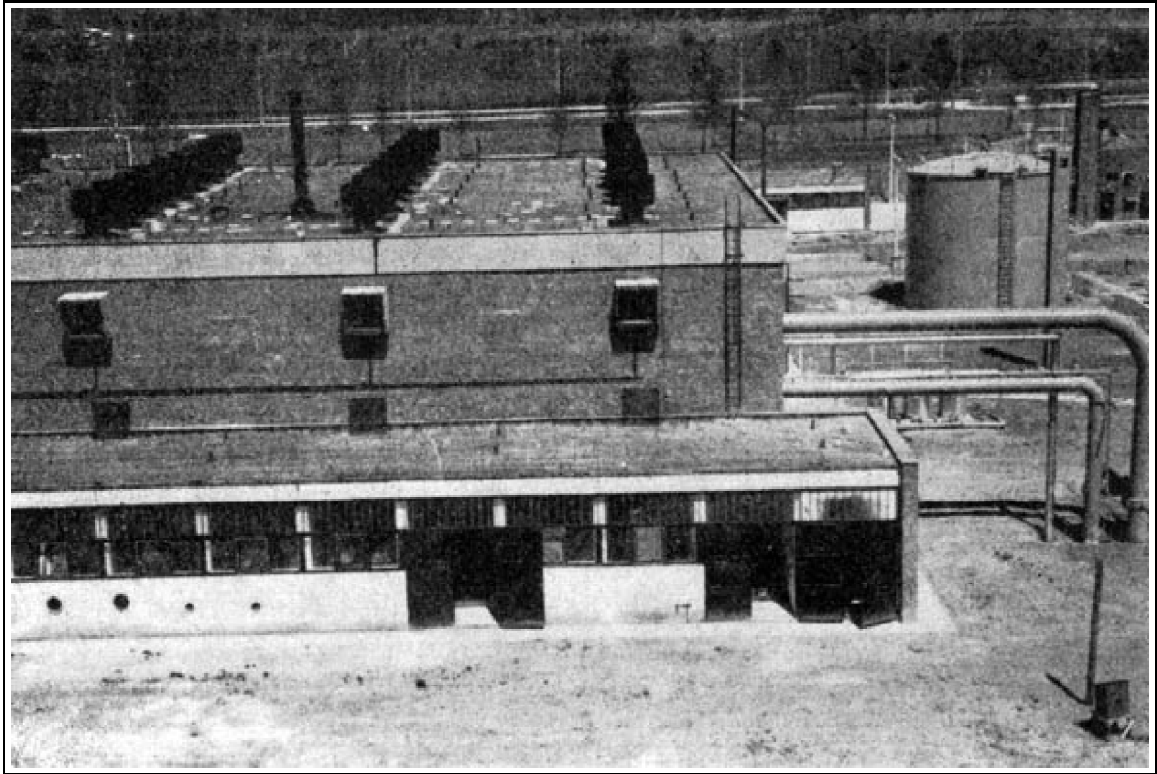
A 33. kép 1959., 1960. és 1974. december havának egy-egy vasárnapját tünteti fel: az 1959. évtől 1964-ig napi 11 400-ról 17 600 m³-re nőtt a gázfogyasztás (emelkedés 54%), 1974-ben pedig 55 000 m³-re (emelkedés 10 év alatt 213%)! [118](#) Az óránkénti csúcsterhelés 1959 és 1964 között 48%-kal, 1964 és 1974 között pedig csak 134%-kal emelkedett. A 22. kép mutatja, hogy a gázfűtés elterjedése következtében a téli hónapok fogyasztása megközelíti a nyáriakénak háromszorosát, a 34. képből pedig kitűnik, hogy 1974-ben egy nyári nap gázfogyasztása és órai csúcsterhelése semmilyen emelkedést nem mutat az 1960. évvel szemben. A fűtési fogyasztás következtében télen eltűnik a déli csúcsterhelés és az óránkénti fogyasztás reggel 8 órától este 21 óráig alig valami ingadozást mutat.

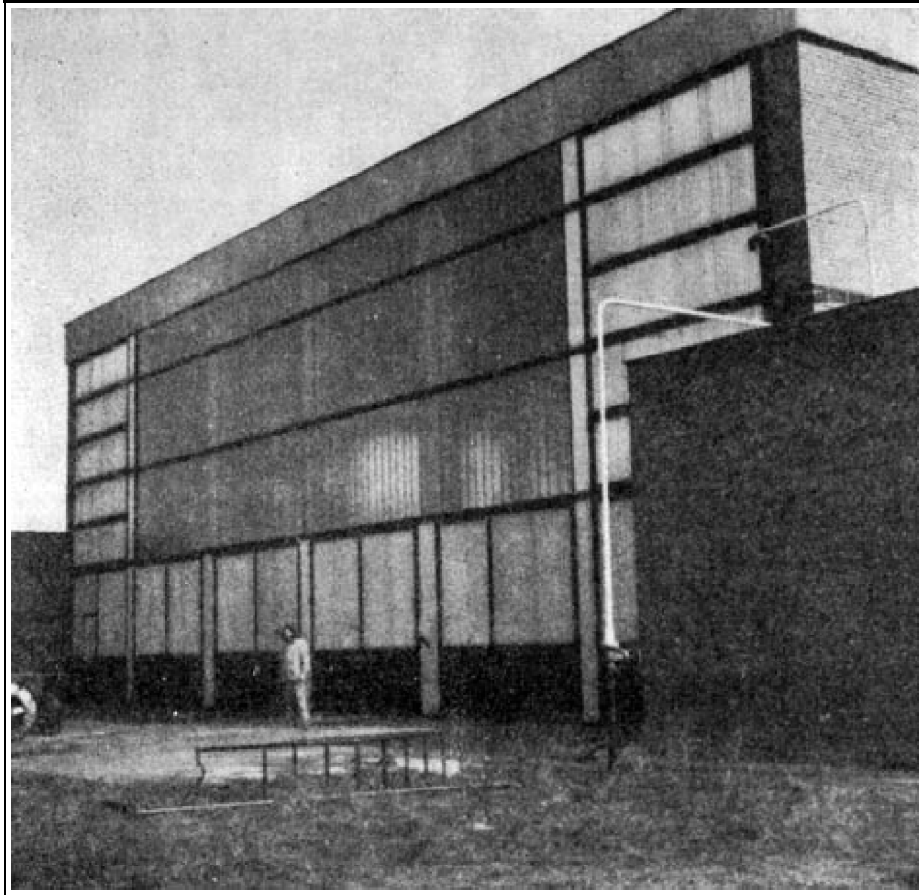
A múlt században az volt az íratlan szabály, hogy a gáztartó a legnagyobb napi gázleadás befogadására legyen alkalmas. Erre szükség is volt addig, míg a gázt szinte kizárólag világításra használták, mert az éjjeli és a 9–16 óra közötti minimális fogyasztás miatt az akkori termelést tartalékolni kellett az esti órák csúcsterhelésének fedezésére. 1929 után a csúcsterhelés aránylag kisebb lesz és rövidebb ideig tart, a fogyasztás ideje meghosszabbodik, így a gáztartó célja inkább csak az éjszakai termelés befogadása és üzemzavar esetén a fogyasztók gázellátásának biztosítása. Az alábbi táblázatban kimutatjuk, hogy egyes években a gáztárolók ürtartalma milyen mértékben tett eleget a fenti szabálynak, és hogyan változott meg az ezt jellemző hányados (a tárolók ürtartalma osztva az egy napi gázleadással) egy-egy új tároló belépése (üzembehelyezése) után. Fenti szabály szerint e hányados értéke nem lehetne 1-nél kisebb:

év	a gáztárolók űrtartalma m ³		egy napi max. gáz leadás m ³	Jellemző hányados(1:2)	
	meglévő	belépő		belépés előtt	belépés után
1867	700		900	0,78	
1872	700	900	1200	0,56	1,34
1884	1600		1600	1,-	
1912	1600	1100	2800	0,57	0,96
1934	2700		1060	2,55	
1956	2500	4500	8000	0,31	0,88
1964	6300		20100	0,31	
1970	6300	20000	44000	0,14	0,60
1974	26300	9700	56000	0,47	0,64
1976	36000	20000	68000	0,53	0,82

1950 körül korrózió miatt a 2000 m³-es tartó befogadóképességét 200 m³-el csökkenteni kellett. 1960-ban a régi 700 m³-es tartó lebontásra került, 1974-ben pedig a gömbgáztartó földgázzal városi gáz tárolására lett átállítva 4 att. nyomással 16 000 m³ tárolóképességgel, és üzemén kívül került az 1800 és 4500 m³-es tartó. A gáztartók űrtartalma 1872 és 1884 között, továbbá az 1929. és 1950. közötti években haladta meg a legnagyobb napi leadást. Legrosszabb a helyzet 1970-ben a 20 000 m³-es tartó üzembehelyezése előtt volt, amikor a gáztartók a max. napi leadásnak csak 14%-át tudták befogadni.

19. A létszám alakulása. A többi közüzemekhez hasonlóan, ahhoz viszonyítva, hogy a gáz milyen nagy szerepet játszik a lakosság életkörülményeiben, a gázgyárban dolgozók létszáma mindig rendkívül alacsony volt, a soproni munkalehetőségeket nem növelte és nem növeli jelentős mértékben. Változását és viszonyát a termelt gáz mennyiségéhez mégis érdemes figyelemmel kísérni annak ellenére, hogy a XX. század első felére, amikor a gázgyár és a villamosmű könyvelése közös volt, a két mű létszáma nem választható szét. Az alábbi kimutatás hat évnek rendelkezésünkre álló adatait tartalmazza:

11923–24. Az Ágfalvi úti bontóépület

120év	1867	1897	1949	1961	1969	1978
műszaki alkalmazott	1	1	3	7	17	33
admin. alkalmazott	1	3	5	14	16	28
munkás	13	17	29	60	100	160
teljes létszám	15	21	37	81	133	221
évi teljes bér ezer Ft	5,6	10,8	220	1468	3265	9151
fogyasztók száma	190	470	1740	5150	7830	11500
gáztermelés ezer m ³	180	520	860	4300	10500	22200
létszám/százezer m ³ gáz	8,3	4	4,3	1,9	1,27	1,0
létszám/százezer m ³ gáz	8,3	4	4,3	1,9	1,27	1,0

(Az 1969. és 1978. évi gáztermelési adatok átszámítva 3800 kcal/m³-re).

Meg kell jegyezni, hogy a múlt században használt forint nem azonos a maival, hanem annál sokkal nagyobb értéket képvisel. Az 1969. és 1978. évek utolsó sorában szereplő mutatók a valóságnál kedvezőtlenebbek, mert a gázgyár tevékenysége bővült a PB elosztásával, továbbá belső szerelési és

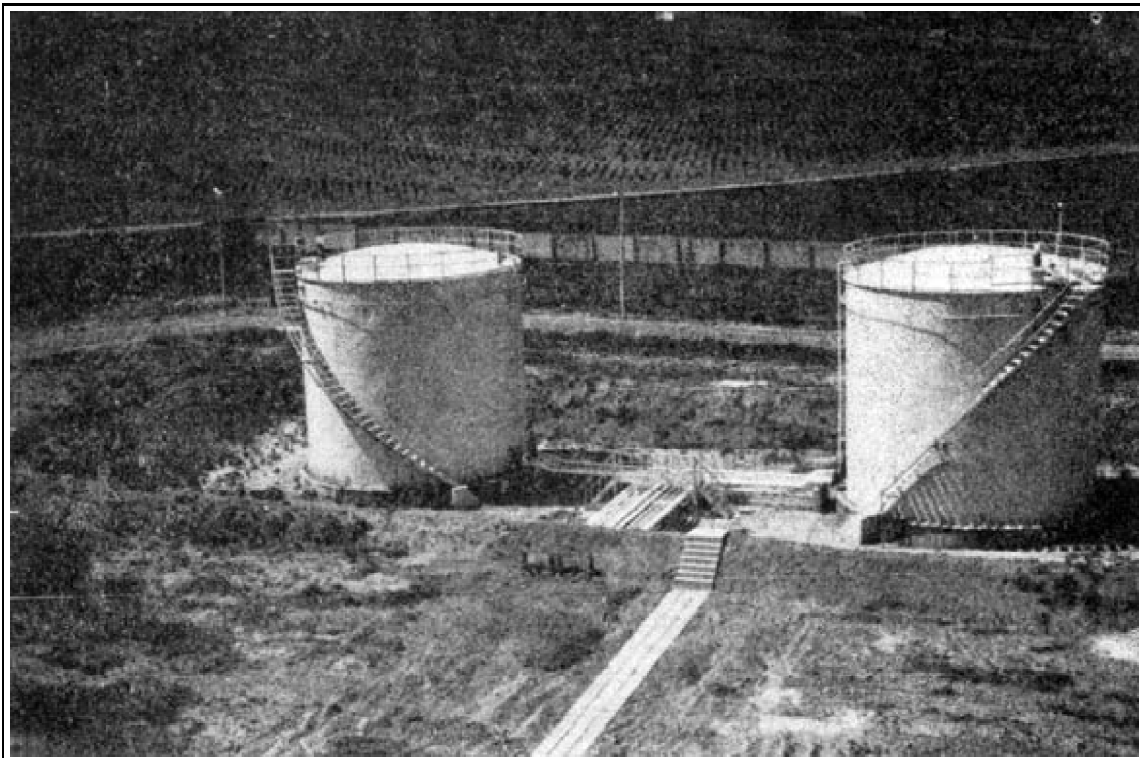
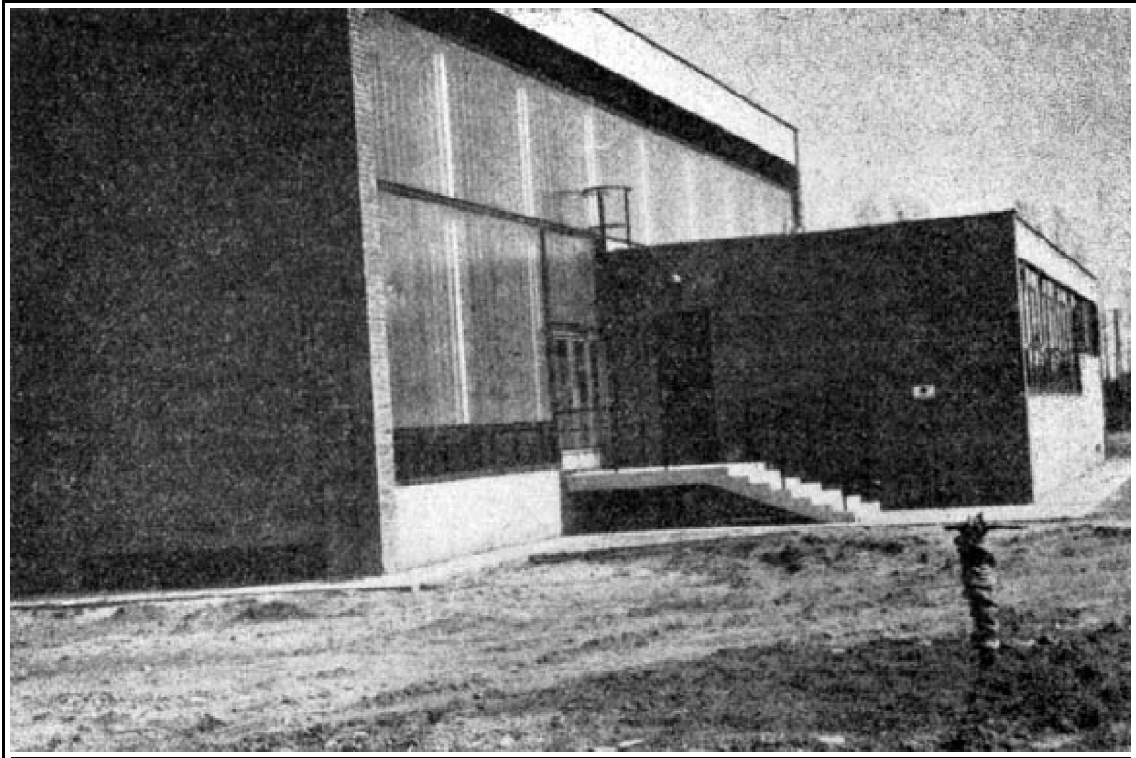
hálózatfektetési teljesítménye és létszáma az utolsó évtizedben jelentősen nőtt. Az 1949. évi mutató szintén azért rosszabb az 1897. évinél, mert 1949-ben jóval nagyobb volt a belső szereléssel és az utcai csőfektetéssel foglalkozók száma.

20. A gáz összetétele. A soproni gázmű által szolgáltatott, kőszénből termelt gáz összetétele az indulástól az 1918. évi leállásig nem sokat változott és nagyjából a következő volt:

éghető			semlegesek		
hidrogén	(H ₂)	35–43%	nitrogén	(N ₂)	12–16%
szénmonoxid	(CO)	10–13%	széndioxid	(CO ₂)	4–5%
metán	(CH ₄)	24–28%	oxigén	(O ₂)	0,2–0,5%
nehéz szénhidrogének	(C _n H _m)	2–3%			

Égésmelege m³-ként 4700–5200 kalória közé esett. A gázt szén (C) és hidrogén (H) különböző vegyületeiből álló kátrány, ammóniák (NH₃), cián (CN) és kén (S) vegyületei szennyezték, amelyek túlnyomó részét a tisztítóberendezések kivonták a gázból.

Az 1929. évi újrainduláskor takarékosági okokból az akkor Európa-szerte szokásos módon a gázhoz a szívás növelésével N³-re csökkent. Ezúton kisebb lett a hálózati veszteség kalóriaértéke és állítólag javult az égés hatásfoka. A gáz összetevőinek hányada 1929-től kezdve átlagosan a következő volt: CO₂ = 6–7%; N₂ = 20–28%; H₂ = 32–35%; C_nH_m = 2–3%; O₂ = 0,2–0,5%; CO = 10–12%; CH₄ = 20–24%.

Ez az eljárás, mint már említettük, a gázcsőhálózat teljesítményének növelése céljából 1966-ban megszűnt; ettől kezdve a kőszéngáz égésmelege újra 5000 kalóriára emelkedett és összetétele hasonló lett az 1918. év előtt termelt gázéhoz. A módosítás előtt kisebb méretűre kellett kicserélni az égőkben a kiáramló gáz mennyiségét megszabó fűvókákat, a tűzhelyek és főzők égőire pedig sűrűn elhelyezett, keskeny hasadékokkal ellátott sapkát kellett helyezni. Ezek az összetételtől függetlenül gyorsan, körben meggyullad a gáz és ez rendkívül fontos volt 1963 és 1976 között, amikor a termelt gáz mennyisége és ezzel összetétele havonként erősen változott, hiszen kamragázból, levegővel és vízgőzzel 122 bontott szénhidrogénből, továbbá földgáz és propán-bután keverékből állt. A termelt gázok összetevői közül főleg a három gáz hányada tér el erősen az alábbiak szerint:

	kamragáz	levegővel bontott PB-gáz	gőzzel bontott PB-gáz
nitrogén (N ₂)	8,5%	48%	1–2%
hidrogén (H ₂)	38–42%	27–32%	56–60%
metán (CH ₄)	20–28%	2–3%	12–14%

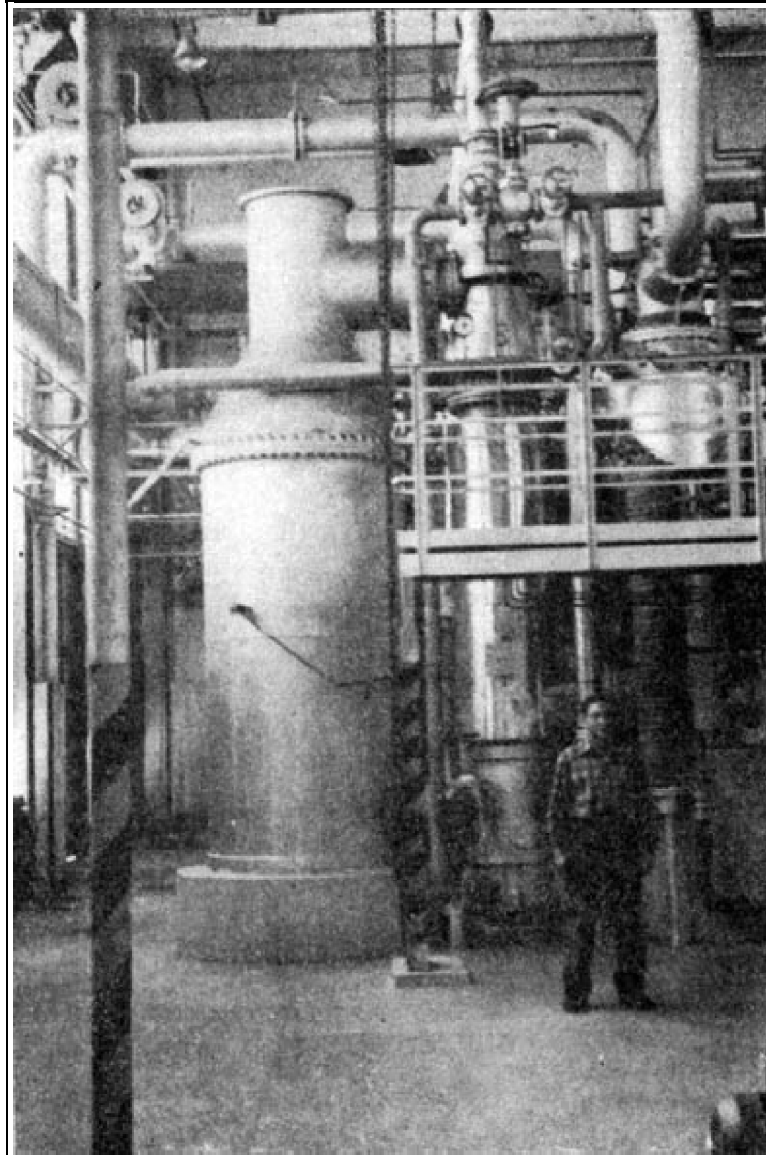
A nyári hónapokban leadott gáz 55–60% kamragáz, 35–40% levegővel bontott gáz és 5–7% propán-bután; hideg téli napokon 13% kamra, 73% levegővel bontott, 4% gőzzel bontott és 11% propán-bután gázkeverékből állt, mégis kifogástalanul meggyulladt és égett. Ügyelni csak arra kellett, hogy a hidrogéntartalom ne süllyedjen 27–30% alá.

Az 1976-ban megindult új bontóüzemben már elég sok, magas hidrogéntartalmú gőzzel bontott gázt lehet termelni, így 110 év után le lehetett állítani a szénlepárló kemencét, megszűnt a nehéz, egészségtelen fizikai munka, a fenolos, ammoniákos szennyvíz és a nehezen kezelhető kátrány termelése, a kemenceüzem környékének szennyezése füstgázzal, kokszzporral és szénporral.

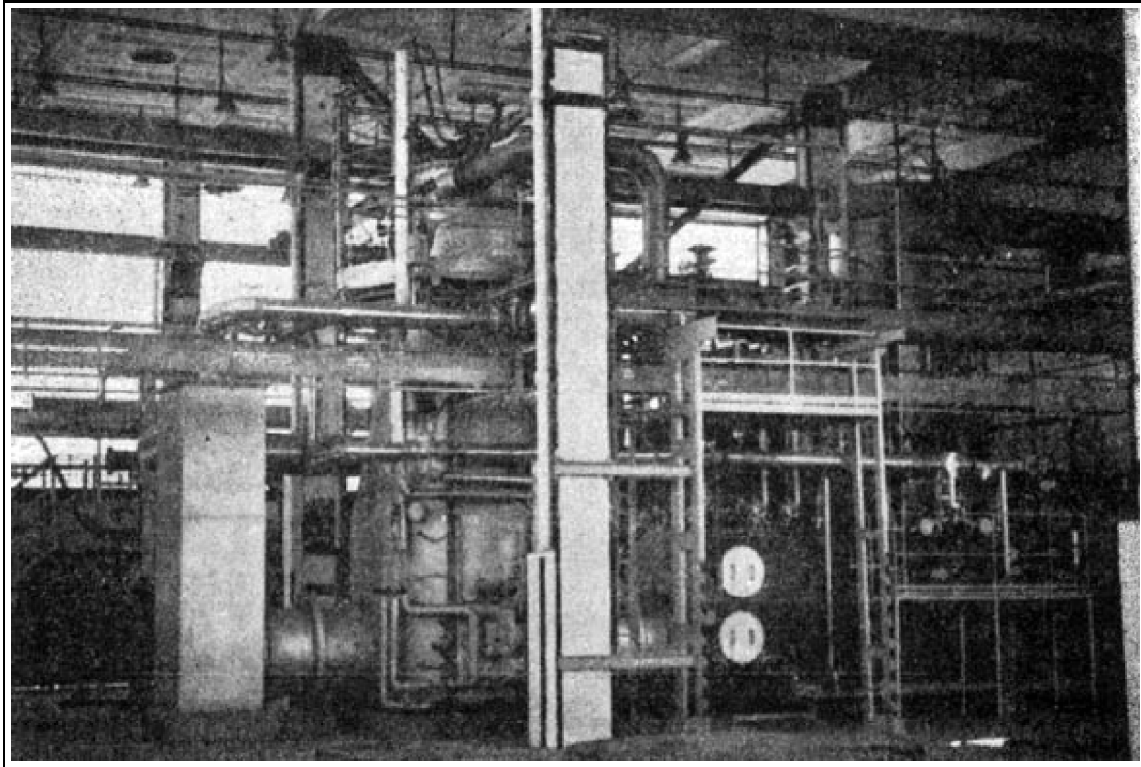
A levegős és a vízgözös bontók napi üzemeltetési idejének megfelelő beállításával el lehet érni, hogy a gáz összetétele minden évszakban az alábbi határok között mozogjon: H³. A levegős bontók átlagosan a következő összetételű gázt termelik 17% CO; 2% CH³.

21. A gázbontás. A szénhidrogének bontásának célja a kőszénből termelt városi gázhoz hasonló összetételű és tulajdonságú gáz előállítás, ami lehetővé tette a feltárt földgáz és kőolaj segítségével a nagyobb városokat ellátó gázgyárak termelésének gyors és kis beruházással történő növelését.

A levegős bontóban a szénhidrogének (földgáz CH³. Hogy égésmelege elérje a városi gázra előírt 5000 kalóriát, földgázt (10 000 kcal/m³) vagy propán-butánt (28 000 kcal/m³) kell hozzákeverni, aminek következtében a hidrogén (H₂) aránya, különösen földgáz bekeverésnél, csökken.

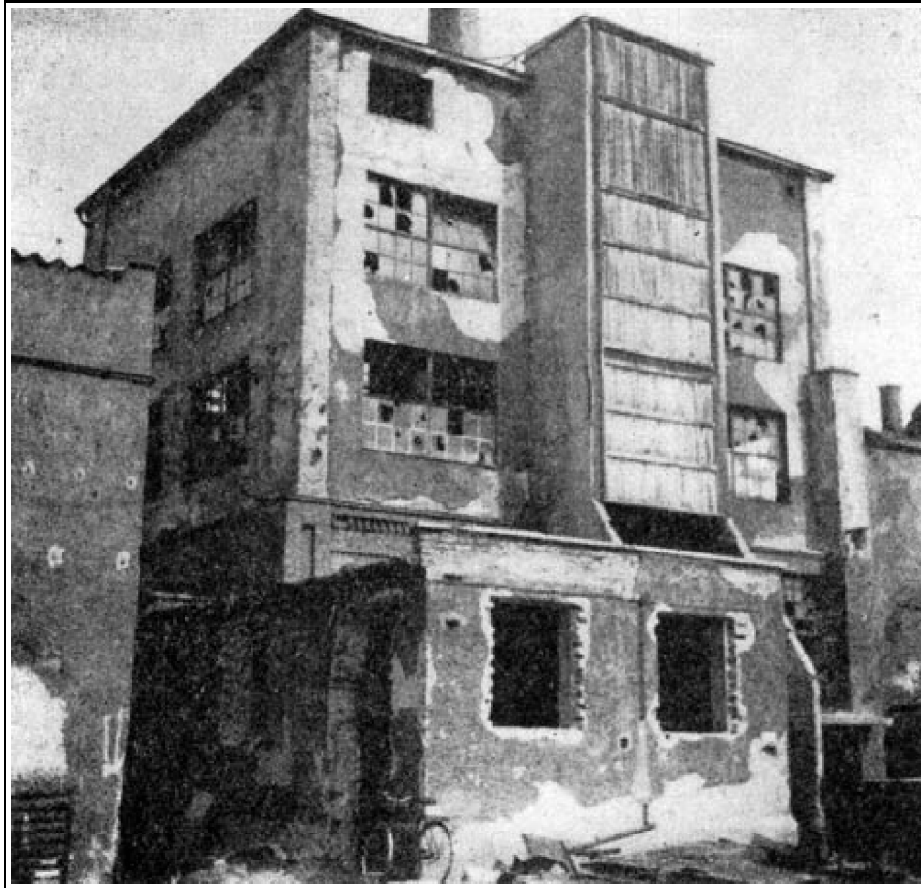
27. Levegős bontó az Ágfalvi úton (1975)

12328. Vízgőzös bontó az Ágfalvi úton (1975)

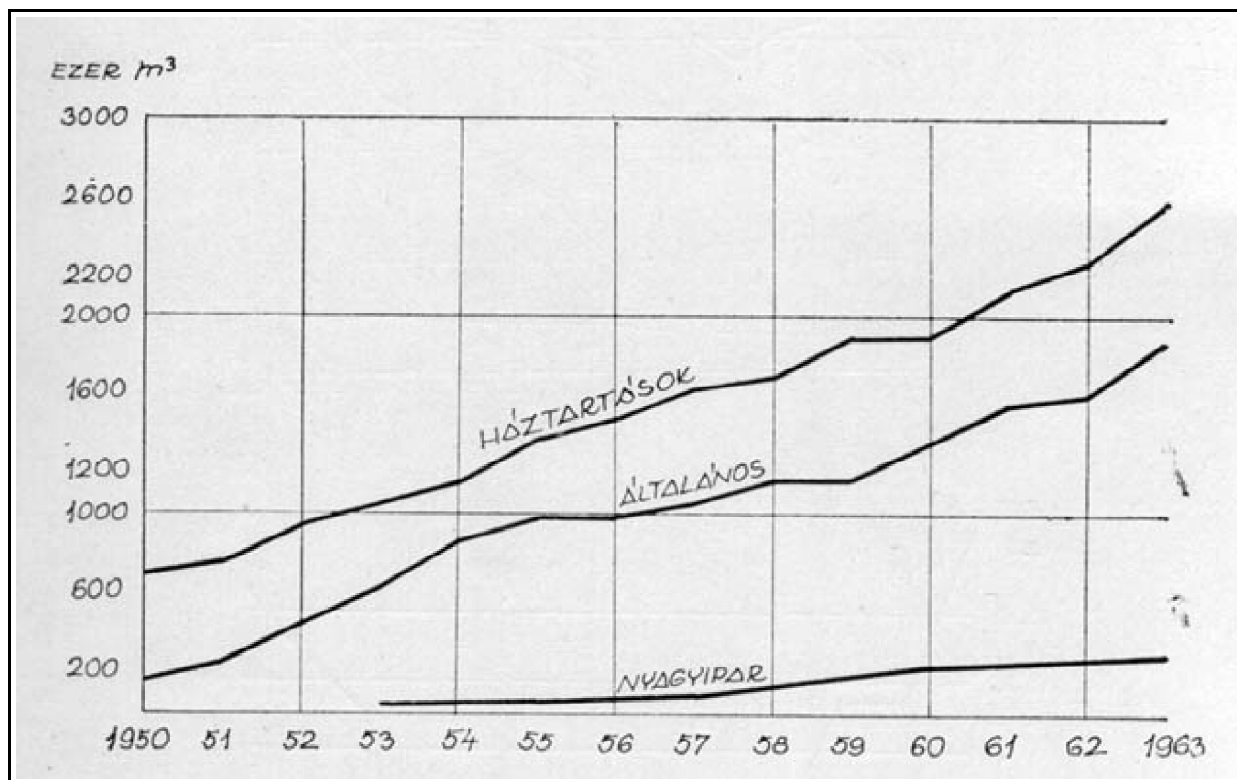
A propán-butánban több C és kevesebb H van, ezért az ebből bontott gáz összetétele rosszabb: 19% CO; 1,2% H₄; 30% H₂; semlegesek: 4,6% CO₂ és 45,3% [124](#)N₂. Benzinben a C és a H aránya még kedvezőtlenebb, így a bontási termék összetétele tovább romlik.

A levegős bontó előnye, hogy bontás közben a keletkező gázok egy része elég, az ezzel termelt hő elegendő a szükséges hőfok és a folyamatos üzem fenntartására. Ezért a berendezés egyszerű és aránylag kis költséggel megvalósítható. A hatvanas évek elején a többi magyar városi gázgyárhoz hasonlóan a soproni gázmű is levegős bontóüzemet létesített, ezt az évek folyamán bővítette úgy, hogy termelési kapacitása jelentősen emelkedett. A szénlepárló üzemben termelt kamragáz 42–45%,-os és a kis Onia–Gegi vízgőzös bontó gázának 60%-os hidrogéntartalma hosszú évekig pótolta a levegős bontóban termelt gáz hidrogénhiányát, de a gázigény állandó növekedése, a földgázkutak nagy távolsága Sopronban is szükségessé tette a jó minőségű gázt termelő vízgőzös bontóüzem felállítását.

29. A kemenceház a lerobbantás előtt (1979)

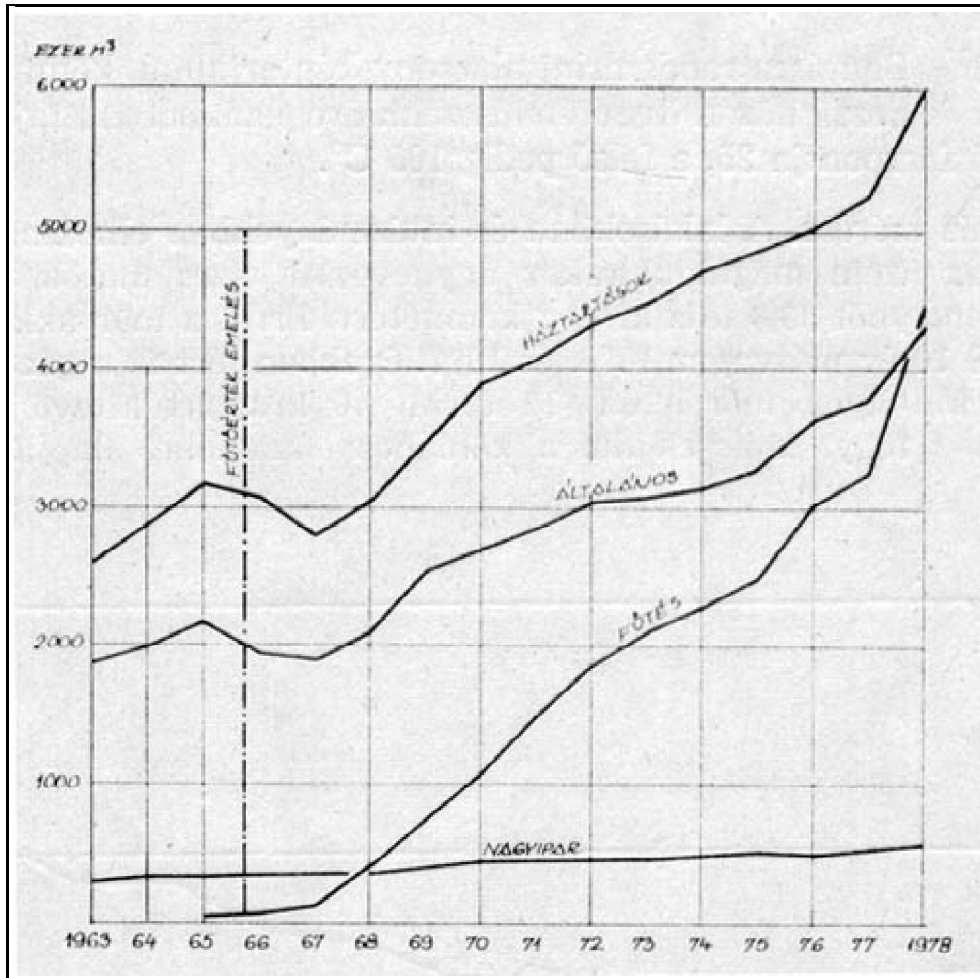
A vízgőzös bontóban a bontás a vízgőz (H^3 , összetevői a következő értékek körül ingadoznak: CO^3 , alsó forrponja 25, a felső pedig 105 °C.

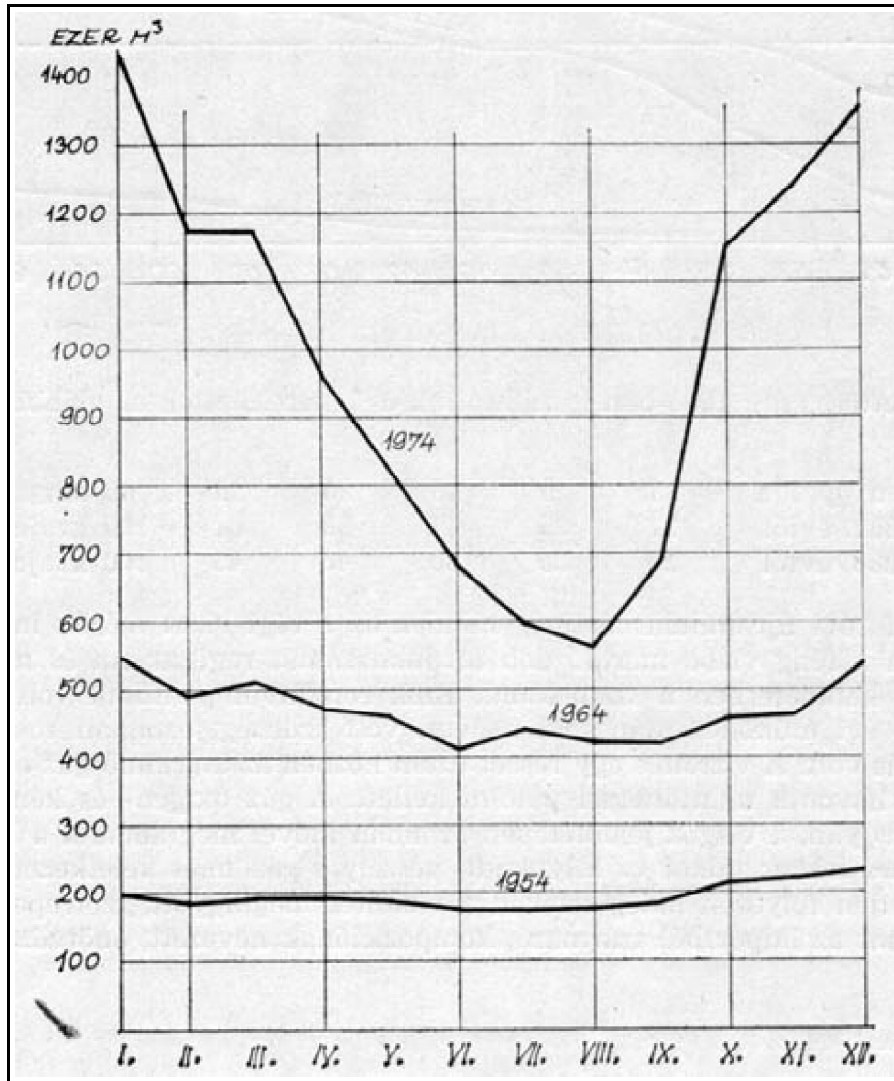
30. A gázfogyasztás megoszlása (1950–1963)

22. A gáz mérése. A lakásokban és intézményekben elhasznált gáz mennyiségét már az üzem megindulásakor úgynevezett vizes mérők mutatták angol köblábban, melyből 35,3 tesz ki egy köbmétert. Erről a már akkor elavult mértékegységről 10 év múlva, az 1876. és 1877. években tért át a gázmű köbméterre, ami elég tekintélyes, mérőnként 12 forint 40 krajcárt kitevő költséggel járt. A mérőkért a fogyasztók eleinte a köblábos elszámolás alapján megállapított évi bért fizették, amit 1888-ban leszállítottak és lekerékítettek az alábbi táblázat szerint:

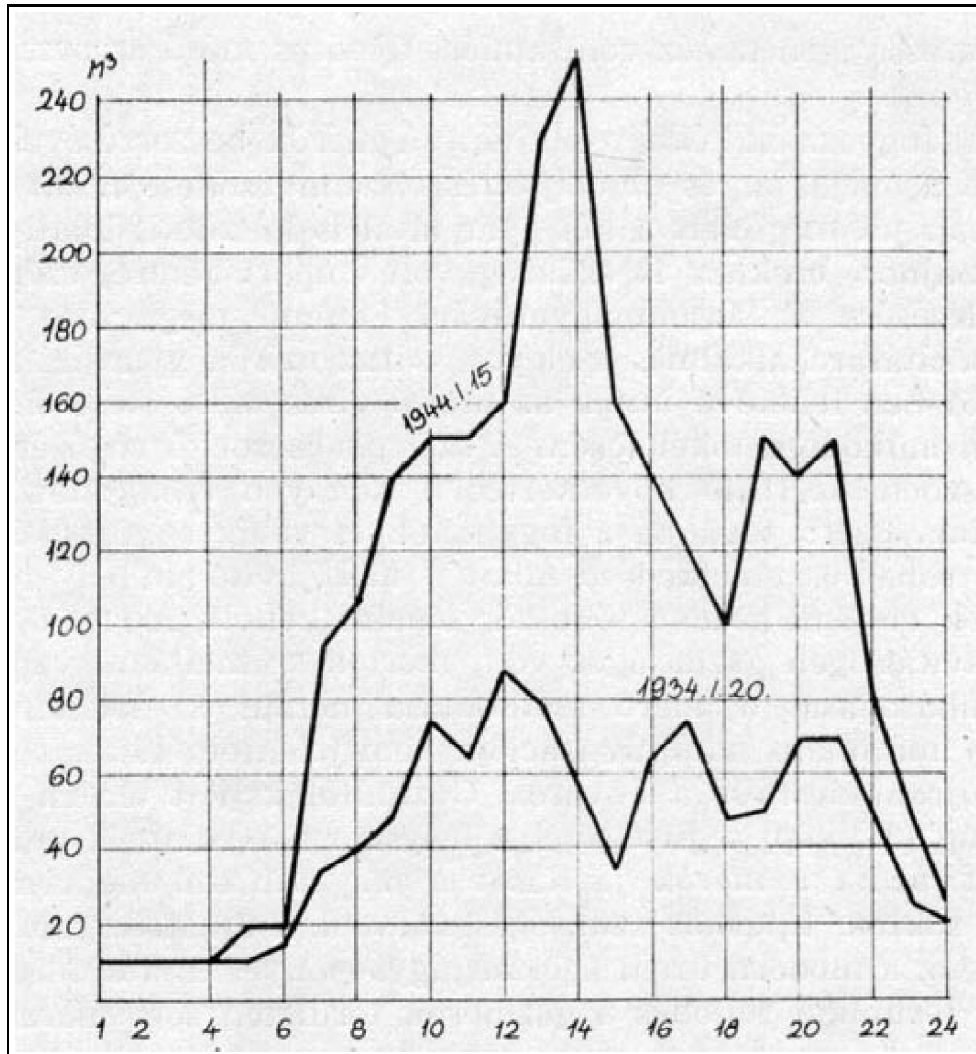
mérő nagysága	3	5	10	20	30	60 lánkos
bér 1867. évtől	27	35	44	53	61	130 krajcár
bér 1880. évtől	20	25	30	40	45	100 krajcár

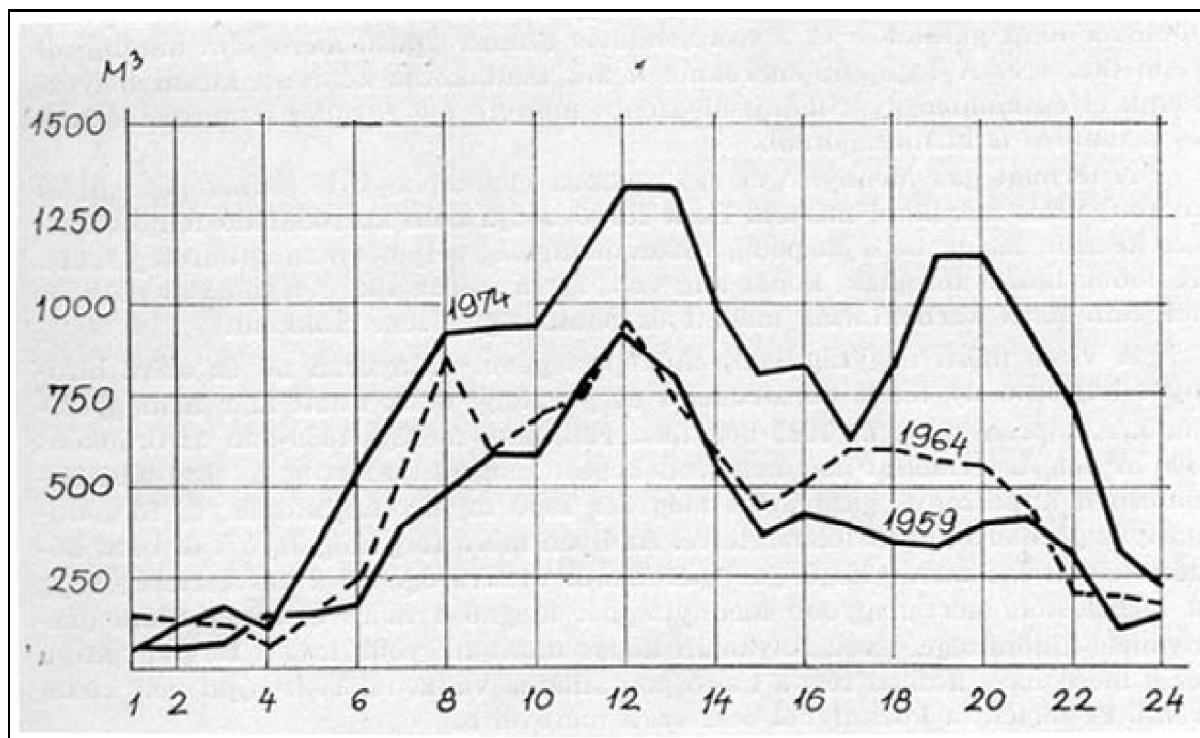
12631/a. A gázfogyasztás megoszlása (1963–1978)

31/b. Havonkénti gázleadás (1954, 1964, 1974)

12732/a. Órákenti gázleadás (1934, 1944)

32/b. Óránkénti gázleadás egy-egy júliusi hétköznapon (1959, 1964, 1974)

Az 1929. évi újraindulásnál még mindenütt a régi vizes mérők működtek, amelyekben a félig vízbe merülő dob fordulatszámát regisztrálta és mutatta a fogyasztást köbméterben a számológéppel. Ezek rendkívül pontosak voltak, javításukra tíz évi működés után sem nagyon volt szükség, azonban sok komoly hátrányuk is volt. A víztöltés egy részét üzem közben az átáramló gáz elpárologtatta, amit havonta utántöltéssel pótolni kellett. A gáz oxigén- és kéntartalma kevés volt ugyan, a vízgőz jelenlétében azonban idővel megtámadta a horganyzott vaslemez házat: mikor ez kilyukadt, veszélyes gázömlés keletkezett. Pincében és fűtetlen folyosón hideg teleken a víztöltés megfagyott, szétrepesztette a házat, viszont az importból származó, kompozíciónak nevezett, ónötvetből készült 128dob beszerzése igen nehéz volt, amiért új vizes mérő az országban nem is készült.

Ezért az új fogyasztók részére olajtöltésű mérők beszerzésével kísérletezett a gázgyár, ami a magas ár és az olajtöltés elszennyeződése miatt nem vált be, helyette azonban jól megfelelt a két gyár által is készített, tolattyús vezérlésű száraz mérő. Sajnos, ezekhez is szükség volt import fémre, ezért a növekvő szükséglet fedezésére a Mosonmagyaróvári Fémmű megkezdte az óránkénti 2 m³ gáz átocsátására alkalmas szelepes száraz mérők gyártását. Ezek olcsók voltak, így 1957-ben lehetővé tették az utolsó vizes mérő lecserélését is. Azonban korántsem működtek tökéletesen. A szelepet leszorító rúgó és a vezérlőmű alkatrészei részben korrózió következtében könnyen elhajlottak, eltörték, és cserére szorultak. Ezért, továbbá a fogyasztók és velük együtt a felszerelt mérők számának rohamos emelkedése miatt a mérőjavító műhely létszámát már az ötvenes évek elejétől kezdve többször emelni kellett, idővel 6 főre.

A saját javítás igen gazdaságos volt, mert a számlálómű vagy a mérőház gyakori meghibásodását a mérő szétbontása nélkül ki lehetett javítani és mert a műhely minimális adminisztrációja nem jelentett külön költséget. A javított mérők újrahitelítése a Fővárosi Gázműtől kapott tervek szerint készített mérőharang

(35. kép) segítségével a helyszínen történt. A műhely az 1957. évig működött, azóta a mérők javítását a nagykanizsai modern üzem végzi. A változást a sokféle típushoz szükséges számtalan alkatrész beszerzési és tárolási nehézségei, a modern üzem egészségügyi előnyei és a konténeres szállítás indokolták. A technikai fejlődés a gázmérők területén sem maradt el. A gázmérők be- és kiömlő csonkjának távolsága nemcsak a különböző típusú és nagyságú mérőknél tér el, de még azonos típusoknál sem mindig pontosan egyforma. Ezért mérőcseréknél a tömítés hibája vagy a mérőház feszülés okozta repedés többször okoz gázömlést és a cserélendővel azonos típusú mérő sem mindig áll rendelkezésre. A legújabb mérőknél a két csatlakozás koncentrikusan helyezkedik el és minden gyártmánynál azonos méretű, így feszülés nem keletkezhet és a tömítés is biztonságosabb.

A termelt gáz mennyiségét az üzemben eleinte nagy teljesítőképességű és méretű vizes mérőkkel mérték. Ezek forgó dobja nem korrodálódó fémötvözetből készült, házuk belsejét pedig rozsdamentesség céljából vastag ónréteg fedte. A dobok lassan forogtak, kopás alig volt, így a mérők sok évtizeden át működtek minimális karbantartás mellett és pontosságuk sem csökkent.

A vizes mérő nagysága teljesítőképességével arányosan nő és ezért bizonyos teljesítmény felett konstrukciós és pénzügyi okok miatt már nem gyártható. A soproni gázgyár 1912-ben felszerelt vizes mérője 1960-ban az óránként 500 m³ feletti termelést már nem volt képes átengedni, ezért az új tisztítóberendezésben a pozsonyi gázgyártól megvett 1000 m³/óra teljesítményű, forgódugattyús gázmérő került felszerelésre. Az ilyen mérő forgódugattyúja és háza közötti résen kis mennyiségű gáz méretlenül átszivárog. Ez a résveszteség függ a terheléstől, mert nagyobb mennyiségnél megnő a mérő előtti és utáni gáznyomás különbsége. Évek folyamán kopás miatt nagyobb lesz a forgódugattyú és a mérő háza közötti rés, a mérő pontatlanná válik, miért is újjal kell kicserélni. Ez történt a Pozsonyból beszerzett mérővel is.

Az új bontótelepen egy 3600 és egy 8700 m³/óra teljesítményű, forgódugattyús mérő került felszerelésre, ezek azonban nem a termelt, hanem az üzemből a városba távozó gáz mennyiségét mérik.

(Folytatjuk)

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Pichler János: A Fertő-táj tudományos kutatási terve (II. rész)

129 Pichler János: A Fertő-táj tudományos kutatási terve (II. rész)

4. Hidrológiai és vízháztartási jellemzők. A tó tipikus sztyeppei sóstó. Összes sótartalma 600–1700 mg/l értékek között – a vízállástól függően – változik. Kevesebb, mint a századfordulón mért 1500–3500 mg/l.

A tó vízgyűjtő területe 1244 km², melynek 87%-a osztrák, 13%-a magyar területre esik. A vízgyűjtő 2/5 része hegy- és dombvidék, 3/5-e síkság, ill. vízterület. A meder hossza 35,5 km, átlagos szélessége 8,4 km. A 92,1 km hosszú partvonalból 24,7 km magyar.

A tó területe 115,50 m osztrák A. f. vízállásnál (magyar alapsíkon 115,62 m A. f.) 292 km², amiből 24% (71 km²) magyar területen fekszik. A tó 49%-át, ezen belül a magyar tórész 88%-át (62,2 km²) nádas borítja. Magyar területen csak Fertőrákos és Hegykő térségében található nagyobb, összefüggő síkvízterület, ezeket is 2–5 km széles nádsáv zárja el a parttól. A tó magyar területének partvonala 1972-ben hatósági eljárással vízügyi kezelésbe került az ÉDVIZIG gondozásában. Az osztrák tórész

Esterházy birtok.

A tó víztérfogata 115,50 m A. f. vízállásnál 263 millió m³, átlagos vízmélysége 0,9 m. A magyar tórész térfogata 39 millió m³, átlagmélysége 0,5 m. A mederfenéken felhalmozódott laza iszap átlagos vastagsága az osztrák tórészen 0,3 m, a magyar területen eléri a 0,6 m-t. A mederben levő 120 millió m³ iszapnak 35%-a a magyar tórészen ülepedett le. A tó medre és partja természetes állapotban van, a tószabályozás egységes, általános koncepciója még nem alakult ki.

A tavat 2 jelentősebb vízfolyás táplálja. A Vulka patak 37,4 km hosszú és 406 km² vízgyűjtő vizét szállítja a tóba. Árvízhozama 60 m³/s, kisvize 0,1, középvize 1,3 m³/s. A Rákos patak 7,3 km hosszú, vízgyűjtője 50 km². Árvize 60, középvize 0,1 m³/s, csapadékszegény időben kiszárad.

A tó fölös vize a Hanság fücsatornán, majd a Rábcán, a Mosoni Dunaágon át a Dunába vezethető. A vízszín szabályozására alkalmas első zsilip 1912 táján épült és ezzel a Fertő medence véglegesen elvált a Hanságtól. Kialakult a Fertő mai vízrendszere. A vízállás, ill. lefolyás a zsilippel szabályozható lett. A jelenlegi zsilip max. kapacitása 20 m³/s. Egy hónap alatt 52 millió m³ víz vezethető át rajta, ami a tó vízszintjét 17,3 cm-rel csökkentheti. A Magyar–Osztrák Vízügyi Bizottság zsilipkezelési szabályzata szerint a tó vízszintjét 115,22–115,62 m A. f. szintek között kell tartani. 1965 óta a vízháztartási egyensúly javult, a tó középvízszintje 30 cm-rel emelkedett, a vízjáték csökkent, a vízállások szélső értékei azonban még 30–40 cm-rel eltérnek a kívánatos határértékektől.

Felszín alatti hozzáfolyás a keleti parton főleg osztrák részről jelentősebb. Gattinger osztrák geológus legutóbbi adata szerint évi mennyisége 58–72 millió m³ között mozog. Magyar területen az ÉDVIZIG 42 talajvíz megfigyelőkutató létesített és az észlelést rendszeresen végzik. Felszín alatti lefolyás a tóból nincs.

A vízgyűjtőn több vízhasználat van ivóvíz- és ipari vízellátás, továbbá öntözés céljára felszíni és felszín alatti vizekből. A felhasznált víz jelentős része tisztítás után visszakerül a vízfolyásokba, úgyhogy a tó vízjárására nincs hatása. A tóból vízkivétel nincs.

130A vízháztartás a tó havi készletváltozás-egyenlete alapján kerül megvizsgálásra. Egyenlete $\Delta K = (C+H) - (P+L)$; ahol C = a csapadék; H = a hozzáfolyás; P = a párolgás; L = a lefolyás mm-ben. Az 1967–76 közötti időszak évi átlagában $(541+367)-(836+100) = -28$ mm vízszintcsökkenés volt az eredmény. A KLFI az OVH megbízásából 5 évig végzett vizsgálata szerint a párolgást évi átlagban 263 millió m³-ből 906 mm-nek állapította meg. A nyílt vízfelület evaporációját 884, a nádas evapotranspirációját 929 mm-nek találta.

Az 1963–67 közötti mederfelvétel alapján megállapították a feliszapolódás közelítő mértékét, a vízínövényzet elterjedését, meghatározták a vízállás, a tóterület és a víztérfogat közötti összefüggéseket.

A tó nyugalmi középvízállását 6 vízmérce egyidejű adataiból számítják (Neusiedl, Podersdorf, Rust, Mörbisch, Fertőrákos, Mekszikó). Meghatározására külön módszert dolgoztak ki, amellyel a vízlengés zavaró hatását (ez 50 cm-nél nagyobb is lehet) kiküszöbölik.

A tó egész vízgyűjtőjén ma már 30-nál több helyen folyik megfigyelés. A magyar vizsgálatokat a fertőrákosi új hidrometeorológiai állomás fogja össze. Vezetője Takáts T. (6. kép).

Szappanos Z. és Kovács Z. a következő vízügyi kutatásokat javasolja:

1. A hidrometeorológiai és vízrajzi észlelő hálózat modernizálását. A fertőrákosi parti állomás

adatgyűjtő, feldolgozó-tároló bázissá történő kialakítását;

2. A vízháztartás pontosabbá tétele érdekében szükséges a felszíni és felszín alatti hozzáfolyás meghatározása, a párolgás és a lefolyási tényezők tüzetesebb megismerése, módszer kidolgozása meghatározásukra;
3. Hidraulikai vonalon kutatni kell a tó vízmozgásával, áramlásával, vízlengésével és hullámozásával kapcsolatos törvényszerűségeket. A dinamikus igénybevételek (hullámütés, jégnyomás) mértékadó értékeit és a nádas csillapító hatását. Az eredmények a tó partkiképzési és mederszabályozó tervezéséhez és a mederbe telepített létesítmények (kikötők, mólók, strandok) műszaki meghatározásához használhatók fel.
4. Szükséges a mederállapot felmérése 20–25 évenként. Ez 1985–90-ben esedékes. Ennek keretében a vízínövényzet és a feliszaposodás kiterjedésének megállapítása.
5. A jobb vízszintszabályozás érdekében fejleszteni kell a tó hosszú idejű vízálláselőrejelzési módszerét. A zsilipkezelésre és vízszinttartásra vonatkozó előírások korszerűsítésére fel kell használni a matematikai modellezés és a számítógép lehetőségét. Meg kell vizsgálni a vízpótlás szükségességét és annak mértékét;
6. Meg kell tervezni a tó partszabályozási vonalát és el kell készíteni a mederszabályozási tervet;
7. Meg kell állapítani a tó vízgyűjtő területének felszíni és felszín alatti vízkészletét;
8. Felmérendő a Fertő-táj mezőgazdasági vízhelyzete és fejlesztési igénye. Konceptiótervet kell készíteni a talajerózió csökkentésére;
9. El kell készíteni a táj vízellátásának bővítési, valamint csatornázásának és szennyvízkezelésének regionális fejlesztési tanulmányát az üdülőtérület távlati célkitűzésének és környezetvédelmi igényének figyelembevételével;
10. Értékelni kell a tóban és a vízgyűjtőterületen történt és várható emberi beavatkozások vízgazdálkodási és környezetvédelmi hatását. A vizsgálat eredménye [131](#) alapján kell meghatározni a természet vízháztartási és biológiai egyensúlyának fenntartásához szükséges teendőket (7. kép).
11. A tónak és vízgyűjtő területének hidrológiai atlaszában össze kell foglalni a vízgazdálkodás szempontjából fontos adatokat, tehát a vízrajzi, földrajzi, meteorológiai, hidrológiai, morfológiai, geológiai, hidrogeológiai, vízkémiai és hidrobiológiai ismereteket.

A programban előírányzottak 80%-a az OVH körébe tartozó szervek feladata; elsősorban az ÉVIZIG, a VITUKI, a VIZINT, VIZITERV, OVIKUV, a kapcsolódó tudományterületeken az OMSz, KLFI, az Agrártudományi és az Erdészeti Egyetem, a NAKI, BK, MÁFI munkakörébe tartozik.

6. Hidrometeorológiai észlelőállomás (az ÉVÍZIG felv.)

5. Orvostudományi szempontból elsősorban a terület higiéniés helyzetét vizsgálták. A tájbetegségek közül az anyagcsere természetű golyva volt endemiás a Fertővidéken, amely a régi, felső, mocsaras talajrétegre települt kutak vizétől terjedt.

Amikor működni kezdett a Fertőmenti Regionális Vízmű, amely a mélyenfekvő vízadó rétegből táplálkozó források vizét bocsájtotta a lakosság rendelkezésére, a golyvafertőzés megszűnt.

Fertőző góc volt még a kullancs és a vadnyulak által terjesztett tularaemia, melyek előfordulási funkciója kicsi. Ellenük a vírustörzsek izolálásával védekeznek.

A településegészségügy helyzetére kedvezőtlenül hat az, hogy a községek csatornázása, szennyvíztisztítása és -elvezetése még nem történt meg. A termelt [132](#)szennyvizek szikkasztó útján kerülnek a talajba vagy vízfolyások útján derítetlenül a tóba.

Bakács T. szerint a tó higiéniés minősítése igen jó. A coliszám kevés, a szervesanyagtartalom magas, ezért

a kemény felszíni vizek csoportjába tartozik. A sókoncentráció is magas. Az összes szilárd alkatrész 600–1700 mg/l között ingadozik. Amikor az 1000 mg/l-t meghaladja, a tó vize megfelel az ásványvíz kritériumának. Ásványvízzé minősíteni és terápiai kísérleteket végezni majd csak akkor lehet, ha a víz szintje és ezzel együtt összetétele stabilizálódik. Élettani és gyógyhatását, valamint kémiai, mikrobiológiai vizsgálatát az OKI-ban és az ORFI-ban kellene elvégezni. A víznek enyhe, bőringerlő, az anyagcserét fokozó hatása van, ami lábadozó betegek, továbbá vérszegény gyerekek regenerálódására különösen alkalmas. Hygiénikus és balneológus szakemberek, neves orvosprofesszorok (Bakács T., Páter J., Schulhof Ö.) szerint fürdőzésre, üdültetésre, munkaerő-felfrissítésre kiválóan alkalmas, tehát a népegészségügy és népgazdaság legfontosabb céljait szolgálja. Gyógyklimatológiai szempontból a tómenti községek éghajlatának egészségügyi értékelését, a tényezők várható ingerhatását (mekkora megterhelést ró a szervezet alkalmazkodó képességére) vizsgálta Bacsó N. éghajlati és Kérdő I. humánbiológiai szempontból. A tó terápiás viszonyai a víz és a klíma együttes hatásából származnak. A természeti környezeti ingerek segítségével a szervezet felfrissül.

A tájegység balneoterápiás értéke jelentős. Balf fürdőt már a rómaiak gyógyításra használták. Mostanában 3 új fúrással feltárt vízre telepítve, gyógyfürdővé nyilvánították. A kutak összhozama 765 l/perc. Az Egészségügyi Minisztérium 220 ágyas szanatóriumot és 400 ambuláns kezelésre alkalmas gyógyintézetet épített. Az alkali hidrogénkarbonátos, kénes gyógyvíz mozgásszervi betegségek gyógyítására alkalmas. Szabadszénsav tartalma 1300 mg/l, oldott sótartalma 500–2500 mg/l. A kénhidrogénes forrásra gyógyvíz ivócsarnokot terveznek. Ennek érdekében lipoprotein- és sóanyag-vizsgálat végzendő. A gyógytelep mellett idegenforgalmi szálló létesült a régi barokk gazdasági épület átalakításával. A fürdőt a soproni Állami Szanatórium balfi Gyógyfürdő Intézete kezeli. Balfon a palackozó üzemet a Soproni Ásvány- és Szikvízüzem működteti. A szénsavas kút terméke ivókúra útján gyomor- és bélrendszeri betegségek gyógyítására alkalmas.

Hegykőn az 1100–1350 m mélyen fekvő miocén mészrétegből fúrással feltárt 57 °C hőmérsékletű víz gyógyvíz elnevezése engedélyezés alatt áll. A víz sótartalma 11 909 mg/l. A 3 gyógyításra és egy úszásra szolgáló medencét több ezer reumás beteg látogatja. A medencéken kívül parcellázott, már beépített terület üdülőhellyé nyilvánítása folyamatban van.

A tó alatti rétegek alkálilokloridos-nátriumsulfátos keserű (glaubersós) ásványvizet tartalmaznak, amely jelentékeny bromiddal rendelkezik. Nagy konyhasótartalmánál fogva hazánkban új típust képvisel, amely gyomor-, bél-, máj- és epehólyagbántalmak kezelésére alkalmas. Hasznosítása indokolt. A Vendel M. és Kessler H. által 1963-ban és 1967-ben Fertőrákoson végzett kutatófúrás szerint hozzátartozik az osztrák területen feltárt 240 km² ásványvíztelephez. A fúrás 4–40 m mélyről 26 g/l összoldott sótartalmú ásványvizet hozott fel.

A régi szakirodalom szerint Balf fürdőnek kénes-vasas lápjával gyógyítottak. Ma már nem használják. Állítólag a tó iszapját is kitermelték és gyógyításra hasznosították. Magas szervesanyag-tartalma ezt feltételezi.

133Kérdő I. a kutatási tervben közegészségügyi szempontból javasolja gyűjteni a helyi demográfiai és a halálokokra vonatkozó adatokat, kidolgozni a szennyvízkezelésre és ártalmatlanításra vonatkozó megoldást és felülvizsgálni a járványügyi helyzetet. Kutatni kellene a Fertő-táj gyógyvizeinek élettani és gyógyhatását, a tófenék iszapjának és a balfi lápnak tulajdonságait, valamint a táj ásvány- és gyógyvízforrásainak és kútjainak kitermelhetőségét és összefüggéseit.

7. Havasi partfutók őszi vonulása (Kárpáti L. felv.)

6. A Fertő részben feltöltődött medencéjében a környező területek lajtmészko, pannonagyag és vályog, pliocén és pleisztocén kavics, homok, iszap, holocén öntésanyag és kotu kőzetanyagából, erősen karbonátos, gyengén lúgos kémhatású, szervesanyag tartalmú, jellegzetes alluviális rétegzettségű alapanyag alakult ki. Ebből indulhattak meg a talajképződési folyamatok, amelyekre a víznek volt és van kétségtelen hatása. És pedig egyrészt a tó vizének, másrészt a felszín alatti vizeknek. A természetes növényzet talajképződését szintén a víz és a sók befolyásolják (8. kép).

Szabolcs I. és Várallyay Gy. által készített talajtérképen a parti sáv mögött nyers- és öntéstalajok, rendzinák és réti talajok, lejtőhordalék, barna erdő-, láptalajtípusok találhatóak. A mechanikai összetételt ábrázoló térkép a partszegélyen kotu, tőzeganyagot mutat.

Az állandó nyílt víztükrű területeken üledékfelhalmozódás megy végbe és lerakódott üledékanyagban csak az időjárástól függő, vízszintes rétegződés okoz változást, különösen az üledékek szemcseösszetételében és

szervesanyag-tartalmában. **134**A mélyvízű részeken az üledékanyag ásványi jellegű, szervesanyagban viszonylag szegény. A sekély vízben, a tocsogókön a nád, szittyó, káka nő és nagy tömegű szervesanyagot halmoz föl, vastag, szerves iszappal borítja a tó fenekét és tulajdonképp átvezet a mocsarasodás és láposodás talajképződési folyamatába.

A tó süllyedékterületének természetes lefolyása sem a felszínen, sem a felszín alatt nincsen. Így tehát a tó vize, valamint a medence felszín alatti vizei pangó jellegűek, mozgásuk, vízcseréjük lassú. Az évi párolgás kb. egyharmaddal több a csapadéknál, így a sófelhalmozódás és a szikesedés potenciális lehetősége és veszélye fennáll. A tó vizével közlekedő talajvizek sótartalma jelentős. Az erősen karbonátos kőzeteken átszüremkedésük miatt a vizek sósösszetétele NaCO_3 , Na HCO_3 és Na SO_4 . E vizek hatására szódás, szulfátos, szoloncsák típusú szikesedés jelentkezik.

A tó el nem öntött területeinek vízrendezése után a védett részen megszűnik az iszaplerakodás és visszaszorul a láposodás. A mezőgazdaság feladata lesz a sófelhalmozódás és a szikesedés elleni védelem, amely csak megfelelő talajvízszinttel, ill. talajvízcserével, drenázsrendszer kiépítésével biztosítható. Ez lehetőséget ad öntözéses zöldségtermesztésre, enélkül azonban csak tocsogós kaszálóként hasznosítható.

Szabolcs I. és Várallyay Gy. véleménye szerint részletes hidrológiai és talajtani elemzés alapján ún. előrejelző víz- és sómérleg készítése lenne szükséges, amelynek adatai lehetőséget adnának a talajtermékenységet csökkentő káros talajképződési folyamatok megelőzésére.

A Fertő-táj kiemelt kutatási feladatait a következőkben jelölték meg:

- szikesedési folyamatok vizsgálata a tómedencében. A talajok víz- és sóforgalmának, a sókészlet idő- és térbeli dinamizmusának megállapítása;
- talajpusztulási folyamatok a dombvidéken. Talajfelszín-védelem. Széles sortávú szőlő, gyümölcsös kialakítása;
- a környezetvédelem talajtani problémái, műtrágya lemosódás, meliorációs és agrokémiai vizsgálatok.

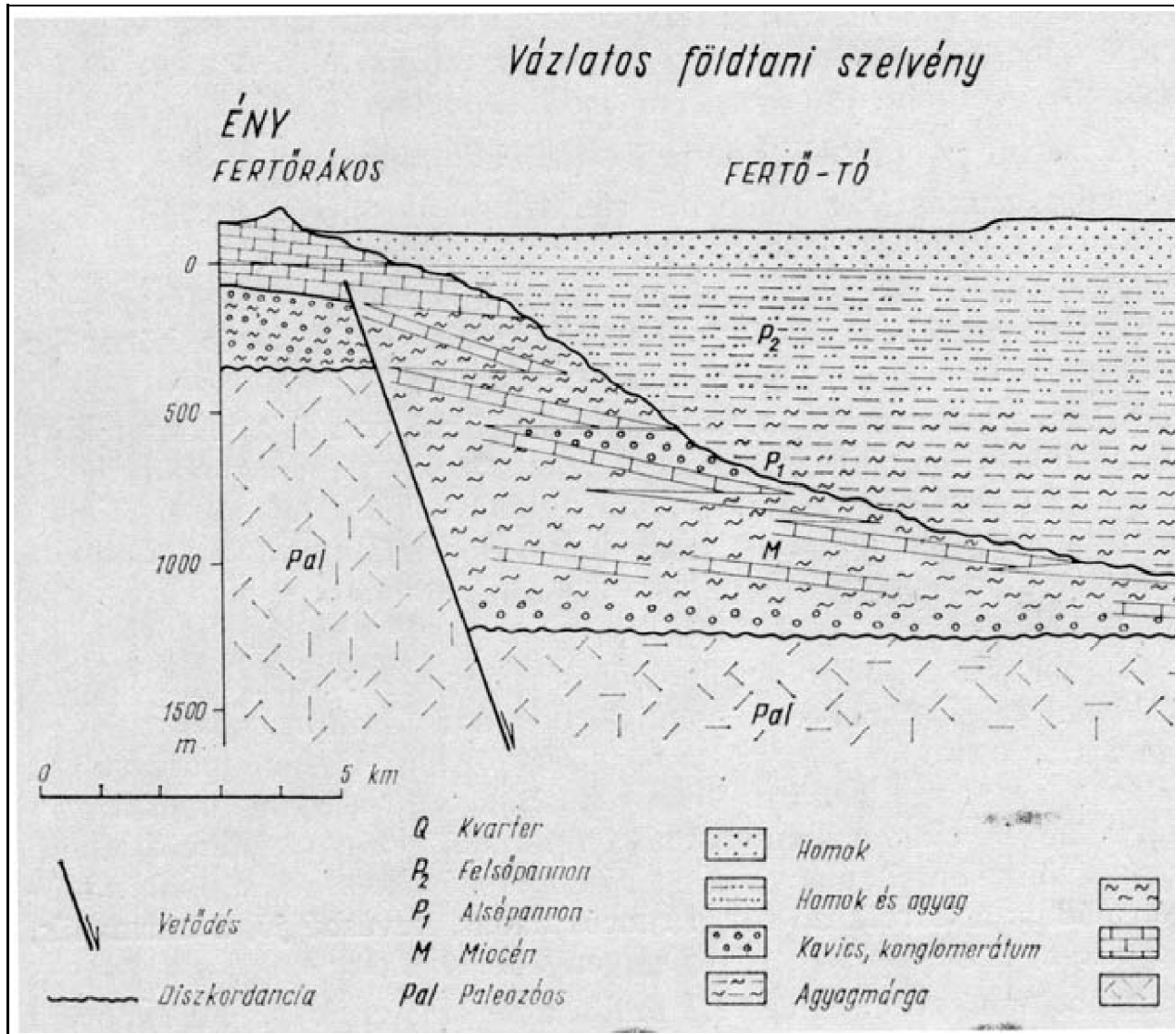
A kutatások az MTA Talajtani és Agrokémiai Kutató Intézet programjába tartoznak.

A tájon 6 termelőszövetkezet és két állami gazdaság alakult meg. Nagyobb sertés-, kisebb szarvasmarha- és juhtenyésztést folytatnak. Leginkább a szarvasmarhaállományt érdemes fejleszteni. A községek elég kiterjedt gyepterülettel rendelkeznek, így a takarmánybázis megtermelhető. Az intenzív legelőgazdálkodás elterjesztése a környék mezőgazdasági kultúráját korszerű szintre emelné. A gyepek öntözése intenzívebb takarmánytermesztésre ad lehetőséget. A Varga János által készített talajhasznosítási térkép szerint olyan szántóföldi körzetek alakulnak ki, amelyekben a búza (jobb lisztminőségével és nagyobb termőképességével) a rozs előtt a főszerepet játssza. Az ősrétek, melyeket eddig kaszálással hasznosítottak, fokozott trágyázás és legeltetés hatására teljesen átalakulhatnak.

Az ipari növények közül a cukorrépa és a gyökérzöldség termesztésére a talajok jó része megfelelő. Kukoricatermesztésre a rövid idejű hibridek alkalmasak. Burgonyát nem igen termesztene, bár az éghajlati adottságok megfelelőek. A szántóföldi szálas takarmánynövények közül a lucerna és a vöröshere, a sekélyebb termőrétegű talajokon baltacim is termesztendő. A zab és a kender kizárólag lápos területen jöhet szóba.

135Szőlőtermelésre a Balftól É-Ny-ra fekvő lejtőhordalék-rendzina talajok alkalmasak.

Bogyós gyümölcs termelése Fertőd és Sarród környékén érdemes. Hegykőn és Hidegség réti homoktalaján gazdag termésű zöldségkörzet alakult ki. A hegykői tsz rátért a zárt rendszerű, modern gépekkel végzett zöldségtermesztésre. A fertődi Kertészeti Kutató Állomás kertészeti növények nemesítésével ért el jelentős eredményt és pedig dió, málna, szamóca, vöröshere, káposztarépce, kender, köles, kelkáposzta, zeller, tavaszi árpa nemesített fajtáit produkálta. Az állomás kidolgozta különféle bogyós gyümölcsű növény termesztési rendszerét, amelyet a tsz-ek hasznosítanak.

Varga János a Keszthelyi Agrártudományi Egyetem Mosonmagyaróvári Karának tanszékei részére az alábbi kutatási feladatokat tűzte ki:

- a Fertő-táj környékén előforduló gyepek termésének növelésére gyeptermegetlen műtrágyázási kísérletek végzése,
- a tőzegmezők védelme és hasznosítása;

- a műtrágyázás és az öntözés hatása a gyep összetételére;
- a tavi nád rovarvilágának cönológiája;
- a környék mezőgazdaságilag művelt síkláp- és telkesített láptalajok ízelt lábú faunája.

A Fertő-tájon erdő, ill. fásítás Fertőrákos, Balf, Hegykő, Hidegség, Fertőboz és Nagycenk területén található. A cél eddig a gazdasági fatermesztés volt. A jövőben a környezetvédelmi és közjóléti jellegre való átalakítás mint második cél szerepel, mely műszaki berendezéseket kíván: utak, útjelzők, pihenők, kilátók, 136szemétgyűjtők, WC-k, padok stb. A táj zöldövezeti rendszerét az egyes települések körüli belső határok között levő erdők képezik. A külső zöldöv a településtől 3–5 km-re található. A belterületi fásítás a népegészségügyet is szolgálja.

A tervszerű erdőgazdálkodásnak ki kell elégítenie a fatermesztési és a közjóléti igényeket is.

Az erdők talajai több típusba tartoznak: így található rendzina, karbonátos, földes, vázталajok, rozsdabarna erdőtalaj, Alkalmasak üdülőerdők telepítésére. A talajtakaró buja fű, falomb, cserje. Fatenyésztési irányzat az akác kiszorítása. A legjellegzetesebb növénytársulások a táj D-i és K-i részén a molyhos, cseres őshonos tölgyesek. Őshonos faj még a kocsányos és kocsánytalan tölgy, a fehér-, szürke- és a rezgőnyár, a mezei szil. A fenyők közül a boróka őshonos. A fekete és a többi fenyő telepített. Az erdőket sztyeprétek szakítják meg. A meglévő faállomány kiegészítésével lehetne elérni a közjóléti jelleget.

Igmándy Z. szerint az erdészeti kutatások a következők:

- a vadgazdasági tanszék keretében a vadászható állatfajok figyelése, vízivadkutatás. A tó makrofaunája;
- az erdővédelmi tanszék programjában szerepel a tó mollusca- (puhatestű állatok), valamint kismélt-faunájának kutatása és a tó és környéke herpetofaunisztikai (hüllők, kétélűek) vizsgálata

Kárpáti L. szerint ornitológiai szempontból szükséges a tó, a nádas, a környező legelők és kaszálók, a környező dombosok erdeinek madárvilágát vizsgálni. Elvégzendők a faunisztikai felmérések, a természetvédelmi szempontból értékes madarak fészkelőhelyeinek felkutatása (pl. nyári lúd, nagy kócsag, kanalas gém), a dankasirály-koloniák területi változásainak figyelése.

Hazánk 40 ezer kh nádtermőterületéből a legnagyobb összefüggő nádas 10 500 kh (6220 ha) a magyar Fertőn van. A mienk ún. kultúrnádas, melynek jellegzetessége a kiépített csónakutak és a termő nád évente történő letakarítása. A csatornahálózat összhossza 240 km. Veszprémi B. szerint a nyílt víz és a part között cönológiailag is elhatárolható 3 növénytársulási zóna különböztethető meg: a nyílt víz felőli zóna állománya a legerősebb, legértékesebb, legjobb minőségű, homogén nádas; a következő sáv a rencés nádas, kevésbé jó, a harmadik, a part felőli gyékényes, sávos, kevert a leggyengébb terület.

Az évi hasznosítható termésátlag 2,7 millió kéve, melynek 54%-a exportra megy. A nádas terület szélessége 2–3, néhol 9–10 km. Évenként mintegy 15 cm-t haladt előre a szabad víztükör felé, visszahúzódva a parttól, ahol elszikesedett sávot hagyott maga után. Az 1965-ben életbeléptetett zsilipkezelés óta, a magasabb vízszint Staár L. szerint 14–22 cm szárnövekedést, 10, 5–22% súlygyarapodást jelentett és előnyös volt a nád virágzására is. A 20 cm-rel emelt vízszint szerinte előnheti az elszikesedett parti területeket is. Ez a kb. 2000 kh 700–800 kéve nádtöbbletet hozna évente.

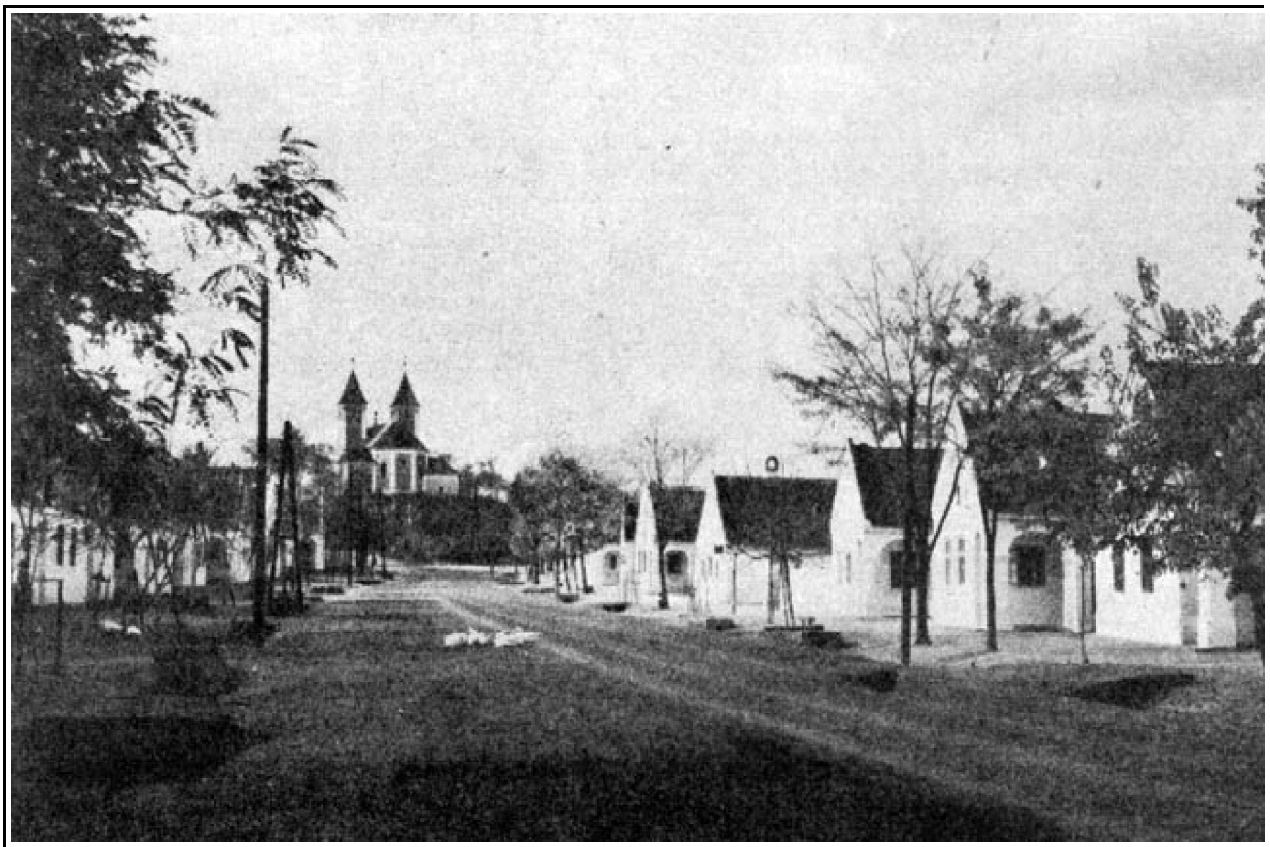
Ruttkay A. szerint az erős és változatos szélhatás a nádat borító víz áramlását okozza. A nádas vize kémiai

összetételében nagyon eltér a síkvizétől. A nádasban sok a szerves növényi eredetű üledék, a redukációs folyamatok jellemzők a szabad széndioxidot tartalmazó vízre, melynek színe a sok kolloid szervesanyagtól barnás sárga, átlátszó. A szélmozgás keltette vízmozgás elősegíti a nádasalji és a nyílt vizek kicserélődését. A nádas vizét az ott fészkelő madarak szennyezik. Papír- és cellulózfelhasználás céljára kedvező kémiai összetételű.

137Minőségi megoszlása: prima ipari nád 200 cm feletti hosszúságú, kat. holdanként 500 kéve; még jó ipari nád 120–220 cm, 350 kéve/kh; csörgő nád, rövidebb 120 cm-nél, kb. 200 kéve/kh.

A nád biometriája: szabvány 85 cm körméretű ún. termelői nád, szálsűrűség 80–100 kéve/m².

A gomba és az állati kártevők a nád szárának értékét rontják és felhasználatlanná teszik. A kár nagy: az évi nádtermés 10–35%-a. A két és többidejű nádaratás veszélyt jelent, mert a kártevők búvóhelye fertőzési gócot képez. A nagymérvű szerves törmelék képződése a termőhely leromlását siettet. Az aratás megfelelő időpontja november 15 és április 15 között alkalmas.

9. Fűrész Fogas házcsoport Fertőszéplakon

Feldolgozva pallót, szolomitot, stukaturt, tetőfedőt, a Berger-féle szövőgépeken különféle korszerű terméket, használati és dísz tárgyat, nádlemezből hétvégi házat gyártanak.

A keszthelyi Agrártudományi Egyetem tanárai, így Kárpáti I. a nád növény társulását, fitomassza tömegét, szárazanyag termelését vizsgálta, Borka Gy. pedig a nád evapotranspirációs értékeire végzett

kísérleteket.

Veszprémi B. a kutatási tervben a következő feladatokat javasolja: a nádas hozamát és minőségét befolyásoló tényezők, a nádas iszap kémiai összetételének és biometriai viszonyainak, a nád növényi és állati kártevőinek, a tó vegetációs (tenyészet, növényi élet) viszonyainak, a nádtermékek műszaki fejlesztésének vizsgálatát.

A tó ichtyológiai és halászatbiológiai kutatása keretében Tóth J. megállapította, hogy a halállomány természeti és gazdasági érték, amely egyrészt védelemre és gondozásra szorul, másrészt ésszerű hasznosítással és halászattal folyamatosan kitermelhető. Ezek természettudományi alapot kívánnak. A nádas búvóhelyet, ívó- és legelőterületet nyújt a halaknak. Maucha R. megállapította, hogy 138a halhozam összefüggésben van az algák szervesanyag-termelésével, az algák végezte fotoszintézissel, amelyhez víz, széndioxid és a nap sugárzó ereje kell. Minthogy víz és napenergia korlátlanul van, a tó termékenységét a széndioxid jellemzi. A Fertő potenciális adottsága tehát – ami a haltáplálék termelését illeti – az algák vonatkozásában korlátlanul megvan. A folyamatot az algáktól a haltáplálékig számos környezeti tényező befolyásolja. Ez a limnológia, ezen belül a halászatbiológiai kutatás szakterülete, ahol az első a halfajok jegyzékének összeállítása. Mika F. az 1962-ben készített fajlistájában 33 halfaj előfordulását állapította meg. Az 1957–68 közötti periódusban évi 71–262 q halfogást említ és pedig 28% ponty, 39% csuka, 7% angolna, 26% egyéb elosztásban. Szerinte a harmincas években a magyar részen 500–600 q halat fogtak ki. A magyar és az osztrák kormány 1979-ben megállapodott közös haltelepítésben, úgyhogy az angolnát az osztrákok, a többi ivadékot a magyarok telepítik.

Tóth J. szerint vizsgálni kell az egyes halfajok (ponty, csuka, angolna, dévérkeszeg) állományainak természetes és mesterséges tényezők hatására előálló változásait, a halak ökológiai viszonyait, a populációk változásait, mik a következményei az emberi behatásoknak. Kutatni kell az angolna-telepítések hatását az őshonos fajok állományára, az angolnák növekedését és vándorlását, a ponty és növényevő halfajok népesítésének hatását a tó élővilágára, és teljes komplex halászatbiológiai értékelést kell adni.

7. A településtudomány kutatói megállapították, hogy a Fertő környékén az átvonuló vagy települni kívánó emberek, törzsek, népcsoportok a neolitikumtól fogva – több százezer éven át szinte megszakítatlanul – otthont találtak. A római kori feljegyzések és az őskori leletek szerint a táj már a régi időkben is lakott volt.

A magyarság a X. század közepén a Pannóniából a Ny felé vezető utak mentén telepedett le és ez időtől kezdve már magyar falvak keletkeztek. A vidék vármegyei központja Sopron volt. A XIII–XIV. sz.-ban, de különösen a XV. és XVI. században (mikor a területet osztrák hercegeknek zálogosították el), majd a török háborúk idején osztrákok települtek be a vidékre. A táj településhálózatának alakulásában jelentős szerepet játszott a nyugati országokkal való kapcsolat alakulása, az első világháború után pedig amikor a terület az ország határvidéke lett, a földrajzpolitikai helyzet.

Az MTA Fertő-táj Bizottsága kiadványaiban tudományos alapot nyújtott a következő tervidőszakok településfejlesztésére az állami, tanácsi és ágazati feladatok és a környezetvédelemre irányuló teendők ellátására.

A táj fejlesztése azzal a megbízással indult meg, amelyet a Győr-Sopron megyei Tanács elnöke 1963-ban e sorok írójának adott, s amelynek alapján elkészült a „Tanulmány a Fertő-táj távlati fejlesztésére.”

Ezt követően adta ki a Minisztertanács az 1030. és a 2051/1967 Mt. sz. határozatait a nyugat-dunántúli üdülőkörzet tervének jóváhagyására. Ezek a határozatok a Fertő-tájra nézve jelentős rendelkezéseket

tartalmaztak, többek közt a természetvédelem, az Akadémiai Bizottság létesítése, a szennyvízbevezetési tilalom tárgyában.

1972–3-ban az ÉVM és a Megyei Tanács megrendelésére a VÁTI területrendezési, majd fejlesztési tervet készített. Az OVH 1973-ban kidolgoztatta az ÉVIZIG-gal és a VIMTI-vel a Fertő-táj vízgazdálkodás-fejlesztési tervtanulmányát. ¹³⁹Az 1967-es kormányhatározatok nyomán a rekonstrukciós munkák megindultak, a tervnek a kormány elé terjesztése azonban addig nem lehetséges, amíg az „Országos üdülőterületi terv” el nem készül. Ennek feladata, hogy hazánk üdülési igényét és lehetőségét koordinálja, a 2000. évre időzítve.

A tó és a körülötte levő 10 község jellegzetes tájegységet alkot. Fejlesztését egységes elgondolás alapján kell irányítani. Az országhatár közelsége miatt forgalomtól mentes, még érintetlen régió. Tervszerű kialakítása még megoldható és megoldandó feladat. A táj ingerklímája a tóvíz és a léghőmérséklet folytán igen kedvező az üdülésre. A tóvíz és a tóiszap gyorsan felmelegszik és a nappali hőmérsékletet éjjel is tartja, ami különösen a fürdési szezonban fontos. A derült napok, a napsütöses órák magas száma, az élénk légmozgás az egészséges nyaralás feltételeit kielégítik.

A Fertő-táj hazánk leggazdagabb természeti és műemléki értékeinek birtokában van. Megóvása, környezetének rendszeres fenntartása országos érdek. Ezért az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal 19/1977. OKTH sz. határozatával a tájat védetté nyilvánította „Fertőtáj-védelmi körzet” elnevezéssel. A FTK magába foglalja Sopron környékének DK-i részét, továbbá Balf, Fertőboz, Fertőhomok, Fertőrákos, Fertőszéplak, Hegykő, Hidegség és Sarród területét, összesen 12 542,5 ha-t. Ebből szigorúan védett 2537 ha, amelyhez a Herlakni és az Oberlakni tó, a régi balfi fürdő, a Madárvárta öböl és a szikes legelők tartoznak. A határozat előkészítését az Osztrák Természetvédelmi Szövetséggel egyeztetették. Az Ausztria területére eső egyes tájrészek már 1965 óta védettek. Szeretnék ezt a védelmet velünk egyetértve „Nemzeti Park” fogalma alá vonni.

A Bizottság kiadványaiban feltárta a táj településeinek jelenlegi helyzetét és ennek olyan értékelését adta, amely kiemeli a további fejlesztés szempontjait meghatározó elemeket. A jelenlegi település a maga szórtságával nem volt alkalmas a szocialista életkörülmények követelményeinek magas szintű kielégítésére. Ezért a táj legjelentősebb és egyben legnagyobb községét, Fertődöt, Agyagosszergény, Fertőendréd, Fertőszéplak és Sarród bevonásával közös tanácsi nagyközséggé minősítették. A táj másik kiemelkedő települése Fertőrákos, mely egyre szorosabban kapcsolódik közművekkel a munkaalkalmat adó és mind jobban iparosodó Sopronhoz.

Fontos, hogy az üdülőfejlesztéssel arányosan javuljanak az állandó lakosság életkörülményei. A községek lakosai helyi munkalehetőségeket találhatnak az üdülési létesítményeknél, a vendégek kisipari munkával való ellátásával, a mezőgazdasági, kertészeti, valamint állattenyésztési termékeik közvetlen, helyi eladásával, fizetővendég-szoba kiadásával. De javul a környék közegészségi, szociális, közlekedési és kommunális helyzete és a kereskedelmi áruellátás is.

Balogh B. a kutatási tervben közölt eredményei szerint megállapította, hogy vizsgálni kell a településekkel szemben fennálló követelményeket, a területfejlesztési lehetőségeket, a tó üdülési konzisztenciáját, a tájformálás kialakítását, a természetvédelmet igénylő értékek és a műemlékek feltárását és hasznosítását az idegenforgalom fogadóképességének jelenlegi helyzetét és fejlesztési feltételeit, az Ausztriával való szorosabb együttműködés körülményeit.

A Fertő-táj építészetének jellemzésére a települések elrendezéséből kell kiindulni. Simányi F. szerint tipikus

az ún. soros (csűrös) udvar, ami azt jelenti, hogy a lakóház, istálló, szén, ólak sorban egymásután, a telek egyik oldalán helyezkednek el, egymással gyakran összeépítve. A telek belső végénél, rá merőlegesen épül a csűr vagy a pajta, amely elzárja a veteményes kertet és gyümölcsöst a gazdasági udvartól. A telek, valamint az épületek merőlegesen állnak az utcára. A házakat úgy tájolják, hogy a telek É-i határa mentén feküdjön. A tornác vagy ereszalj D-re nézzen. A Fertő vidékén jellegzetes a fűrészfogas beépítés és az ehhez kapcsolódó árkádos háztípus, melynek utolsó együttese: 5 ház Fertőszéplakon megmaradt és benne múzeumot alakítottak ki (9. kép).

A XVIII. század vége és XIX. század közepe között vályog, tömésfalú, náddal fedett, nyeregvetős, vízvezető nélküli, homlokzatos, az ereszaljnak megfelelő kiskapus épületfajta volt szokásban. Ezt felváltotta a XIX. sz. második felétől a felszabadulásig a téglanyagú, falazott, fehérre meszelt oromzatú, pilléres tornácú, félköríves, néhol kosáríves épülettípus.

A magyar típusú házak erős plasztikájú, egyedül a Fertő vidékére jellemző gazdaságot mutató homlokzati architektúrát viseltek. A díszítő elemek közül a provinciális későbarokk, a klasszicizmus, a neogót, romantikus, újabban a szecessziós formák találhatók meg. A német lakosú községek díszítő elemeinek formakincse szerényebb, eklektikus, de a barokk beütés is észrevehető. Az épületek kialakításánál a német népi építészet hatása látszik: keskeny telek, két ablakos, meredekebb tetőhajtású, oromfalas, tornác nélküli, cseréppel fedett, rendszerint alapincézett házak.

Korunk építésze 1945 után sablonszerű, közel négyzet alaprajzú, sátozott, ízléstelen sávzással, színezéssel, rossz funkcióval a régi szép népi épületek helyébe kerül. Az utóbbi években jelentősebb, stílusos középületet emeltek fel Balfon: a gyógyszállót a Középület Tervező V. tervezésében; Fertődön az Építőipari K. T. Sz. székházát saját tervezésben; az Egészségházat és az ABC-áruházat a Megyei Tervező V. kialakításában.

A Fertő-táj igen gazdag műemlékekben, műemlék jellegű építményekben, régi faluképekben. Vargha L. és Simányi F. feldolgozása alapján a következőkben foglalhatjuk össze értékeinket: a római korból maradt meg Fertőrákoson a III. századi Mithras-szentély; középkori épületek és létesítmények találhatók, többnyire a barokk korban átalakítva; Hidegségen (a rk. templom tiszta román kori freskókkal díszített szentélye); Balfon (a templom zömök tornya román eredetű, a szentély a XIV. századból maradt meg); Fertőrákoson a késő középkori várfal, a középkori eredetű volt püspöki kastély, most népi barokk stílusban; gótikus pince, középkori eredetű udvarház; Fertőszéplakon volt a Széchenyi kastély (most magtár); Nagycenken a középkori eredetű településszerkezet megőrzésével a XIX. században kialakult falukép; késő reneszánsz stílusúak a fertőszéplaki Széchenyi kastély kapuzata és a fertőrákosi kastély egyes részletei.

A táj gazdag XVIII. századi barokk építészeti emlékekben, mint pl. az újjáépített nagyszabású fertői műemléki kastélyegyüttes a hatalmas főúri parkkal; Sarródon a Pièta-szobor és a kőkereszt, a későbarokk temetőkapu, mely rokokó stílusmotívumokat is őriz; barokk stílusú a balfi fürdőkápolna Dorfmeister festményekkel, a balfi evangélikus templom, a fertőrákosi vízimalom.

A klasszicizmus kiemelkedő alkotása a nagycenki volt Széchenyi kastély és sírbolt, a fertőbozi emlécsarnok (gloriett), a községekben számos szobor és kereszt.

A XIX. század végén eklektikus stílusban épült számos lakóház, Nagycenken az Ybl Miklós által tervezett rk. templom, számos temetői síremlék, útszéli kereszt, Szentháromság és Jézus szíve szobor.

1418. A Fertő-vidék népének életmódját a tó közelsége, a vízparti élet, a vízi foglalkozások lehetőségei

(halászat, vadászat, nádatartás, árterületek szénatermelése, ill. begyűjtése) befolyásolta. A lakosság életének alakulására hatással voltak az akkori földesúri központok, valamint a betelepülések.

A soproni Liszt Ferenc Múzeumban őrzött és az 1780–1832. évekből megmaradt árvaszéki hagyatéki leltárakból nemesek, jobbágyok, zsellérek, mesteremberek birtokaival, házaival és ingóságaival kapcsolatos ügyek irataiból következtettek a korabeli viszonyokra. A lakáskultúrát illetően megállapították, hogy a korábbi keményfa bútoroknak festett puhafára történt átcserélése és formai változása nagy újítást jelentett. A viselet alakulása és a népművészet megnyilvánulásának különböző formái (hímzés, fafaragás, pásztorművészet stb.) a városi kultúrával való kapcsolatok, az egységes társadalmi nívótól való fázislemaradások, stílusterlődések alapján értékelhetők.

Domonkos Ottó szerint elsődlegesen a pusztulása veszélyétől fenyegetett emlékek megmentése a legsürgősebb tennivaló.

A táj etnográfiai kutatásának főbb feladatait a következőkben állapították meg:

- a fertő-vidéki népi építkezés maradványainak, a formajegyeken túl az alaprajzi települési, elrendezési viszonyoknak a dokumentálása;
- a XVIII. század eleji paraszti lakásbelső, népművészeti szintű bútorokkal berendezett lakószoba, szabadkéményes konyha kiállítása a fertőszéplaki falumúzeumban. Itt őrzik a gazdálkodás korabeli eszközeit, a viselet népművészeti értékeit;
- termelési módok, technikák, gazdálkodási formák (pl. szőlőtermelés) jellegzetes eszközeinek kutatása. Ösfoglalkozások;
- szellemi értékek kutatása, amelyek a nép szokásaira, művészeti tevékenységére (költészet, ének, zene, színhagyomány) vonatkoznak;
- a szociális kultúra (a lakosság életmódjának alakulása);
- a falvak, települések története a nemzetiségek figyelembevételével.

9. A Fertő jövője különösen Sopron városát érdekli, mert a várostól 7 km-re fekvő tavat elsősorban lakosai látogatják. Idegenforgalmi szempontból jelentős, hogy a melegvízű tó vízi sportolási lehetőségei kiegészítik a műemlékek bőségét nyújtó város hegyvidékének kitűnő levegőjű turisztikáját.

A Fertő-táj természeti, gazdasági és művészettörténeti adottságai jelentős értéket foglalnak magukban, amelyek biztosítják fejlődését.

Reméljük, hogy a MTA Fertő-táj Bizottság tagjai és hasonlóképp lelkes munkatársai által kidolgozott tudományos kutatási anyag gazdagsága, témáinak sokrétűsége lehetővé teszi a táj feladatainak komplex áttekintését és ezáltal a távlati fejlesztés egységes tervezését, valamint kialakítását.

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

**1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / †
Schneider Lipót: Sopron város fejlesztésének egyes kérdései**

† Schneider Lipót: Sopron város fejlesztésének egyes kérdései

Sopronban a világháború utáni évtizedekben a rombolásokat követő helyreállítási, újjáépítési munkák nagy része befejeződött. Így a háborús károk nyomai alig láthatók, bár van még helyrehozni való ezen a téren is. E mellett természetesen elsősorban a tervszerűen előirányzott fejlesztési feladatok azok, amelyek a lakosságot behatóbban érdeklik. A különböző feladatok némelyikével foglalkozunk az alábbiakban. [\(1\)](#)

**1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / †
Schneider Lipót: Sopron város fejlesztésének egyes kérdései / I. A Szent György utca és Új utca
kezdő szakaszai közé eső telek beépítése.**

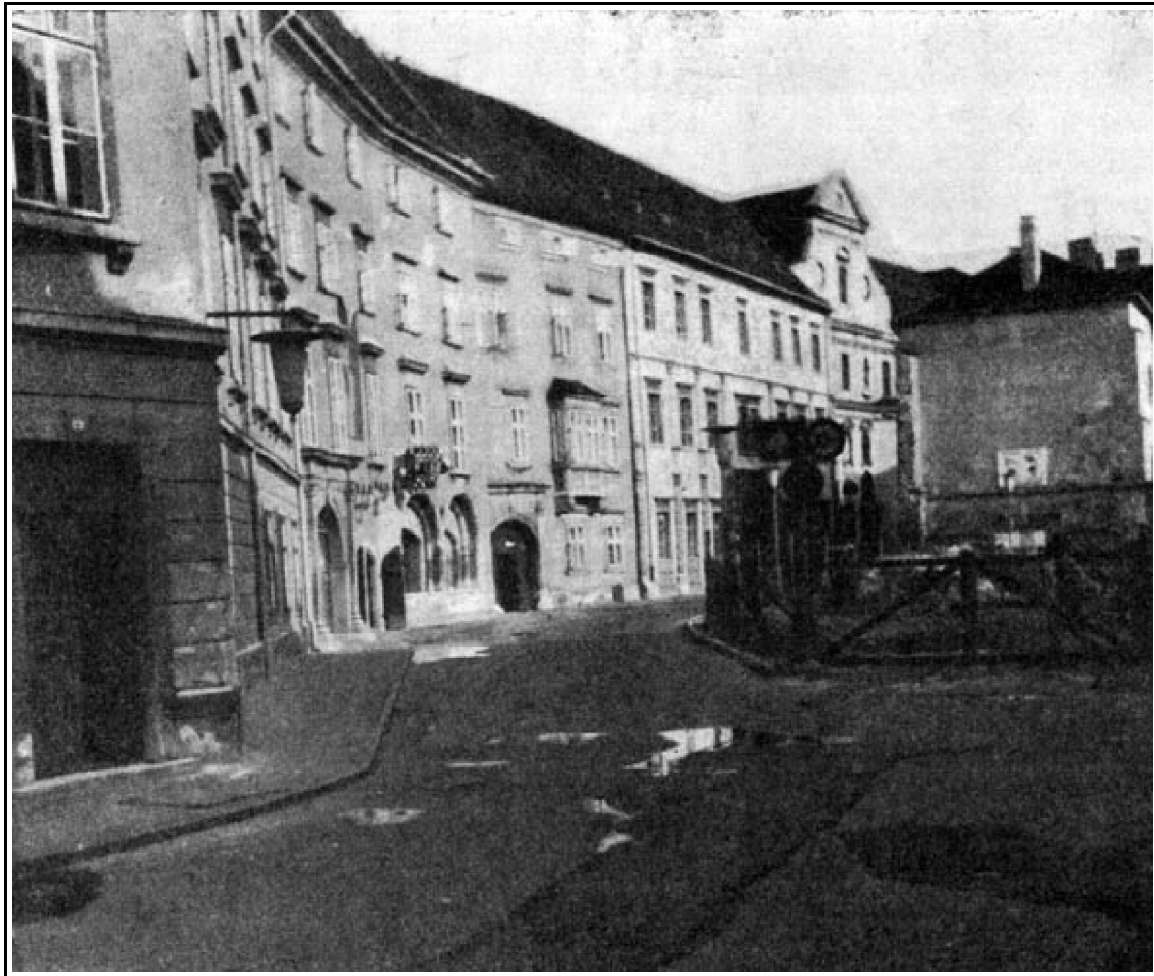
I. A Szent György utca és Új utca kezdő szakaszai közé eső telek beépítése.

A háborús rombolások óta üresen álló telek beépítésének a kérdésével 1957 óta foglalkoznak a szakemberek, de még mindig megoldásra vár. Állandó képzőművészeti csarnok és műterem, később filmszínház céljaira gondolták a szanált területet igénybevenni. Jelenleg a VÁTI készít programszinten új tanulmánytervet, mely szerint a kétemeletes épületekben elsősorban lakások, a földszinten üzletek nyernének elhelyezést.

A beépítés a tervezések folyamán nyílt kérdésként szerepelt, mivel a beépítésnek kisebb, vagy nagy terjedelme lényegesen befolyásolja a szomszédos házak megvilágítását, a rálátást, ami jelenleg éppen a telek beépíttelensége, üressége folytán nagyon kedvező. Az eddigi tervezések a terület teljes vagy kevésbé teljes beépítésével foglalkoztak. Mi lenne ennek a következménye? A beépítés a középkorok, az elmúlt századoknak az utcaképből, hangulatából csak azt mentené át a jövő számára, ami ezelőtt is egészségtelen és éppen ezért hibáztatható volt, a beépítés zsúfoltságát, a szűk utcákat, a napfényt, a levegő hiányát. A terület beépítése csak a szolgai módon való merev ragaszkodást jelentené a középkorban kényszerűen kialakult egészségtelen szűk utcákhoz. Az Új utca szélessége a kétemeletes házak között mindössze 5 1/2 m. Miután ezt az utcarendszert a műemlékjelleget megóvása érdekében a belvárosnak szinte a teljes területén úgyis sikerült megtartani, talán megengedhető, hogy a középkori városképtől egy esetben kivételesen eltérjünk, amikor egyébként is már szanált területről van szó, ami a belváros egész területének 2%-át sem teszi ki és így ez az egy kivétel bizonyára csak erősíti a szabályt, amit eddig szigorúan betartottunk.

Szem előtt tartva azokat a korszerű követelményeket, amelyeket ma már törvényszerűen a városfejlesztési irányelvek írnak elő, a környezetvédelmet, a zsúfoltság megszüntetését, szinte magától értetődően javasolható ennek a szanált területnek a be nem építése, illetve más célú felhasználása. Bondor József volt

építésügyi és városfejlesztési miniszter egyik 1973-ban tartott előadásában mondta, hogy foglalkozni kell a rekonstrukció kapcsán azzal a kérdéssel is, érdemes-e mindenáron beépíteni a szanált területet, nem célszerűbb-e fellazítani a régi zsúfolt városnegyed.

1431–2. A szanálással fellazított terület jobb rálátást biztosít a Szt. György és az Új utcára

Ilyennek tekinthető a Szent György utca és Új utca találkozásánál jelenleg üresen álló terület is. Boronkai Pálnak „Sopron újjáépítése” című tanulmányából (SSz. 1960, 8–33.) tudjuk, hogy a Szent György utca 2. sz. Berczeller-féle rombadőlt sarokháznak kötelezően elrendelt lebontása súlyos következményekkel járt, mert lebontása folytán támaszokat veszítettek a szomszédos 4. és 6. sz. és az Új utca 1. és 3. sz. műemléki házak 144boltozatai is. Ezért a beomlás veszélye miatt ezt a további 4 házat is le kellett bontani. Így a bontási munkák elvégzése után a megmaradt szomszédos lakóépületek takaratlan falfelületei láthatóvá váltak. Házak rombadőlése, lebontása bizonyára mindig kárt jelent, bár mai szemmel nézve a kár nem látszik olyan nagynak, ha arra gondolunk, hogy az adott esetben zsúfoltan beépített, elavult házakról, olyan 31 komfortnélküli lakásról volt szó, amelyekben mindössze 4 fürdőszoba volt. Mi lehetne ezek után a térnek a máscélú felhasználása be nem építés esetén? A szomszédos ma még csupasz falak és az előttük lévő üres rendezetlen térség valóban kissé nyomasztóan hatnak. De gondolkodásra is készítenek. Szinte odaképzelnék a középkorban is már ott álló házakat, amelyek az elmúlt háború szörnyű pusztításának estek áldozatul. Bár itt csak 5 épület vált rommá, de megdöbbenve kell emlékezni arra, hogy ebben a városban a háború végén 440-re emelkedett a teljesen rombadőlt épületek száma. A háborús pusztítások folytán hazánkban Sopron szenvedte a legsúlyosabb károkat. A romépületek 13%-os arányszáma országos viszonylatban nálunk volt a legmagasabb. Emlékművekkel szokták megörökíteni a nagy történelmi

eseményeket, amelyekhez nemcsak a kimagasló eredmények, a dicső győzelmek sorolhatók, hanem a lakosságnak súlyos csapást jelentő szomorú történelmi események is. Ilyenek Sopronban a hadi emlékművek, a Kőfaragó téri Nepomuk kereszt (1726), amelyet kolerakereszt néven ismernek (vö. Réthly Endre: SSz. 1974, 299) és az Ikva árvizét mutató ház (Rózsa utca 1.), amelyet az Országos Műemléki Felügyelőség állított helyre (1770-től mutatja az Ikva árvizének a magasságát). Ha a szanált területnek a rendezése folyamán egy olyan emlékszerű képzőművészeti alkotásnak adunk helyet, amely a városnak a legszomorúbb történetére és az ebből eredő tanulságokra emlékeztet, akkor ennek a korszerűen kialakított térnek mint emléktérnek történelmi jelentősége lesz. A tér, amelyen emlékmű örökíti meg nemcsak a városnak a legszörnyűbb háború által okozott pusztulását, hanem hirdeti a romokon újjáépülő városnak a béke, a szebb jövő reményébe vetett hitét is, nem lesz üres. Indokolt éppen Sopronban ennek a térnek a rekonstrukciójánál olyan emlékműnek az elhelyezése, amely egyrészt jelképezi a várost sújtó háborús pusztításokat, egyúttal azonban kifejezi a városnak további sorsát meghatározó, békés fejlődését szolgáló törekvéseit is. Így a megtervezendő emlékmű táblájának szövegében egyrészt a háborús események soproni vonatkozásainak kellene helyt adni, másrészt a béke gondolatát, jelzőként a „Soha többé háborút” kifejezésre juttatni. Az emlékmű oktasson és figyelmeztessen. Erre szükség van azért is, mivel ma már szinte úgy tűnik – főleg a fiatal nemzedék előtt – mintha Sopron felett a háború nyomtalanul tűnt volna el. Pedig tudjuk, hogy szörnyű volt a rombolás, a pusztítás, bár nyomait látni már alig lehet. Úgy látszik, hogy a jelenleg szabaddá vált területet 35 év alatt a lakosság is szinte megszokta már, élvezi a jobb rálátást a környező lakóépületekre, iskolára, templomra, amelyek így szintén jobban érvényesülnek. Ez a soproni – hazánkban a maga nemében páratlan – középkori belváros hangulatában, szépségében nem lesz szegényebb, ha a már szanált területen eltűnt régi, sötét utcakép helyébe az ott lakók érdekének is megfelelő egészséges környezet és egy a történelmi hangulatot tükröző képzőművészeti alkotás lép, amely nem rontaná, sőt emelné a városképet és közelebb hozná a ma emberéhez nemcsak az ódon házakat, hanem a múltnak városunkra jellemző emlékeit is.

Az emlékmű anyagát, méreteit, művészi kivitelét tekintve, bizonyára a mecénás bőkezűségétől is függő alkotás. Elhelyezése a tér közepén képzelhető el talán abban az esetben is, ha egyszerűbb kivitelben készül. Minden esetben gondolni kell az emléktábla helyes megfogalmazására és a kész táblának az emlékművön való megfelelő elhelyezésére.²⁽²⁾

145Építészeti feladatot jelent magának a térnek a rendezése. Mindenekelőtt szükséges a térnek a megfelelő lezárása a szomszédos házakkal, falaik helyreállítása, tatarozása. Biztosítani kellene itt továbbra is a házfalak mentén az átjárás lehetőségét, aminek egyébként a régi, megmaradt kövezett járdán jelenleg sincs akadálya. Gondolni lehet itt az átjárónak fedett, folyosószerű, árkászerű kiképzésére. Szükséges továbbá az egész környezet rendezése, az üres telken – talán legcélszerűbben – pihenőpark létesítése, a régi építési vonalon haladó elhatárolással.

Meg kell említeni, hogy nyugdíjas klubunk a tér kérdésével 1971. évi szeptember 7-i rendezvényén is foglalkozott. A szanált területre akkor moziépület volt tervezve. Figyelemmel a lakosság véleményére is a klubtagok a beépítési tervekkel akkor sem értettek egyet.

3. Az állomás előtti volt TŰZÉP-telep beépítésre vár

Egészségügyi okokra, a kórház tüdőosztályától nyert információra, a belváros zsúfoltságára hivatkozva, zöld terület, pihenő-tér, gyermekjátsszótér létesítésének gondolata merült fel akkor, hangsúlyozva egyúttal a kedvező rálátást is a környező utcákra, épületekre, amit a szanált terület tett lehetővé. Ezeket a hasonló felfogású, régebbi észrevételeket most már kiegészítve az előzőkben részletesen ismertetett újabb elgondolásokkal és javaslatokkal, úgy gondoljuk, hogy a szanált térnek kialakítására egy kiírandó újabb tervpályázat adhatja meg a közérdeknek is legjobban megfelelő választ.

**1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / †
Schneider Lipót: Sopron város fejlesztésének egyes kérdései / II. Az állomás előtti tér és
környékének rendezése**

II. Az állomás előtti tér és környékének rendezése

A rendezési terv a GYSEV-állomás és a Csengery utca, illetve az Arany János utca és a Köztársaság út által határolt térségre vonatkozik. A terv ismertetésére az Építőipari Tudományos Egyesület soproni csoportja által 1979. május 23-án rendezett ankéton került sor. A rendezés előzményeihez tartozik, hogy az

új központi GYSEV-személypályaudvar ¹⁴⁶létesítése, ezzel egyidejűleg az új állomásépület előtt levő tér kialakítása szükségessé tette a Bartók Béla útig terjedő terület igénybevétele és az itt álló épületek lebontását.

Nagyobb foghíj áll még fenn háborús károk folytán a Mátyás király utca és az Állomás utca végén a két utca találkozásánál rombadólt házak helyén és üressé vált a most már kitelepített Tüzép Vállalat területe is. A terv szerint megmaradnak a Bartók Béla úton és a Mátyás király utcában álló többszintes épületek, amelyeknek nagyrésze már a háborút követő szanálások után létesült. A többi, 56 lakást tartalmazó, földszintes, illetve részben emeletes épületet azonban lebontják. Ezek között is vannak olyanok, főleg a Csengery utcában, amelyek már a háborúban rommá váltak helyén épültek újjá.

A terv szerint a rendezendő területen – valószínűleg alagútzsalus rendszerrel – négyszintes lakóházak létesülnek, ezenkívül az állomás előtti téren néhány 6–7 emeletes ház, ezekbe üzleteket is elhelyeznének. Az egész, mintegy 4 ha nagyságú területen 450 lakásban kb. 330 hektáronkénti lakósűrűség mellett mintegy 1300 lakó elhelyezésével lehet számolni, ami természetesen lényegesen több a háború előtti 93 lakáshoz és mintegy 400 főnyi lakólétszámhoz képest. A rendezési tervvel kapcsolatban a gazdaságosság és a városi közlekedés fejlesztése szempontjából tehető észrevétel.

A gazdaságosság mellett szól, hogy a legkörülményesebb takarékossgal járjunk el az áttervezésnél. Ebből a szempontból vizsgálva a beépítési tervet, gondolkodóba ejt a túlzott szanálás, az 56 lakásnak a lebontása, amikor ezt bizonyára a lakók sem kívánják. Matematikai képlettel talán igazolható a bontás és az építés gazdaságossága, miután 56 lakás helyén 450 új lakás létesül. Amikor azonban komfortos, ezek között gyakran alig 10–30 évvel ezelőtt, a háború után újjáépített lakások feláldozásáról van szó, akkor véleményünk szerint a lakások lebontása – árukat számítva – lényegében legalább 30 millió forint értékű kárt jelent. Ezenfelül a lakások árát meg is kell téríteni.

Az utcakép valóban kifogásolható éppen a Csengery utcában, ahol az előkertes házak között mért kb. 30 m útszélesség a földszintes és emeletes házak helyett a széles útvonal monumentális hatása érdekében többszintes épületeket kívánt volna.

A többszintes épületekre azonban sajnos a háború utáni újjáépítéskor sem került sor. Mivel ezek után az újabb szanálás nem javasolható, mert gazdaságtalan, az utcakép, az arányok javítását lehetne szorgalmazni, főleg a földszintes házaknál párkánymagasságuk emelésével, ennek érdekében az emeletráépítésnek bizonyos kedvezményekkel (pl. kamatmentes kölcsönrel) való elősegítésével.

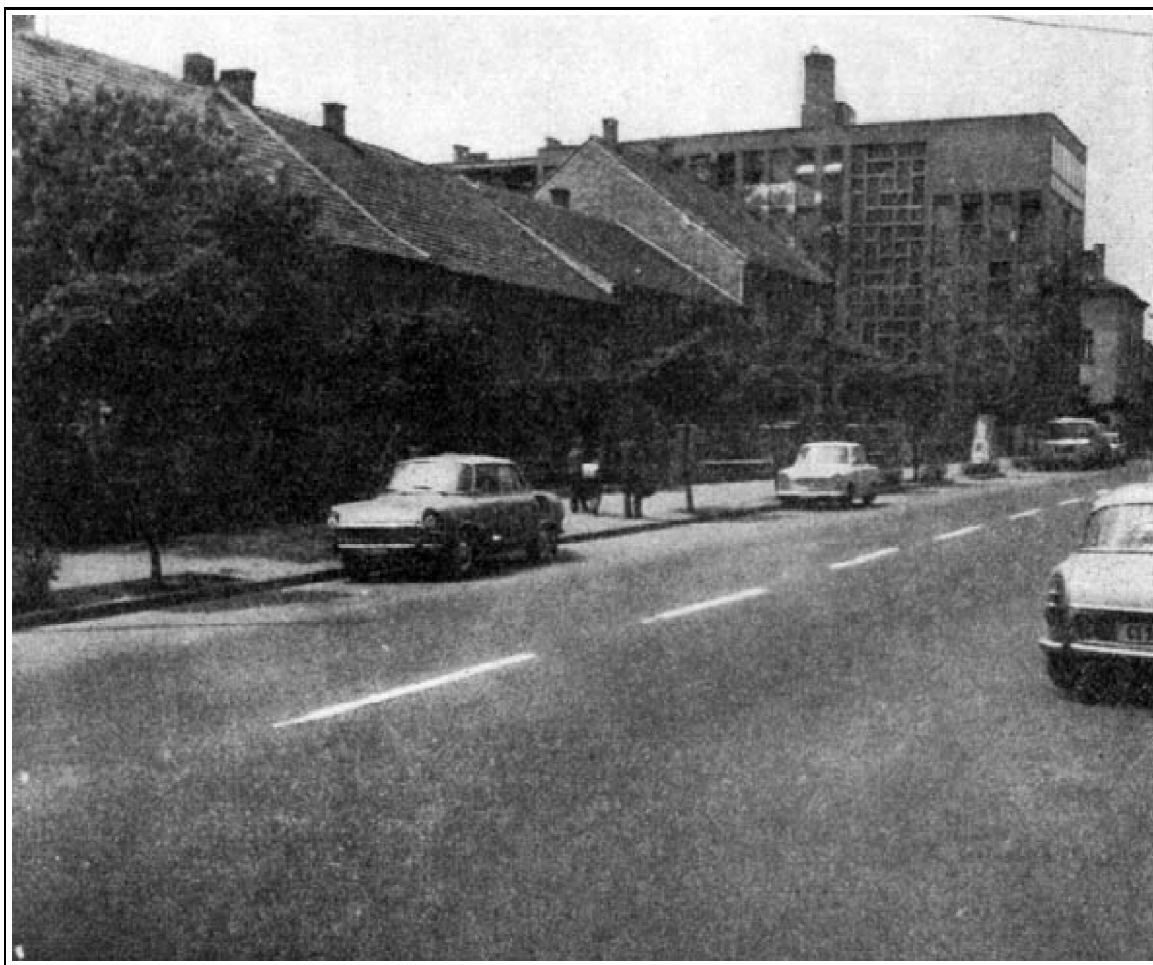
A városkép kedvezőbb kialakítása szempontjából is az állomás előtti tér foghíjainak a beépítése valóban indokolt. Részleges beépítés már eddig is történt, ami folytatható, mindenekelőtt az üressé vált Tüzéptelegen. Meghagyandók azonban az említett gazdaságossági okokból a Csengery utcai házak, valamint – legalább is egyelőre – a Köztársaság úti illetve az Állomás utcai házak is.

Az utóbbi két utca sorsát, mivel ez szorosan kapcsolódik a városi közlekedés fejlesztéséhez, ebből a szempontból is kell vizsgálni. Tudjuk azt, hogy a most készülő általános rendezési terv fog választ adni a Köztársaság úti közúti felüljáró kérdésében. Az alternatív megoldások szerint változó felüljárói területigények végleges eldöntésétől függően lehet majd a területigény által érintett házak bontását elrendelni.

A rendezési terv készítésénél tehát a gazdaságossági szempontok mellett a városi közlekedés fejlesztését

sem lehet figyelmen kívül hagyni, nem egyoldalú, hanem komplex rendezési tervre van szükség.

1474–5. Komfortos lakóházak az Állomás, ill. a Csengery utcában. Szanálásuk kerülendő

Lakások bontása Sopronban elsősorban az északi, északkeleti városrészben lenne szükséges és indokolt, ahol a lakosság tekintélyes része még jelenleg is régi, elavult lakóházakban él, komfort nélküli, egészségtelen, egytraktusos, ablakaival nagyrészt a gyér benapozású udvarra néző lakásokban. Itt a lakók is valószínűleg szívesen vennék, ha komfortos lakásokba kerülhetnének. Az épületek megtartása vagy lebontása azonban az északi városrészben még szintén a jövő feladata. Mindenekelőtt a vonatkozó részletes rendezési tervek sürgős elkészítésére lenne szükség. Az északi városrész 148rekonstrukciója egyébként nem új feladat. A Magyar Urbanisztikai Társaság északnyugat-dunántúli regionális csoportja a múlt év november havában Sopronban tartott ülésén is tárgyalta ezt a kérdést és sürgette a vonatkozó terveknek az elkészítését.

Az állomás előtti tér rendezésével kapcsolatban az előzőkben említett indokok alapján javasoltuk az értékes, komfortos lakások bontásának a mellőzését, ami bizonyára a lakók érdeke és kívánsága is. Úgy gondoljuk, hogy észrevételeink a helyesen értelmezett közérdek szempontjából is helytállóak. Így az állomás előtti tér rendezésére csak a terv elgondolásainak a felülvizsgálata és módosítása után kerülhetne sor.

Schneider Lipót: Sopron város fejlesztésének egyes kérdései / III. További időszak feladatok.

III. További időszak feladatok.

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / †

Schneider Lipót: Sopron város fejlesztésének egyes kérdései / III. További időszak feladatok. / 1. Orsolya tér.

1. Orsolya tér.

Sokat foglalkoztatja a város közvéleményét az Orsolya téri 4. számú épület, melyet a háborúban rommá vált Lunkányi-féle ház helyén építettek. Az új épület a laikus számára is olyan, mintha a tervezésnél az egyébként díjnyertes tervezőt a mindenáron újszerűséget kereső divatosság vezette volna. Ugyanis a beépítés zsúfoltságának a lazítására gondolt. A vasbeton pillérekre állított épület, kirívóan modern homlokzata és az épület mögött kialakított, zsákutcászerű kis „díszudvar” azonban a régi zárt műemlékkörnyezetben diszharmóniát kelt.

Az illetékesek körében felmerült a hibáknak a lehetőség szerinti kijavítása. Ebből a célból a múlt évben – az Orsolya tér rehabilitációja címen – ötletpályázatot írtak ki, melynek eredményeként most már várható, hogy a célnak legjobban megfelelő tervek alapján a téren a városképet megjavító munkára belátható időn belül sor kerül. Így remélhető, hogy, ha a városképben mutatkozó ellentéteknek a teljes megszüntetése most már nem is lehetséges, legalább a mérséklésük sikerül (vö. SSz. 1980, 334–343).[3\(3\)](#)

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / †

Schneider Lipót: Sopron város fejlesztésének egyes kérdései / III. További időszak feladatok. / 2. Sportlétesítmények.

2. Sportlétesítmények.

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / †

Schneider Lipót: Sopron város fejlesztésének egyes kérdései / III. További időszak feladatok. / 2. Sportlétesítmények. / Megszűnt jégpályák.

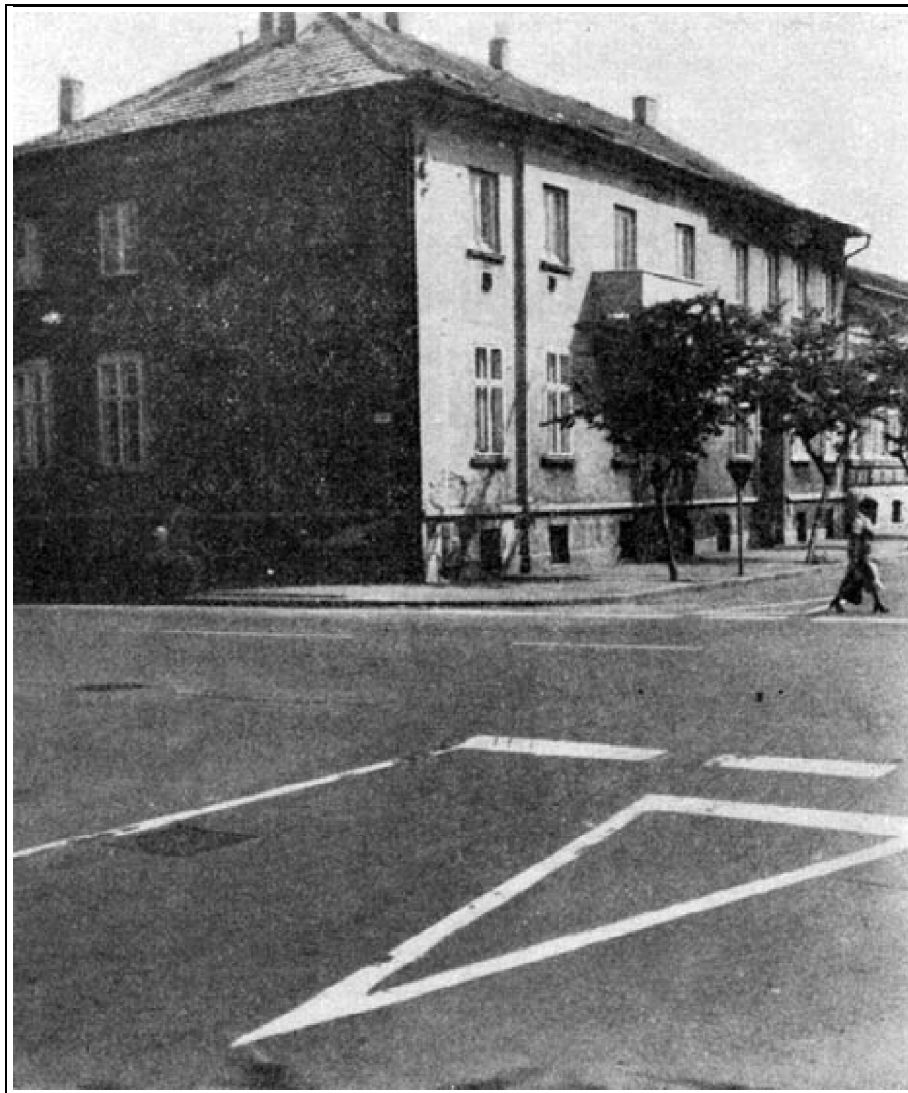
Megszűnt jégpályák.

1945-ben szűnt meg, háborús rombolás folytán, az Ady Endre út elején az a korcsolyapálya, amelynek létesítése (1889) a Soproni Korcsolyázó Egylet nevéhez fűződött. Az egyesület, amely 1872-ben alakult, ebben a sportágban országos viszonylatban a legrégebb egyesületek közé tartozott. A pálya a téli idény után a teniszezők számára biztosította a sportolás lehetőségét.[4\(4\)](#)

Az idén zárta be kapuit a város másik nagyműtű jégpályája is az Ifjúság téren, amelyet a Soproni Torna Egylet fennállásának 25 éves évfordulója alkalmával, 1891-ben nyitott meg. Újságközlemény szerint a pályát azért szüntették meg, mert az olvadó jég veszélyeztette a tornacsarnok régi épületének a biztonságát. A két pályán kívül a közönség számára régebben rendszerint még egy harmadik természetes jégpálya is állt rendelkezésre.

Amikor városunkban jelenleg a jégpályákat a közönség teljesen nélkülözi, a környező államok kisebb városaiban a téli sport kedvelői ma már műjégpályán korcsolyázhatnak, szinte függetlenül az időjárás

szeszélyeitől, úgy a nappali, mint az esti órákban, ami a korlátozott szabadidő szempontjából is előnyös. Szlovákiában a pozsonyi 3 műjégpályán kívül kis városokban is van műjégpálya, mint például a 12 ezer lakosú Nagytapolcsányban, a 7500 lakosú Szakolcán, ugyanígy Ausztriában a 10 ezer [149](#)lakosú Kismartonban. Nyomatékosan hangsúlyozva a korcsolyázásnak szabadtéri tömegsport jellegét, ahol általában kevés néző mellett a sportolók sokasága számára éppen télen a szabadban való egészséges mozgásra van lehetőség, nagyon sajnálatos, hogy Sopronban ennek a sportágnak a teljes visszaesését kell tapasztalnunk. Nagyon időszerű lenne ezen a téren a következő öt éves tervben valamit tenni. Sürgős tervezési feladat a jövő műjégpálya számára a szükséges terület biztosítása. Helyét a Felsőbüki Nagy Pál utca és a GYSEV pu. között rendezésre váró területen lehetne kijelölni.

6. Az állomás előtti téren 56 komfortos lakás (részben a Köztársaság, ill. a Csengery utcára néznek) a terv szerint lebontandó lenne, amit kerülni kell

Schneider Lipót: Sopron város fejlesztésének egyes kérdései / III. További időszerű feladatok. / 2. Sportlétesítmények. / Közfürdők.

Közfürdők.

A háborús események folytán megszűnt az 1845-ben létesült Nagyszoda, az 1942-ben épült Rákóczi intézeti fedett uszoda és az 1934-ben megnyílt, a Halászkunyhótól délre eső Fertői Strandfürdő. A város egykori, 1851-ben épült gőzfürdője már a 20-as 150-években szüntette be üzemét. Különösen nagy a visszaesés a belterületi, idényjellegű fürdőknél, a Nagyszoda megszűnésével a fürdők 1000 főre számított vízfelülete 690 m²-ről 53 m²-re csökkent!

1962-ben a Magyar Hidrológiai Társaság soproni csoportja fürdőügyi munkabizottságot alakított azzal a céllal, hogy társadalmi úton nyújtson segítséget a közfürdők újjáépítési, fejlesztési feladatainak megoldásához. A munkabizottság tevékenysége az 1963–72 közti években volt mozgalmas, amint ezt előadások, hozzászólások egyes tanulmánytervekhez, bel- és külföldi tanulmányutak beszámolói és az illetékes helyekre előterjesztett javaslatok mutatják. Említést érdemel az a szélesebb körű anket, amelyet a közfürdők korszerű fejlesztési feladatainak tárgyalása és megvitatása céljából az Építőipari Tudományos Egyesülettel közösen 1969. február 26-án rendeztünk.

A város belterületén megfelelő folyó- vagy forrásvízzel számolni nem lehetett, a 26/1966. Eü. M.-OVH számú újabb utasítás pedig a medencés közfürdők vízellátására csak ívóvíz jellegű víz felhasználását engedélyezte. Ez a megszorítás a fürdőknél a vízvezetéki hálózat vízének a felhasználását kívánta, egyúttal a vízzel való takarékoskosságot szolgáló vízforgató-szűrő berendezések alkalmazását is. Ennek megfelelően a szükséges korszerűsítés a Lövérfürdőnél 1975-ben történt meg, a Sportuszodánál azonban erre nem került sor. Ezért 1978-ban a víz szennyezettsége miatt a Kőjál rendelkezésére – 110 évi fennállása után – ez az uszoda is bezárta kapuit.

Az előzőekben vázolt társadalmi munkának is tudható be, hogy a város IV. ötéves fejlesztési tervében a kommunális ellátás keretében a közfürdők is helyet kaptak, összesen 58.5 millió forint előirányzati összeggel. A fejlesztési munkák között szerepel a fedett uszoda beruházásának a megkezdése is.

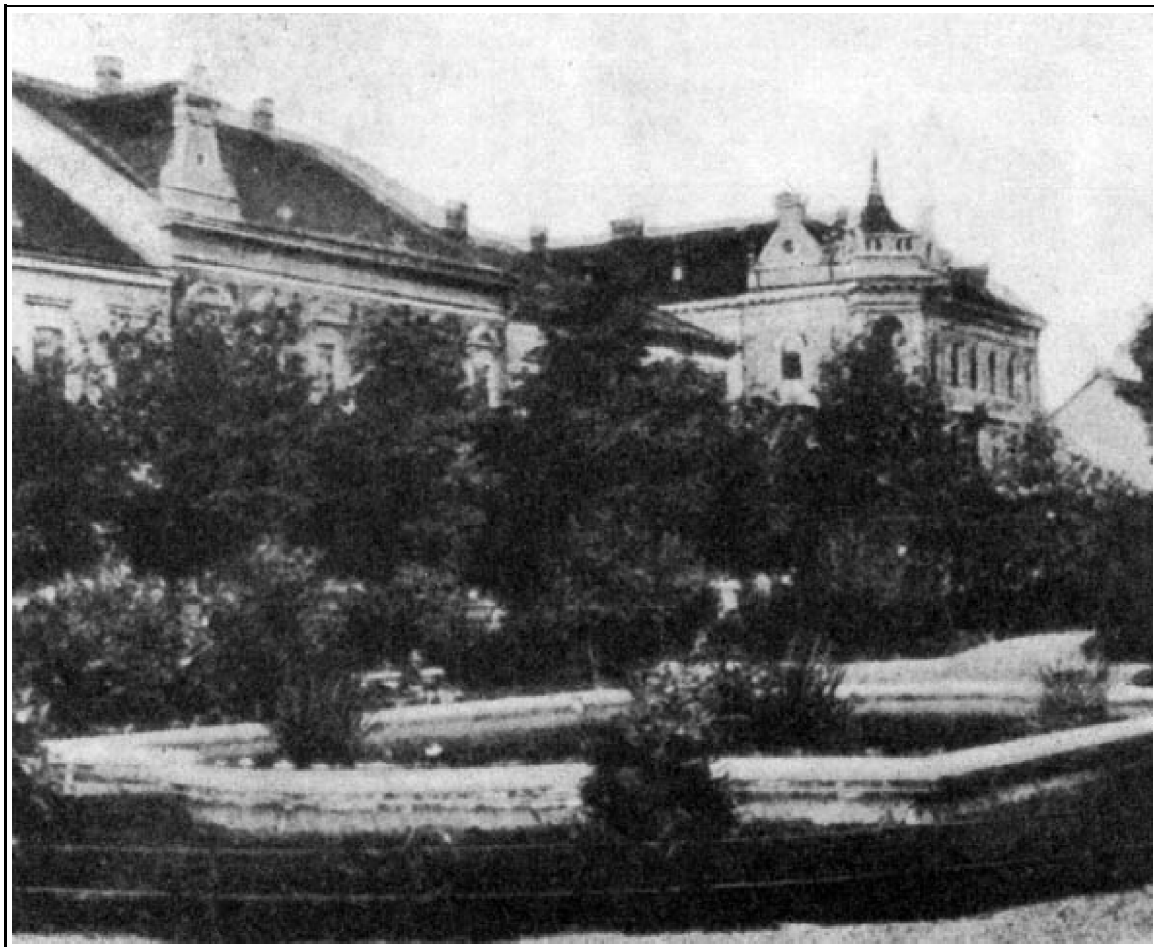
Itt említjük meg, hogy a fertői víztelep fejlesztését a nyugat-dunántúli üdülőterület regionális rendezési terve alapján az állami támogatás is lényegesen elősegítette, Balf gyógyfürdő újjáépítését pedig az Egészségügyi Minisztérium vállalta magára, így a városra főleg a belterületi fürdők és a Tómalom fejlesztése hárult. Miután a fürdők összességére vonatkozó komplex tanulmányterv nem készült, csak a fedett uszoda és a Nagytómalom tanulmányterveit mutatták be 1971-ben.

Hozzászólásunkban rámutattunk arra, hogy a Nagytómalomnak, mint vízparti üdülő- és fürdőtelepnek a fejlesztését tárgyaló tanulmányterv az egyes létesítményeknek a méretezésénél a reális szempontokat nem vette figyelembe, így erősen túlzott a 85 millió forint összeggel számoló költségbecslés is. A sürgős munkák, mint a vízutánpótlás biztosítása, a strandterületnek a tó nyugati oldalán való bővítése és új öltözőépület létesítése bizonyára sokkal kisebb költséggel valósíthatók meg a tervezői előirányzathoz képest. Mindezek a korszerűsítési feladatok azonban még mindig megoldás előtt állnak. Jelenleg kotrási munkálatok és a víz kifogásolható minőségével, az alga- és hínárképződéssel kapcsolatban biológiai vizsgálatok vannak folyamatban a Víz- és Csatornamű Vállalat megbízása alapján.

A fedett uszoda tanulmánytervének készítése előtt, 1970-ben tartott helykijelölő értekezlet a telepítés kérdésével foglalkozott. A következő évben a tanulmánytervek a Győri Tervező Vállalat társadalmi munkájaként 8 változatban készültek el. Hozzászólásunkban mindkét alkalommal rámutattunk a központos

elhelyezés, a gyalog is könnyen való megközelítés fontosságára, hangsúlyozva továbbá a méretezés gazdaságossági követelményeit. $33 \frac{1}{3}$ m hosszú és $16 \frac{2}{3}$ vagy 15 m széles, többcélú medencét javasoltunk, amely megfelel az úszósport 3 ága, vagyis az úszás, vízilabda és műugrás számára és használhatja a fürdőző közönség is. Javasoltuk külön tanmedence létesítését is. Sajnálattal kellett tudomásul vennünk, hogy a tanulmánytervek bemutatása utáni döntés javaslatainkat alig vette figyelembe, bár azokat a gazdaságosság és sportszerűség követelményeinek megfelelően alaposan indokolva állítottuk össze. A beruházási programnak ismertetése (1972) után a tervezők a Lövér fürdő mellett nem központos telepítésű és $33 \frac{1}{3} \times 21$ m-es maximális méretű medence és külön lelátó kiviteli terveinek elkészítésére kaptak megbízást. A fedett uszoda ennek megfelelően 1977-ben elkészült.

151 A most már üzemben levő létesítménnyel kapcsolatban szerzett tapasztalatok alapján a következő megjegyzések tehetők.

7. A Május 1. téren lebontott vízmedence és szökőkút

A telepítést illetően úgy gondoljuk, hogy nagyon vitatható az az állítólagos előny, ami a fürdőkombinátszerű elhelyezésből származik. Elég magas a jelenlegi 42 főnyi személyzeti létszám, ami automatizált üzemben a legkisebb mértékre csökkenthető. Ami pedig a létesítménynek tájképjavító szerepét illeti, az bizonyára csak mellékes szempont lehet a létesítmény főrendeltetése mellett. A nem központos

elhelyezésnek nagy hátránya viszont, hogy lényegesen csökken a fürdő látogatottsága. Ugyanakkor a járművel, autóbusszal való közlekedés idővesztéssel is járó felesleges kiadást és az autóbuszüzemben túlterhelést okoz.

A létesítmény méretezését illetően a medencetérnek – úgy az alapterületben, mint a magasságban mutató – túlzott méretei 17 365 lm³ nagyságú, hatalmas csarnokot eredményeztek. Csökkentett méretek mellett – javaslatunk szerint a sportszerűség előírásait is betartva – a légtérfogatot kb. 8000 lm³-re lehetett volna csökkenteni. A túlzott méretek nemcsak az építés, hanem az üzemeltetés költségeit is lényegesen növelik. A hatalmas csarnok fűtése rendkívül nagy mennyiségű olaj felhasználását kívánja. A sátorfedő fenntartásához szükséges ventilátorok az áramfogyasztást növelik nagy mértékben. Az üzemeltetés költsége az első évek tapasztalatai szerint 12 millió forint körül mozog, ami azt jelenti, hogy 2 millió forint bevétel mellett a ráfizetés évenként kerekén 10 millió forintot tesz ki. A kiadás többletet egyelőre az Országos Vízügyi Hivatal fedezi, 1981-től kezdve azonban a Városi Tanácsnak kell a hiány fedezetéről gondoskodnia.

A fedett uszodánál mutató túlzottan nagy építési és üzemeltetési költségek a további pénzügyi előirányzást is kétséssé teszik, ami pedig a közfürdők korszerű fejlesztéséhez, az évtizedes lemaradások felszámolásához nagyon szükséges lenne.

152A strandfürdők részére az általános rendezési programterv szerint az északnyugati, délnyugati városrészekben és a Lövéreken kell területeket biztosítani, ami a lemaradások várva-várt felszámolásának még mindig csak a kezdetét jelenti.⁵⁽⁵⁾

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / †
Schneider Lipót: Sopron város fejlesztésének egyes kérdései / III. További időszerű feladatok. / 3.
Kisebbségi jelentőségű feladatok.

3. Kisebbségi jelentőségű feladatok.

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / †
Schneider Lipót: Sopron város fejlesztésének egyes kérdései / III. További időszerű feladatok. / 3.
Kisebbségi jelentőségű feladatok. / Nyilvános órák.

Nyilvános órák.

8. Egykori szökőkút az Erzsébet-kertben

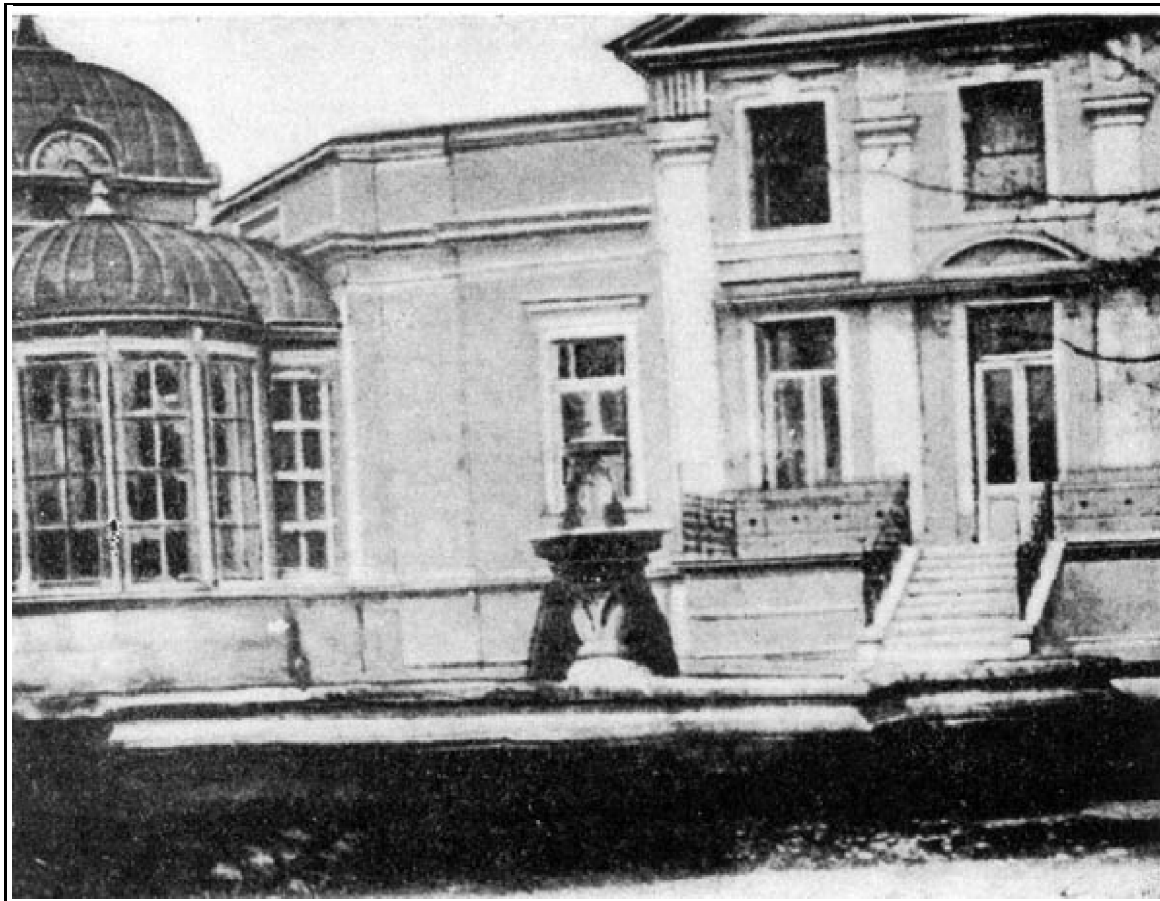
A város hasznos díszei lennének a nyilvános órák, ha lennének. A toronyórákon kívül a városban régebben 10 ilyen óra jelezte a pontos időt. A Kossuth Lajos utca elején egy négyes óra ma is a helyén van, de nem jár. A Széchenyi téri hármast órát a kölabazatos oszlopról leszerelték. Hiányoznak az órák a Lenin körúton az Ötvös utca elején, az Ikvahídnál, nem jár a Kis Várkerületet lezáró emeletes épület tűzfalán elhelyezett óra sem. A mai várostorony toronyórája 1681. november 14-én éjjel után 1 órakor ütött először és az időnként szükséges javítások után még ma is üt. Legutóbb Hódosi József soproni órás mester javította meg társadalmi munkában.⁶⁽⁶⁾

153 Kifogástalanul működik a GYSEV-állomáson elhelyezett 16 óra, köztük az állomásépület bejárata felett elhelyezett toronyóra is. Ezeknek a vezérlése kábelvezetékes hálózat közvetítésével az igazgatósági épület vezérlő órájáról történik.

Bizonyára ismét üzembe lehetne helyezni a felsorolt városi órákat is. Üzemeltetésük a Postaigazgatóság épületében elhelyezett vezérlő óráról történt. Nagyon kívánatos lenne, ha ezeknek az óráknak a rehabilitációja is a közeljövő megoldandó feladatai között szerepelne.

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / †
Schneider Lipót: Sopron város fejlesztésének egyes kérdései / III. További időszak feladatok. / 3.
Kiseb városképi jelentőségű feladatok. / Szökőkutak.

Szökőkutak.

9. Nem működő szökőkút a múzeum parkjában

Két régebbi szökőkútról tudunk Sopronban. Az egyik az Erzsébet kertben volt: 1952-ben az Ady Endre Kultúrház építésekor távolították el. A szökőkút eredete arra az időre vezethető vissza, amikor a város 1763-ban megvásárolta a Neu Hof nevű majort, amelynek helyén a mai Erzsébet-kert létesült. Az Ady Endre Kultúrház helyén állott az a sörgyár, melynek részére épített földalatti vízvezeték táplálta a közelében létesített szökőkutat is.

A másik szökőkutat és vízmedencét a Május 1. téren a Városszépítő Egyesület készítette a térnek a Köztársaság út és Múzeum utca közé eső szakaszán az 1889–1893 közti években, amikor a Rákpaták beboltozása és a terület feltöltése után a parkosítási munkák készültek. A vízmedencét a híres bécsi Pittl és Brausewetter cég építette. A szökőkút táplálása már az akkor létesült városi vízvezetékéből történt. A megrongált szökőkutat és medencét, mivel helyreállítását nem látták célszerűnek, két évvel ezelőtt lebontották.

A Kisalföld 1973. évi szeptember 16-i számában olvashatjuk, hogy a Városi Tanács üdülőhelyi szakbizottsága is szorgalmazta ülésein az egykor oly szép soproni szökőkutak helyreállítását. Erre sajnos, még nem került sor.

**1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / †
Schneider Lipót: Sopron város fejlesztésének egyes kérdései / III. További időszerű feladatok. / 3.
Kisebb városképi jelentőségű feladatok. / Autóbusz váróhelyiség.**

154 Autóbusz váróhelyiség.

Szükség lenne a helyközi autóbuszjáratok Széchenyi téri megállóhelyénél a gyalogos forgalom zsúfoltságának a csökkentése és a várakozóknak az érdekében váróhelyiség létesítése. Szóba kerülhetne a megállóhelynek a Petőfi térre való áthelyezése is, ha ott az adottságok a váróhelyiség létesítésére is kedvezőbbek lennének. Az időjárás ellen védelmet nyújtó további váróhelyiségek létesítését a közönség szívesen látná a forgalmasabb városi megállóhelyeknél is.

10. Leszerelve az óra a Széchenyi téren

**1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / †
Schneider Lipót: Sopron város fejlesztésének egyes kérdései / III. További időszerű feladatok. / 3.
Kisebb városképi jelentőségű feladatok. / Földalatti WC.**

Földalatti WC.

A Mátyás király utcában időnként gyalogos tömegforgalom bonyolódik le, melynek zömét részben az állomásról érkező utascsoportok képezik, részben az utcát keresztező Május 1. téri dísztéren rendezett ünnepek, tömegfelvonulások résztvevői. A közeli lakóépületek lakói részéről felmerült panaszok miatt nagyon szükséges lenne [155](#) az utcának ezen a szakaszán földalatti WC létesítése. Elhelyezésére a Kis János utcai parkolóhelynek a Mátyás király utca felé eső végén kerülhetne sor.

11. Nem jár az óra a Lenin körút 2. sz. házon

Az előzőekben a városképet is formáló különböző feladatokra mutattunk rá. A Városi Tanács 1980. évi költségvetési és fejlesztési tervének összeállításánál a megszigorított gazdasági feltételekkel kellett számolni, ezért feltehető, hogy a pénzügyi lehetőségek mérséklése az előzőekben vázolt feladatok megvalósítása számára a jövőben sem lesz kedvező. A terv szerint a tanács 1980-ban összesen 571 millió forinttal gazdálkodhatott, ebből a fenntartási kiadásokra 342, a fejlesztési kiadásokra 229 millió forint jutott. Utóbbiak a következőképp alakultak: Célcsoportos lakásberuházások és kapcsolódó létesítmények: 169 m Ft; egyéb fejlesztések 51 m Ft; maradvány 9 m Ft. Összesen 470 lakás átadása volt előirányozva, ebből 290 állatni lakás (100 db tanácsi értékesítésű, 190 db tanácsi bérlakás) és 180 OTP-lakás. A célcsoportos lakásberuházásokra eső tetemes összeg az összes fejlesztési kiadásoknak mintegy 74%-a.

Amennyiben ezek a költségek a következő ötéves tervben lényegesen csökkennének, kívánatos lenne a megtakarítás átcsoportosításával az egyéb fejlesztések előirányzati [156](#)összegét növelni azoknak a sürgős

feladatoknak a megvalósítása érdekében, amelyeknél eddig az esetleges tervezésen túl komoly haladást elérni nem lehetett.

Sopronban 4600 a magántulajdonban levő személygépkocsi száma (tehát ma már minden 12. soproni lakos autóval rendelkezik), az 1 milliárd forintot jóval meghaladja – a járást is beleértve – a soproni OTP-betétállomány, egyre nagyobb az érdeklődés a nem csekély áru külföldi utazások iránt, ami mind a lakosság növekvő életszínvonalát jelzi. Ilyen körülmények között mindinkább indokoltnak látszik a jövőben már csökkentett állami lakásépítéseknek a gondját és terhét is fokozatosan a lakosságra hárítani (gondolunk pl. társasházak építésére), ami lehetővé tenné a célcsoportos lakásépítések által eddig lekötött anyagi erőforrások további átcsoportosítását a lakosság egyéb jogos igényeinek a kielégítése érdekében.

A lakásberuházásoknál elérhető megtakarításokon kívül a vállalatok, szövetkezetek, közületek, egyesületek közreműködésével, jól megszervezett társadalmi összefogással lehetne még további anyagi erőforrásokat mozgósítani. Hangsúlyoznunk kell, hogy az egyéb fejlesztések területén haladásra mindenképpen szükség van, mert csak így valósulhatnak meg fokozatosan azok az ismételt napirenden levő feladatok is, amelyek eddig az általános rendezési tervekben, különböző tanulmánytervekben szerepeltek, esetleg eljutottak a részletes tervezésig is, a tervek azonban sajnos csak tervek maradtak.

A fejlesztési feladatok alakulását vizsgálva figyelmet érdemel a külső támogatás. A kívülről jövő segítség már eddig is valóban szép és a város szempontjából is hasznos eredményeket mutat fel. Szállodák, üdülők, szanatóriumok létesítése tanúsítja ezt a fejlődési folyamatot. A fejlődés újabb szakasza Sopronnak jelenlegi hivatását, rangját országos viszonylatban is meghatározta: a város kiemelt gyógy- és üdülőhely, idegenforgalmi tekintetben is kiemelt település és a főváros után az országnak műemlékekben leggazdagabb városa. Ugyanakkor azonban a tanácsi fejlesztési terveknél lemaradásokat tapasztalunk, amelyeknek a mielőbbi felszámolása a harmonikus fejlődés érdekében nagyon kívánatos, nemcsak a város haladó hagyományaira, hanem a lakosság jogos igényeire való tekintettel is.

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Fogarassy László: Iratok az osztrák–magyar határkérdés történetéhez III.

Fogarassy László: Iratok az osztrák–magyar határkérdés történetéhez III.[1\(7\)](#)

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Fogarassy László: Iratok az osztrák–magyar határkérdés történetéhez III. / A velencei egyezmény

A velencei egyezmény

1. Amikor az első világháború után a magyar béke delegáció eljutott Párizsba, már ismerte a békeszerződés-tervezetnek a békekonferencia által egyoldalúan meghozott ún. ideiglenes szövegét. Tekintettel arra, hogy még az antant első számú ellensége, Németország is népszavazást eszközölt ki Nyugat- és Keletporoszországban, Felső-Szilíziában, Schleswigben és a Saar vidékén, a magyar béke delegáció ugyancsak arra törekedett, hogy az elcsatolásra ítélt területeken, vagy azoknak legalább egy részén ugyancsak népszavazás legyen. Ilyen lehetőségre azért is számított, mert az osztrák békeszerződés is engedélyezett népszavazást a klagenfurti medencében, arról nem is szólva, hogy a békekonferencia túltette magát a ne plus ultra petitum elvén és Nyugat [157](#)Magyarország jelentős részét népszavazás nélkül ítélte Ausztriának. A magyar béke delegáció azonban nem ért el mást, mint a végleges, lényegében változatlan békefeltételekhez csatolt Millerand-féle kísérőlevél kétes értékű ígéreteit. Az 1920. május 6-án kelt, Millerand-féle jegyzék szerint fennállt a lehetősége annak, hogy a helyszínen megejtett vizsgálat alapján a békeszerződésben megállapított határok módosíttassanak, mihelyt a határmegállapító bizottságok megkezdik működésüket.

Egyetlen eset volt rá, hogy egy határmegállapító bizottság (a magyar–jugoszláv) a Millerand-féle kísérőlevél szellemében olyan javaslatot terjesztett a Nemzetek Szövetségéhez, hogy a Murától északra fekvő területen (Vend-vidék) fekvő 26 községet, összesen 17 000 lakossal csatoljanak vissza Magyarországhoz. Ez 213 négyzetkilométert jelentett volna, tehát kevesebbet, mint a soproni népszavazási terület (257 négyzetkilométer). A szerb-horvát-szlovén kormány azonban nem volt hajlandó magát alávetni a Nemzetek Szövetsége Tanácsa döntésének.[2\(8\)](#) Valamennyi érdekelt állam, beleértve Ausztriát is, nyugodtan hivatkozhatott arra, hogy ők a kísérőlevelet alá nem írták, tehát őket nem kötelezi. Ausztria tehát jogosan tarthatott igényt a neki ítélt Német-Nyugatmagyarország (Burgenland) átadására, amire Magyarország a trianoni békeszerződésben kötelezettséget vállalt. A magyar diplomácia nem a Millerand-féle kísérőlevélre való hivatkozással, hanem a nyugat-magyarországi felkelők érdeméből érte el, hogy Velencében az egyenrangú fél pozíciójában tárgyalhatott. Mint az irodalomból ismeretes, Schober kancellár és Dinghoffler miniszter is úgy nyilatkozott, hogy az osztrák kormány a felkelők miatt volt kénytelen Velencébe menni és nem azért, mert a magyarok diplomáciai manőverekkel készítették volna erre. Az viszont tény, hogy a velencei tárgyalások a Millerand-féle kísérőlevél szellemében fogantak. A velencei egyezmény autentikus francia szövegéhez, valamint hiteles angol és német fordításához könnyű hozzájutni, magyarul nyomtatásban csak a Soós Katalin által közzétett tartalma hozzáférhető.[3\(9\)](#) A magyar törvénytárba ugyanis nem iktatták be, az osztrák törvények közé viszont igen.

E sorok írója néhai dr. Traeger Ernő (1887–1971) ösztönzésére kezdett foglalkozni a velencei egyezmény történetével. Kutatásaim folyamán a velencei egyezmény magyar fordításának két változatát találtam meg, az egyik a magyar Honvédelmi Minisztériumban készült,[4\(10\)](#) a másik pedig a Külügyminisztériumban.[5\(11\)](#) Mind a két fordításon meglátszik a sietség, az első változatban egy mondat teljesen érthetetlen és zavaros, a másiktól pedig másfél mondat hiányzik. Nyelvileg nem mindenütt hibátlanok, helyenként stilisztikailag kifogásolhatók, itt-ott tükörfordítás benyomását keltik. A velencei egyezmény új fordítását a két eredeti fordítás egybevetése és a francia szöveg figyelembevétele alapján közlöm.

2. *A nyugat-magyarországi kérdés rendezésére vonatkozó jegyzőkönyv és kiegészítő cikk, aláírva Velencében 1921. október 13-án.*

DELLA TORRETTA márki őexcellenciája, olasz külügyminiszter közvetítési ajánlata folytán, amelyet a

Nagykövetek Tanácsa Párizsban jóváhagyott és Ausztria, valamint Magyarország kormánya elfogadott, e két kormány teljhatalmú megbízottjai 1921. évi október hó 11-én és 12-én Velencében összejöttek, hogy közös megegyezéssel [158](#)szabályozzák a saint-germaini és trianoni békeszerződések által Ausztriának ítélt nyugat-magyarországi területek kérdését.

Ausztriát képviselte SCHOBER JÁNOS úr, szövetségi kancellár és a szövetségi külügyminisztérium vezetője,

Magyarországot pedig gróf BETHLEN ISTVÁN magyar királyi miniszterelnök őexcellenciája és gróf BÁNFFY MIKLÓS magyar királyi külügyminiszter.

A fenti megbízottak DELLA TORETTA márki őexcellenciájának elnöklete alatt beható tárgyalás után megállapodtak abban, hogy a kérdéses terület Ausztriának való békés átadása végett a következő intézkedések szükségesek.

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Fogarassy László: Iratok az osztrák–magyar határkérdés történetéhez III. / A velencei egyezmény / I.

I.

A magyar királyi kormány által eszközözendő intézkedések Nyugat-Magyarország pacifikálása végett:

Az egész ország lakosságának kiáltvány útján tudomására adják, hogy Velencében méltányos egyezség jött létre, ennél fogva az összes magyarokat felszólítják, hogy tartsák legfőbb hazafias kötelességüknek ezen megállapodás tiszteletben tartását, hogy ezzel a kormánynak megkönnyítsék az elfogadott feltételek végrehajtását.

E kiáltvány egyúttal egy felhívást fog tartalmazni a felkelőkhöz, hogy a fegyvert a legszigorúbb büntetések terhe alatt azonnal tegyék le, úgyszintén egy felszólítást a nem nyugat-magyarországi illetékeségű személyekhez, hogy azonnal hagyják el ezt a területet.

A sajtónak utasítás adandó, hogy változtassa meg hangját azon tájékoztatások alapján, amelyeket a Velencében megkötött egyezményre vonatkozólag kapni fog.

Ezek után a magyar kormány rendeletet fog kiadni, amelynek értelmében az összes hivatalnokok és tényleges vagy nyugállományú tisztek, akik a magyar kormány szolgálatában állnak, a legsúlyosabb törvénytárgyalókat viselik, ha a felhívásnak tíz napon belül nem tesznek eleget. Mindazok a személyek, akik a felhívásnak eleget fognak tenni, a felkelés folyamán elkövetett törvényellenes tetteikért amnesztiát kapnak. Közönséges bűncselekményekre az amnesztia nem terjed ki.[6\(12\)](#)

A felkelésben résztvevő tanuló ifjúság[7\(13\)](#) részére rendelet adandó ki, amelynek értelmében tíz napon belül kötelesek tudománykarukon, illetve iskoláikban jelentkezni. Mindazok a diákok, akik e felhívásnak nem tesznek eleget, elveszítik félévüket.

Rendelet adandó ki, amely szerint mindazok a személyek, akik továbbra is támogatják a felkelőket, a magyar büntetőtörvénykönyvnek a tiltott toborzásra vonatkozó rendelkezései szerint lesznek megbüntetve.

A jelenlegi határzárt őrző csapatok[8\(14\)](#) részlegesen fölváltatnak.

A fentemlített intézkedések végrehajtásának határideje legalább három hét, de a szövetséges tábornokok, [9\(15\)](#) ha ezt lehetségesnek tartják, a határidőt megrövidíthetik.

A rend helyreállítására vonatkozó összes intézkedések a szövetséges tábornokokkal egyetértésben fognak végrehajtatni.

159A magyar kormány általánosságban késznek nyilatkozik a rendelkezésre álló eszközök határai közt a szövetséges hatalmak kívánságaihoz alkalmazkodni. A magyar kormány elvben elismeri, hogy mindazok az intézkedések, amelyeket a szövetséges kormányok a rend helyreállítása szempontjából szükségesnek tarthatnának, csak a szerződés [10\(16\)](#) végrehajtását célozzák, s ezért a magyar kormány ezeket nem tekinti ellenséges cselekedeteknek. Az antant budapesti képviselői és a soproni tábornoki bizottság ügyelni fognak ezen határozmányoknak a leghatásosabb és leggyorsabb módon való alkalmazására, s hogy elsősorban a fenti határozmányok szelleme legyen irányadó.

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Fogarassy László: Iratok az osztrák–magyar határkérdés történetéhez III. / A velencei egyezmény / II.

II.

Önmagától értetődik, hogy amint a kérdéses terület a bandáktól felszabadul, Ausztria azt teljes nyugalmi és biztonsági állapotban fogja elfoglalni és birtokba venni.

Hogy mikor fejeződött be a területen a rend helyreállítása és ennek folytán Ausztria mikor kezdheti meg annak a megszállását, azt a soproni Szövetségekőzi Tábornoki Bizottság fogja megállapítani.

A Szövetségekőzi Tábornoki Bizottság, amely mellé egy-egy osztrák és magyar kiküldött nyer beosztást, fogja gyakorolni a közigazgatási hatalmat Sopronban.

Az olasz külügyminiszter intézkedni fog szövetséges csapatoknak Sopronba való kiküldése érdekében. Nyolc nappal azután, hogy a Szövetségekőzi Tábornoki Bizottság megállapította, hogy az országban [11\(17\)](#) teljes csend uralkodik, népszavazást fog tartani Sopron városában és környékén.

Azon módozatok megállapítása, amelyek mellett a népszavazás a legegyszerűbb és leggyorsabb módon keresztülvihető, a tábornoki bizottság feladata lesz, a bizottság e célból már most megteszi a szükséges előkészületeket.

A népszavazást előbb Sopronban, utána pedig a környéken kell megejteni, de a népakarat megnyilvánulásának végleges irányadójául a két népszavazás végleges eredménye szolgál.

A népszavazás alá bocsátott terület határai a következők: A határvonal kiindul a Fertő tó partjának azon pontjától, ahol Kroisbach (Fertőrákos) község északi határa eléri a tavat. Innen a népszavazási terület határvonala követi az említett község határát azon pontig, ahol Oedenburg (Sopron) községi határvonalával találkozik, itt ezen a vonalon halad tovább egészen addig a pontig, ahol a községi határ Agendorf (Ágfalva) község északi határvonalával találkozik. Ezt követi addig a pontig, hol az ágfalvi határ Oedenburg (Sopron) város északi határát újból eléri, ettől a ponttól kezdve a népszavazási terület határa Oedenburg (Sopron) város határát követi addig a pontig, amíg el nem éri Harkau (Harka) község déli határvonalát és követi utóbbi Kohlenhof (Kópháza) déli községi határának csomópontjáig, innen addig a pontig, ahol ez Zinkendorf (Nagyecenk) nyugati községi határát eléri, amelyet addig a pontig követ, ahol eléri a trianoni

vonalat; e ponttól kezdve követi a trianoni vonalat addig a pontig, ahol ez a Fertő tavát érinti.¹²⁽¹⁸⁾

160 Ausztria és Magyarország kötelezik magukat, hogy a népszavazás eredményét elismerik.¹³⁽¹⁹⁾

Nyolc nappal a népszavazás eredményének kihirdetése után a terület a jogosultnak átadatik.

Magyarország elvileg elismeri mindazokat a károkat, amelyeket Nyugat-Magyarország késedelmes átadása folytán Ausztriának okozott.

E károk részletei, valamint a többi, Nyugat-Magyarországgal összefüggő és mostanáig függőben maradt többi pénzügyi kérdést is közös egyetértésben kell rendezni tizenöt nappal a szóbanforgó területek átadása után.

Ha újabb tizenöt napos határidő alatt ezen megegyezés nem jön létre, akkor e kérdéseket egy választott bíróság¹⁴⁽²⁰⁾ ítélete alá kell bocsátani, amely a trianoni szerződés 239. szakaszában és a saint-germaini szerződés ennek megfelelő szakaszában foglalt rendelkezéseknek megfelelően alakítandó meg.

Azon célból, hogy a szövetségi bizottság sürgősen végrehajthassa az Ausztria és Magyarország közötti határ megállapításának munkálatait, az olasz külügyminiszter meg fogja tenni a szükséges lépéseket a Nagykövetek Tanácsánál.

Ausztria kötelezi magát, hogy e bizottság határozatait a lehetőségekhez képest elfogadja. Amennyiben azonban Ausztria kénytelen volna e határozatok ellen fellebbezni, kijelenti, hogy a Nemzetek Szövetségének Tanácsa által javasolt megoldást el fogja fogadni.

A Magyarország által Ausztriának átengedett terület egyetlen lakosa sem szenvedhet üldöztetést vagy zaklatást azon politikai magatartásáért, amelyet a szóbanforgó terület tényleges átadását megelőzően tanúsított.

Emberségi szempontokból az osztrák kormány elvileg kötelezi magát, hogy az átengedett területeken sem tömegesen, sem politikai okokból nem fogja elbocsátani azokat a tisztviselőket, akik az átadás napján az átengedett területen tényleges szolgálatot teljesítenek. Jelen alkalmazásukban való meghagyásukat olyan vizsgálat eredményétől teszi függővé, amelyben minden egyes esetet külön fognak elbírálni.

Az osztrák kormány elvileg elismeri, hogy e tisztviselők nyugdíjai őt terhelik, az erre vonatkozó részleteket a két kormány külön megállapodásával fogják szabályozni.

A fentiekben megegyezve, Ausztria és Magyarország teljhatalmú megbízottjai kötelezik magukat, hogy a fenti határozmányok mind a két ország alkotmányos törvényeinek megfelelően érvényesüljenek.

TORRETTA s.k.

SCHOBER s.k.

BETHLEN s.k.

BÁNFY s.k.

Kiegészítő cikk

Azon esetben, ha a népszavazás Sopron várost és környékét Magyarországnak ítéli, a magyar kormány kötelezi magát, hogy Ausztriának a határforgalomban biztosítja mind a személy-, mind pedig az áruforgalom lebonyolításához szükséges kedvezményeket.¹⁵⁽²¹⁾

Úgyszintén Magyarország a péage-jog,¹⁶⁽²²⁾ vagy más, alkalmasnak talált elvi alapon megad minden olyan

kedvezményt Ausztriának, amelyre a fent említett vasútvonalak használata szempontjából szüksége lehet.

161 Ennek a kérdésnek a részleteit a két kormány által létesítendő külön egyezmény fogja szabályozni.

TORRETTA s.k.

SCHOBER s.k.

BETHLEN s.k.

BÁNFFY s.k.

Kelt Velencében 1921. október 13-án három eredeti példányban.

(Torretta, Schober, Bethlen és Bánffy pecsétje.)¹⁷⁽²³⁾

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Berecz Dezső: A soproni színészet vergődése a két világháború között

Berecz Dezső: A soproni színészet vergődése a két világháború között

1. Sopron város néptanácsa 1919. márt. 19-én elhatározta, hogy a város színházát 1919. okt. 1-től kezdve négy évre Bodonyi Béla színigazgató konzorciumos társulatának adja. A játékidő évenként hat hónap. A határozat felsorolja a feltétlenül betöltendő szerepköröket, meghatározza a kölcsönös kötelezettségeket, megszabja a helyáratokat és kimondja, hogy a város színházának a villanyáramot havi 5000 kW erejéig önköltségi áron szolgáltatja (4085/57 n. t.) A zavarosan szövegezett határozatból nem tűnik ki, hogy új társulat szervezéséről van-e szó vagy arról, hogy Bodonyi átveszi Balla Kálmán társulatát, amely ősz óta, a határozat keltekor is valóban mint konzorcium működött Sopronban. A Sopronvármegye (továbbiakban Svm.) 1919. szept. 2-i száma közli, hogy Bodonyi, aki ez időben a temesvári társulat tagja volt, megjelent Sopronban, azonban a Balla-féle társulattól senkit se talált s így új társulat szervezésébe fogott. Konzorciumról már nem esett szó. Az újonnan szervezett társulat okt. 3-án mutatkozott be, egyben e napon kezdődött a Sopronban nagyon népszerű, nagyon jó szándékú, de sok tekintetben balkezes Bodonyi Béla¹⁽²⁴⁾ hat szezonra terjedő színigazgatói tevékenysége. Becsülettel állta a hat hónapos játékidőt, sőt 1922/23-ban és 1923/24-ben elérte néhány nap híján a hét hónapot s csak az utolsó évben rövidült a szezon öt hónapra.

Legszerencsésebb játékidője az első volt. „Bodonyi valóban a semmiből teremtett társulatot, díszleteket, ruhatárat, általában megütötte a jó közepes színvonalat és voltak kiemelkedő események is”, – írja a Svm. (1920. IV. 1.). A második évben már esett a színvonal, a társulat hiányos volt, az igazgató és felesége feltűnő keveset szerepelt a színpadon. A harmadik évet a sikertelenség, a kínos vergődés jellemezte. A negyedik évben emelkedett ugyan a produkciók színvonala, a közönség azonban megfogyatkozott, érdeklődése inkább a könnyű, zenés darabok felé irányult. A prózai darabok két előadásnál többet nem bírtak el. Az ötödik évben ismét esett a színvonal, ugyanígy a közönség érdeklődése is, amit az egyre félelmesebb gazdasági válság, az általános elszegényedés, a hivatalos város anyagi helyzetének hanyatlása is befolyásolt. Bodonyi szokása szerint vendégszereplésekkel igyekezett javítani a helyzeten, de sokszor a bevétel még a vendégművészek költségét sem fedezte. Bodonyi azt is divatba hozta, hogy évadja befejeztével a színházat átengedte a bécsújhelyi német társulatnak vagy a bécsi Volksopernek. Ezek a társulatok nagy felkészültséggel és az osztrák kormány ¹⁶²anyagi támogatásával érkeztek, színvonalas előadásaiért azonban fokozatosan csökkent az érdeklődés, hiszen a gazdasági bajok a németajkú lakosságot is sújtották, a magyarok pedig eleve nem rokonszenveztek ezekkel a vendégjátékokkal. Bodonyinak persze fontos volt, hogy a bevétel 40%-át kötötte ki magának.

Bodonyi utolsó szezonját 1924. okt. 24-én kezdte, de a siker elmaradt s nem egyszer fordult elő, hogy

közönség hiányában az előadást nem tudták megtartani. Bodonyi Uferini bűvészt, az orosz baletet, a bécsi Deutsches Theatert, majd a Bürgertheatert hívta segítségül, végül szerzett egy mecénást, aki azonban a pénzéért operákban akart énekelni. Teljes bukás következett. A Sv. a soproni színház tragédiájáról cikkezik (IV. 22.): „A közönség pénztelen, kedvetlen, fáradt, legfeljebb a szórakoztató műsorok érdeklik.” A szezonban 18 drámát játszottak 20 előadásban, tehát közülük csak kettő került színre két alkalommal. A lap a szezon megrövidítését javasolja.

Bodonyi bukása valóban azt jelentette, hogy a hat hónapos magyar színházi szezonnak, amelyért a századfordulón annyi nemes harc folyt, annyi lelkesedés lobogott, véglegesen befellegzett. Világossá vált, hogy semmit, a színházat se lehet ott folytatni, ahol 1914-ben abbamaradt. A közhangulatot a veszített háború tragikus következményei, a politikai és gazdasági bizonytalanság, a megélhetés napi gondjai határozták meg s aki mégis szórakozni akart, az a színháznál olcsóbb, kényelmesebb, látványosabb moziban találta meg azt, amit keresett. Emellett a század eleje óta felnőtt egy új generáció, amely a színeszettel nemzeti jelentőségét, romantikus vonzóerejét kevésbé érezte. A színházi válság országos jellegű volt, a színpadokat egyre silányabb újdonságok árasztották el, a kormány anyagi támogatást nem adott. Sopronban a már említett kedvezményes áramszolgáltatáson kívül egyetlen kedvezmény az, hogy a város a színházépületért bért nem kíván, ellenben a vigalmi adót behajtja a színházvezetőre.²⁽²⁵⁾

A kultuszminisztérium az 1925/26. évadra Sopront Győrrel, Pápával és Szombathellyel vonta egy kerületbe Somogyi Kálmán győri igazgató vezetése alatt, kinek társulatába a zátonyra futott Bodonyi-társulat is beleolvadt. A város havi 7000 kWóra emelte a kedvezményes áramot s rászánta magát arra is, hogy a társulat vigalmi adóját elengedi. Sőt Bodonyinak is adott 17 millió K segélyt s azt a hátralékos vigalmi adó kiegyenlítésére fordította. Vagyis nesze semmi, fogd meg jól (Sv. IX. 30.).

Somogyi két és fél hónapra kurtított szezonja sehogyse sikerült. Hamar német színészeket hívott, tavasszal pedig egy hónapra ismét bevonult Sopronba hiányos felszereléssel, fáradt színészekkel. A zenekart egy zongora helyettesítette. Gazdasági válság. Üres nézőtér. A kultuskormány 5 millióval kezegette Somogyi fájó sebeit (Sv. 1926. IV. 18.). Közben azonban történt valami, amivel részletesebben kell foglalkoznom.

2. Az Országos Kamaraszínház Alapi Nándor igazgatása alatt 1926. febr. 9-én mutatkozott be Sopronban G. B. Shaw Candida c. darabjával s felhívta magára a közönség érdeklődését. Ez volt a színház 716. előadása és Sopron volt a 76. állomása (utóbbi számadatban egy-egy állomás természetesen többször is szerepel).³⁽²⁶⁾ Tizenhat előadásukon sorra került Molière (Tartuffe), Ibsen (Nora, Solness építőmester), Tolsztoj (Élő holttest), A vőlegény (Gogol), Mária Magdolna (Hebbel), Kék róka (Herczeg F.) és Vájlunk el (Sardou) Mágori Máriával.

Alapi Nándor a háború után a székesfehérvári színház igazgatója lett, ott határozta el, hogy komoly irodalmi műsorral veszi nyakába az országot. Tíz jól betanult darab, hozzá tizenöt megfelelő színész. Alapi rendez s alakítja a nagy formátumú karakterszerepeket. Így alakult meg az Országos Kamaraszínház, melynek az egész ország területére szóló működési engedélyét 1924. jan. 24-én adta ki a minisztérium.

163A Kamaraszínház márc. 10-én mutatkozott be a Várszínházban. Schnitzler Anatol c. darabja került színre. Még három estén játszottak Budán, ezután Szombathelyen kezdték el a vidéki vándorutat.⁴⁽²⁷⁾ Előadásaik kiforrottak, fegyelmezettek, stílusuk egyszerű, híven követi az író szándékát. Díszletek nincsenek, a színpadot hol kék, hol sárga, hol piros függöny veszi körül, akkor is, ha szoba, vagy utca, kert, trónterem vagy erdő a színhely. Csak a legszükségesebb kellékek vannak a színpadon, a jelmezek is leegyszerűsödnek (pl. Hamletet sportruhában játszották). Kosztümös darabok előadására nem is vállalkoznak. A gyakori utazgatás csak úgy volt lehetséges, hogy a színészek lakásáról, étkeztetéséről az

igazgatóság gondoskodott, ennek következtében a gázsik összege csökkent. Soproni tartózkodásuk alatt a Pannonia szállóban laktak és a Rókalyuk nevű vendéglőben étkeztek. A társulatban nem voltak sztárok, de mindenki helyén volt. Alapi Nándor Hevesi Sándor tanítványa és követője volt s Püskösty Andor tanácsaira hallgatott. Nemcsak ügyes kézzel vezette társulatát, azt is mondhatnám, mint családfő a család tagjait hanem mindenütt ahol megfordult, baráti kört teremtett maga körül. Színházát a kormány anyagilag támogatta, ennek módját és összegét nem ismerem.

Alapi kamaraszínháza a soproni színészet egyik legkritikusabb idejében lépett porondra s a közönségnek irodalmat, komoly színjátszást kedvelő rétegéből nyomban megbízható s éveken át kitartó törzsgárda alakult.

1926 őszén ismét a Voolksoper nyitotta meg a színház kapuját, sok babért azonban nem aratott. Ismét Somogyi következett, de két hónapig se tudott maradni: üresen tátongó széksorok, hatalmas ráfizetés. Utána a Belvárosi Színház vendégjátéka következett volna, azonban részvétlenség miatt a szereplés elmaradt. Lányi Viktor operastaggionéjának zongoraötössel kísért előadásai következtek nagyon gyenge eredménnyel.

A Soproni Hírlap (továbbiakban S. H.) 1927. jan. 5-i számában olvassuk, hogy a kultuszminisztérium azzal a tervvel foglalkozik, hogy megszünteti a színikerületeket s vidéken országszerte a staggione-rendszert vezeti be. Lesznek drámai, opera- és operettstaggionék, ezek 15–20 jól kidolgozott darabbal járnak az országot. Az újság rokonszenvvel fogadja a tervet, amely megoldhatná a vidéki színészet problémáit, színvonalát magasabbra emelhetné. Ide kívánczok Alapi Nándornak egy későbbi nyilatkozata (Svm. 1928. II. 2.), mely szerint a jövő színháza a staggione. Ez idő szerint, mondja Alapi, csak a szegedi, pécsi, miskolci és győri színház életképes, ezek mellett öt staggione elegendő volna a vidék többi részének ellátására.

3. A Kamaraszínház 1927. febr. 8-án kezdte el Sopronban most már 25 előadásra emelt játékidéjét. A műsoron: Hamlet, Vadkacsa, Kísértetek, Csalódások, Orvos dilemmája (Shaw), Annuska (Gárdonyi), Taifun (Lengyel M.), Faun (Knoblauch), melyben Szentiványi Bélának volt nagy sikere. A női főszerepeket Salgó Ilona játszotta, a társulat tagjai közül említsük Mihályi Mária anyaszínésznőt, Miskey József rendezőt és jellemszínészt, Maczonkay Józsefet, aki később Mátray néven a Vígszínház tagja. Bár a sokat játszott Hamletre nem sokan voltak kíváncsiak, az érdeklődés mindvégig élénk, gyakori a telt ház. A sikeren felbuzdulva Alapiék májusban ismét visszatértek öt előadásra.

Mi volt az oka, annak, hogy ez az érdekes társulat működésének első két esztendejében következetesen elkerülte Sopront? Oka lehetett az, hogy városunknak színházi vonatkozásban nem volt valami jó híre⁵⁽²⁸⁾ s ezenkívül maga Alapi se emlékezett vissza Sopronra valami szívesen.⁶⁽²⁹⁾ Még 1908-ban történt, amikor Alapi elvégezvén a színiakadémiát, 164több társával összeállva vidéki körútra indult. Tarsolyukban három darab: a Tartuffe, Rostand Regényesek c. és az olasz Rovetta Becstelenek c. darabja, ezek előadására tanárunk Gál Gyula vezetésével készültek. Jelmezeket, kellékeket a Nemzeti Színház adott. Miniszteri engedéllyel azokat a városokat keresték föl, ahol valamelyiküknek összeköttetése volt. Székesfehérvárott kezdtek, következett Sátoraljaújhely, Kassa, Miskolc kisebb-nagyobb sikerekkel, elismerő tudósításokkal, Diósgyőrött, Debrecenben lanyhult az érdeklődés, Szatmáron pedig úgy „leégtek”, hogy alig tudtak tovább utazni Sopronba, ahol társuk Harsányi Rezső, az egykori soproni diák, bombasikerre számított. Június eleje volt. A helyi sajtó szívesen fogadta a fiatalokat, több cikkben hívta fel rájuk a közönség figyelmét és különösen a „soproni születésű” Harsányi Rezsőt⁷⁽³⁰⁾ emlegette, aki Holzinger József délivasúti tisztviselő fia s az akadémia után a Vígszínházhoz szerződött. A nézőtér bizony üres maradt, pedig az előadásokon

„kitüntek az oroszlánkörnök, ha még nem is kiforrott művészek”, – írja a Nemzetőr (VI. 5.) A színészjelöltek Budapestre szóló vasúti jegyüket csak úgy tudták megváltani, írja visszaemlékezésében Alapi, hogy a Nemzeti Színház ruháit zálogba csapták. Ezeket aztán a minisztérium váltotta ki.

4. 1927 tavaszán a győri színikerület városainak képviselői értekezletükön megállapították, hogy a színészet helyzete a kerület minden városában katasztrofális. Miután Székesfehérvár is csatlakozott a kerülethez, Faragó Sándor székesfehérvári igazgató pályázatát fogadták el, aki Bodonyit szerződtette főrendezőnek (Svm. IV. 10.).

Faragó Sándor 1927. október 1-én indult Sopronban s már 20-án csőd előtt állott. Végzettségére hivatkozva 2000 pengő segélyt kért a várostól, kapott is 1500-at (14743/1927. kgy. jkv.). A társulat vendégszínház beiktatásával még egy hónapig húzta, majd nov. 24-én menekült Sopronból. 1928. jan. 1-én ismét a német múzsa vette birtokba a színházat s február kivételével maradt április végéig. Február folyamán 34 előadással az Országos Kamaraszínház szerepel nap nap után telt nézőtér előtt. Műsorán: az Elzevir (Hevesi Sándor), Molnár Ferenc két darabja (Liliom, Játék a kastélyban), Antigoné, A fogadósne (Goldoni), Szerelem és halál játéka (R. Rolland). Hedda Gabler előadására sokan már jegyet se kaptak. „Alapiéknak sikerült megteremteniök a színház és a közönség bensőséges összhangját”, – írja a Svm. (II. 25.). A helyi sajtó többször említi azt a megoldást, hogy a színházat nagyobb állami segítséggel városi kezelésbe kellene venni. Alapi nevét nem említik, mégis mindenki az ő vezetésére gondol. A terv utópia maradt.

Magától értetődik, hogy a Kamaraszínház országos sikere másokat is hasonló próbálkozásra ösztönöz. Akadt már rövid életű operett-staggione is. Az érdekes vállalkozások közé tartozott az Országos Művész Színház, élén Szentiványi Béla,⁸⁽³¹⁾ aki előbb Alapi egyik vezetőszínésze volt s aki Salgó Ilona személyében jó színpadi partnert s egyben feleséget is szintén Alapiéktól hozott magával. Ez a társulat 1928. szept. 20-án mutatkozott be Sopronban színre hozva Wilde Oszkár Esményi férj c. darabját s meg is nyerte a közönség rokonszenvét. Összecsukható, könnyen szállítható díszletekkel dolgoztak. Sűgő nincs. Műsoron: A társadalom támaszai (Ibsen), Kreutzer szonáta (Tolsztoj), Haláltánc (Strindberg), Molnár Ferenc Farkas c. új darabja, Zilahy Lajos Hazajáró lélek c. színműve és legnagyobb vállalkozásként a Faust I. része. A sajtó főleg a férfi szereplőket dicséri, köztük Kőműves Sándort. Szentiványi emlékkönyvében ¹⁶⁵lelkendezve írja, hogy sok keserű tapasztalat után fellélegzett, amikor a soproni városházán jelentkezővel közölték vele, hogy a színház díjtalanul áll rendelkezésre, vígjátszó adó nincs, ingyen kapja a fűtést, világítást. Tragikomikusan hangzik a patetikus mondat: „Tíz ilyen várost az országnak és meg van mentve a magyar színészet!” A soproni szereplés két hétig tartott, ennek végeztével ismét a lesben álló bécsújhelyi trupp vonult be Sopronba.

A tavasszal megbukott Faragó társulatát egyik színésze, Deák Ferenc vette át, aki a régi kerületből megtartva Székesfehérvárt, Szombathelyt, Pápát, az 1928/29. évre szervezkedve Kecskeméttel szerződött. Győr kimaradt, mivel a régi színházépület hasznavehetetlenné vált, más helyiség pedig nem volt. Sopront pedig egyszerűen kihagyta az új igazgató. A város a megüresedett színházra pályázatot hirdetett: a két pályázó közül Kiss Árpád békéscsabai igazgatóra esett a választás. Kiss Árpád, kinek kerületéhez több alföldi város tartozott, két őszi hónapra kapta meg a soproni színházat. A város február hónapot az Alapi-társulatnak tartotta fenn (Svm. VI. 2, VII. 24.)

Kiss Árpádnak nem volt helyismerete, ez némi aggodalomra adott okot, de mivel kiváló szakember volt, jó műsort s a vártnál értékesebb társulatot hozott magával. Különösen az operett-együttesben volt vonzóerő, a táncoskomikus szerepkörében először találkoztunk Rajz János nevével. A prózai rész gyengébb volt, de nem

is akadt sok dolga. A szezon nov. 3-tól 1929. jan. 13-ig tartott. A Svm. (I. 13.) így összegez: „Nyolc év óta először halljuk, hogy az évad erkölcsileg és anyagilag is aktív eredménnyel zárult. Azóta három jól szituált igazgató bukott meg, két konzorcium ment tönkre, a bizalmat Kiss Árpád állította vissza.” A város közgyűlése világtáji és fűtési segély címén 500 pengőt utalt ki Kiss Árpádnak, akivel három évre szóló szerződést kötött évi három hónapos játékidővel. A közgyűlés a díjmentes villanyáramot havi 8000 kWóra emelte, vállalta a színház fűtési költségét és elengedte a vígjátéki adót. Egyben felhatalmazta a színházi bizottságot, hogy a színház más, valóban kultúrigényeket kielégítő társulatok (staggionék) részére vagy esetleg idegennyelvű előadások tartására átengedje a lenti kedvezményekkel (19027/466. Kgy. 1928.)

A színház segélyezése a város parlamentjében nem volt népszerű s nagyon hosszú időbe telt, amíg a város a merev elzárkózás elvét feladta. A súlyos gazdasági helyzet nyomására kénytelen volt belátni, hogy a színházat anyagilag támogatnia kell, hacsak nem akar róla egészen lemondani. Abban az időben a színház boldogulását a rádió mellett főleg a filmszínházak nehezítették, már pedig Sopron két filmszínháza közül az egyik városi kezelésben volt, szépen jövedelmezett. Bár nincsen tudomásom róla, hogy ez a motívum valaha szóba került volna, mégis elvárható volt, hogy a mozitulajdonos város támogassa a támogatásra szoruló színházat.

Úgy látszott tehát, hogy Kiss Árpád szerencsés közreműködésével nyugvópontonra jutott a színház kérdése, a nyugalmi állapot azonban korántsem volt végleges.

5. Alapi kamaraszínháza 1929. egész februárját Sopronban töltötte 35 előadással. A műsor érdekességei: Bumbury (Wilde O.), Vénlányok (Barrie), Rosmersholm (Ibsen), Kis senki (Niccodemi), Kaméliás hölgy (Dumas), Szeretni (Géraldy) és először szólal meg Pirandello (Öltöztessük föl a mezteleneket). A közönség hűségesen kitartott.

Kiss Árpád három hónapos őszi szezonját tíz nappal meghosszabbította és ismét jó eredménnyel zárta. Prózai együttese megerősödött, játszotta a Lear királyt, Zilahy Lajos Tábornok c. darabját, a Klabund-féle Krétakört és a Tündérlaki lányokat (Heltai). Az operett közönségét Pintér Böske primadonna, Gellért Marika szubrett és Perényi Kálmán táncoskomikus vonzotta. A következő évben, 1930-ban, súlyos gazdasági válság rontott Európára, ez hazánkban is érezhető volt és Kiss Árpád szereplését is megzavarta. A közönség érdeklődése nagyon megcsappant, a jól felkészült társulat azonban állta a sarat s csak egy héttel rövidítette meg a három hónapra tervezett játékidőt. 1931 őszén Kissék gyengébb összetételű társulattal jelentkeztek, a gazdasági bajok fokozódtak, az érdeklődés egyre csökkent, előfordult, hogy az előadást nem is tudták megtartani. Kiss Árpád betegeskedett, a távollétében alkalmazott mentő ötletek nem váltak be. A közönség közönybe süllyedt.

166 Mi történt ez alatt a staggionék házatáján? Alapiék 1930. febr. 15-től egy hónapot töltöttek Sopronban 36 előadással. Kiérrelkedett Az ördög cimborája (Shaw), Alapi egyik legjobb szerepe, a Topáz (Pagnol), Minden jóra fordul (Pirandello), Különös közjáték (O'Neill), Róbert és Marianne (Géraldy). Az együttes új erőssége: Jákó Pál és felesége, Gyarmathy Anikó. A Kamaraszínház után egy bécsi drámai társulat következett, ezzel a német társulatok vendégszínháza jó időre befejeződött, csak 1941-ben találkozunk velük ismét.

1930. szept. 23-án Szentiványi társulata érkezett két hetes játékidőre, ennek kiemelkedő eseménye volt Pirandello IV. Henrikjének bemutatása Szentiványi kitűnő alakításával a címszerepben. A közönség csak az utolsó előadásokon kezdett érdeklődni. Vendégként szerepelt Harsányi Rezső, a Belvárosi Színház művésze, közönséget azonban nem vonzott, vendégszínháza félbe is szakította. Ok: a gyenge érdeklődésen

kívül a darabok nagyon pongyola beállítása.

1931. febr. 14-én ismét a Kamaraszínház következett ezúttal 41 előadásra, ami Alapiék leghosszabb teljesítményét jelenti. A közönség hűségesen támogatja a társulatot. A márc. 15-i búcsúelőadáson Alapi könnyes szemmel mond köszönetet s talán már sejti, hogy jövőd tervei a Kamaraszínház kereteit nemsokára túllépjék. A társulat egy év múlva ismét visszatér s bár a színlapon még Alapi Nándor szerepel igazgatóként, valójában csak vendégként jelenik meg, a színház vezetője. Déry Béla, addigi titkár, aki a színpadon csak párszavas szerepekben mutatkozott. A társulat változatlanul jó, a műsorban elszaporodtak a vígjátékok, a közönség pedig érezve Alapi távollétét, elmaradozott.

1932. március végén ismét Szentiványi színháza érkezett közel egy hónapos szereplésre jó művészi fegyverzetben, a nézőteret azonban nem tudta benépesíteni. A Kísértetek előadásáról írja a kritikus: „A nézőtér az irodalom néhány rajongója mint visszajáró kísértetek.” Következnek az egy pengős helyrak s ilyenkor meg is telik a színház. Az utolsó előadást (Kreutzer szonáta) a társulat útiköltsége javára rendezték s össze is gyűlt a közönség. A sajtó reménykedik: Komoly est volt, amely talán jóleső biztatást küld a jövő felé. Szentiványiék utoljára játszottak Sopronban, színházuk a következő esztendőben megszűnt. Szentiványi már említett emlékkönyvében a közönség kulturáltsága szerint 65 állomása közül Sopront teszi az első helyre. Áldozatkészsége szerint szerencsére nem osztályozza. Vállalkozására 30 000 pengőt fizetett rá.

A SH. 1932. május 24-i számában olvassuk a hírt, hogy Alapi Nándor Budapesten kibérelte a Paulay Ede utcai színházat, melyben irodalmi értékű olcsó színházat kíván létesíteni. A tudósító (*bd.*) megjegyzi, hogy Alapi a lehető legrosszabb színházi viszonyok közt kezdi új vállalkozását, de „jó és nehéz iskolát járt, működése elé bizalommal nézhetünk s a soproni közönség nevében sok szerencsét kívánunk neki.”

Az aug. 5-én megjelent lapok közlik, hogy a kultuszminisztérium újra rendezte a vidéki színészet beosztását, az eddigi 16 igazgatói engedélyt 11-re csökkentette, ezek közt szerepel Déry Béla az Országos Kamaraszínház élén. Egyidejűleg Sopron Győrrel, Székesfehérvárral, Veszprémmel került össze, a megbízott igazgató Sziklay Jenő, a debreceni színház addigi főrendezője, felesége, Patkós Irma országos nevű primadonna. Sziklay okt. 5-én értékes társulattal mutatkozott be „A mosoly országá”-ban s ezután is érdemes műsor került terítékre. A kitűnő előadásokban még a kevésbé sikerült újdonságok is élvezhetőkké váltak. A szűnni nem akaró gazdasági bajok, a rendkívüli drágaság azonban megzavarta a hangulatot s a színház nem ment valami jól. Sziklay már egy havi működés után 10 000 pengő deficitet mutatott ki s 8000 pengő segélyt kért a várostól. A város színügyi bizottsága, tekintettel Sziklayék művészi színvonalára, a segély megadását javasolta. A Svm. elismeri, hogy a vidék egyik legjobb társulata játszik Sopronban, az előadások kifogástalanok, mégis szenvedélyes hangon kifogásolja a segély magas összegét akkor, amikor az elszegényedett város arra sem képes, hogy az ínségeseket segítse s hogy a munkanélkülieknek ún. ínségmunkát adjon. A város kisgyűlése dec. 9-én foglalkozott a színház ügyével. Sziklay első kérése az volt, hogy a város emelje fel a díjmentes villanyáram mennyiségét, mivel a modern 167színpad jobb megvilágítást kíván. A kisgyűlés rövid vita után 14 000 kWó-ra emelte a díjmentes áram havi mennyiségét (16705/211. Kgy 1932.). A pénzsegély kérdése heves vitát váltott ki. Az első felszólaló, Pinezich István a segély megadását ahhoz a feltételhez kötötte, hogy a város a munkanélkülieket a karácsonyi időszakban foglalkoztatni tudja. Weiler Béla és Berczeller Miksa egyenesen ellenezte a segély megadását. Szerintük a válságos gazdasági helyzetben, amikor annyi ember nyomorog és van munka nélkül, be kell csukni a színház kapuját. Több hozzászólás után Thurner Mihály polgármester a színügyi bizottság javaslatának elfogadását ajánlotta. A gazdasági helyzet súlyos, – mondta, – ez általános tünet, nagy a nyomor, de mindamelllett a város szellemi kötelezettségei sem hanyagolhatók el. Sziklay társulatának művészi

teljesítményei támogatást érdemelnek akkor, amikor a közönség megdöbbentő részvétlenséget mutat. Karácsonykor a szegények közt ruhaneműt, lábbelit és fűtőanyagot osztanak ki 30 000 pengő értékben, dec. 19-e és jan. 7-e között minden családos munkanélküli városi munkát kap, erre 12 000 pengő áll rendelkezésre. A kisgyűlés végül is 6000 pengő segélyt szavazott meg (17209/212 Kü 1932).

Sajtóvita következett, melybe Sziklay igazgató is beleszólt. A társulat 1933. jan. 22-én búcsúzott. A SH. jan. 22-i számában olvassuk: „Hangsúlyozzuk teljes elismerésünket, amelyből csak a közönségnek nem juttathatunk babért. A közönség érthetetlen és sokszor kétségbeesítő közönyt tanúsított. Nem azokra gondolunk, akiknek a zsebe nem engedi, hogy színházba menjenek, hanem azokra, akik elvből nem teszik be lábukat a színházba. Legnehezebb a művészi követelményeket összeegyeztetni a közönség teherbíráásával és áldozatkészségével.”

A Kamaraszínház 1933. febr. 24-én a Jedermann (Hofmannsthal) előadásával indult s már márc. 5-én ugyanezzel a darabbal búcsúzott is. A törekvő kis társulat nem sok sikert aratott. Helyárok: 20 fillértől 1 pengőig! Nagyon hiányzott Alapi Nándor, akiről éppen a Kamaraszínház szereplése alatt érkezett a hír, hogy budapesti színháza válságba jutott. Egyidejűleg Sziklay is bajba került. Kitűnt, hogy Győr nem hajlandó régi színházépületét felújítani, más, megfelelő helyiséget adni nem tud, Sziklay pedig éppen a győri szerepléstől várt eredményt. Közben a szegedi színház is megbukott, az ottani társulat konzorciummá alakult. Szeged a következő szezonra Sziklayt hívta meg igazgatónak, aki elejtve addigi kerületét, s benne Sopront, sietve elfogadta a meghívást. Ez nem akadályozta abban, hogy áprilisban még Sopronba kíváncsozzék. Városunk erre az engedélyt megtagadta s az általános felháborodásban még olyan hangok is hallatszottak, hogy a 6000 pengőt vissza kellene perelni.

7. Sopron Kaposvárral lépett érintkezésbe s a két város Tolnay Andor⁹⁽³²⁾ újpesti színigazgató ajánlkozását fogadta el, aki nemrég még a Fővárosi Operettszínház kedvelt bonvivánja volt (Nótás kapitány) s aki ettől kezdve hat évadon át vezette a soproni színházat. Első szereplését késve, csak 1933. dec. 5-én kezdte s bár művészi felkészültsége Sziklayéval vetekedett, a karácsonyi ünnepek előtt alig volt közönsége. Sietve kért városi segélyt 8300 pengő deficitre hivatkozva. A dec. 29-iki közgyűlés meg is szavazott 4000 pengő segélyt bár Weiler dr. ismét a színház becsukását javasolta (19929/167 kü. 1933.). Vita közben szó esett a mozi és rádió megadóztatásáról is és felmerült a világháború alatt elhallgatott színpártoló egyesület felélesztésének terve is. Újévtől kezdve a közönség jobban látogatta a színházat s Tolnay febr. 2-án fejezte be az alig két hónapos szezont. A város az 1934. évben staggione-társulat részére játszási engedélyt nem adott. Tolnay ezután nov. 3-tól játszott 1935. jan. 15-ig. A színvonal némi hanyatlását értékes vendégszínházok pótolták, s új vonzóerőt jelentett Mészáros Ági. A városi segély 3000 pengő (862/15. kü. 1934.). A társulat csak 1936. jan. 3-án tért vissza két hónapos szezonzára, melyet ismét a vendégszínházok jellemeztek. A társulat sokoldalú tagja Beleznai Unger István, aki három év múlva direktorként tért vissza Sopronba. Az érdeklődés Tolnay minden igyekezte ellenére sem volt elegendő. Ismét a város nyúlt a zsebébe 3000 pengő erejéig (1998/34. kü 1936.) s úgy **168**határozott, hogy évenként csak egy staggionénak ad játszási engedélyt s ezek a társulatok ingyen fűtést, világítást nem kapnak (1936. febr. 28-i kisgyűlés). Ez a hibás intézkedés nyilván Tolnay érdekét akarta szolgálni, aki nem nézte jó szemmel a staggione-társulatok működését.

Ez évben dr. Östör Lajos szervezésében újjáéledt a Magyar Színpártoló Egyesület, de nem a régi mecénási minőségben, hanem azért, hogy színházi bérlőket toborozzon. Célja a magyar társulatok anyagi és erkölcsi támogatása, a közönség érdekeinek képviselője és saját tagjai részére kedvezményes bérletek biztosítása. Az egyesület tagjai kötelesek évenként 10 előadásra szóló bérletet váltani, ennek ellenértéke 12 havi részletben fizethető. Már induláskor 270 tag jelentkezett (SH. XI. 10.), holott előzőleg csak 75 bérlője volt a

színháznak. Feltűnő, hogy a vagyonosabb elemek most is távol tartják magukat, s hogy mindenki az első sorokban akar ülni. Éppen ezért az egyesület vezetősége példamutatásul a nyolcadik sorba váltott bérletet.

Tolnayt tehát 1937. jan. 19-én szilárd bérleti tömb fogadta s utána a társulat legsikeresebb szezonja következett. Tolnay nyilatkozata szerint a látogatottság 40%-al emelkedett, ami a bevételben 15%-os emelkedést jelentett. Az eltérést a nagyarányú kedvezmény magyarázza. Városi segélyre ezúttal nem került sor. Tolnayt az ápr. 1-i búcsúelőadáson a színpártoló egyesület babérkoszorúval tüntette ki. A város Tolnay szerződését további négy évvel meghosszabbította, ismét rögzítette a kedvezményeket: ingyen fűtés, havi 14 000 kWó erejéig ingyen világítás, vígalmi adó törölve, a város fizeti a vízfogyasztás felét (ez új!), a telefon alapdíját és havonta 30 hivatalos beszélgetést (ez is új!). További határozat, hogy a színház más, kultúrát szolgáló társulatnak is kiadható.

Tolnay 1938. Jan. 4-én indult következő közel három hónapos szezonja ismét jól sikerült. A színpártoló egyesület 340-re emelkedett taglétszáma 12 000 pengő jövedelmet jelentett. A színpártoló egyesület vendégszereplésre hívta Bulla Elmát és Jávor Pált s a vendégművészek költségeire a várostól kért 1100 pengő segélyt. Az egyedülálló ötlet heves vitát keltett, a város azonban a polgármester javaslatára mégis megadta a segítséget (1340/11 kü. 1938). A színház menetét nagyon megzavarta a márc. 12-én bekövetkezett osztrák „Anschluss”.

Közben Tolnay további állomáshelyként megkapta Székesfehérvárt, ennek következtében az őszi játékidő Sopronban öt hétre rövidült (X. 4–XI. 13.). Tolnay soproni pozíciója az utolsó két szezonban megerősödött, szerinte mégis azért kellett kerületét bővíteni, mivel a vidék legjobb együttesének produkcióit a közönség nem méltányolta eléggé. A korabeli sajtó a színház ügyével a torlódó események közepette nem foglalkozik részletesen. A Tolnay-társulat jó emlékű működése Sopronban ezzel véget ért.

8. Térjünk vissza ismét a staggione-társulatokhoz. Tudjuk már, hogy Alapi budapesti vállalkozása ingadozott. Röviden: Alapi nem volt versenyképes Budapesten. Működésének második esztendeje sem sikerült, ezt különben is az irányvesztés, a kétségbeesett kapkodás jellemezte. Alapi egész vagyonkaja elúszott. Ő maga visszatért az Országos Kamaraszínház élére. A SH.-ban olvassuk (1934. VII. 22.): „A budapesti élet megpróbáltatásai és csalódásai bizonyára megedzették a kedvét a tekintetben, hogy még egyszer újra kell kezdenie azt, amit már egyszer diadalra vitt.”

Sopronban 1935. febr. 11-én új staggione mutatkozott be, a Magyar Komédia Zilahy Lajos Tűzmadár c. darabjával. A közönség már az első előadáson megkedvelte az érdekes, fegyelmezett együttest élén Bánky Róbert igazgatót és feleségét, Orbán Violát,¹⁰⁽³³⁾ és szívesen látta viszont Mágori Máriát. A három hetes játékidőben megszólalt Mikszáth, Shaw, Dickens, Ibsen, Molnár Ferenc, Lengyel Menyhért és Indig: A torockói menyasszony. Közvetlenül Bánkyék után érkezett az Országos Kamaraszínház szintén három hétre jó összetételben, de jóval gyengébb műsorral. Mint érdekesség ¹⁶⁹kiemelendő Mohácsi Jenő¹¹⁽³⁴⁾ Madáchról szóló misztériuma. A közönség gyengén látogatta a színházat. Hiába: Bánkyék learatták a babért. Ismét a SH.-t idézem (III. 27.): „Mindkét színház a legkomolyabb művészetet képviselte, kívánatos volna, hogy helyesebb beosztással jöjjenek Sopronba s a közönség érdeklődése mindkettőjük számára biztosítható volna.”

Ez év okt. 15-én ismét Alapi kezdi a szezont s nov. 4-én búcsúzik. A műsoron néhány kipróbált érték s néhány silányság is. A társulat is gyengébb a szokottnál. Miskey már előző alkalommal is hiányzott, megvált a társulattól. Alapi pedig fáradtnak látszott. „Alapiék mostani vendégszereplése alkalmával nem osztogathattuk az elismerést olyan mértékben, mint máskor,” – írja a SH. kritikusa (XI. 6.) – „Alapi

bizonyára megérti az őszinteséget különösen akkor, amikor Bánky R. staggionéja már a múltkor is egyenrangú volt vele, sőt egyes részletekben különb volt nála. Féljük a Kamaraszínházat!” Alapi többé nem tért vissza. Az Országos Kamaraszínház hivatását teljesítve 10 évi működés után megszűnt.¹²⁽³⁵⁾

1936. márc. 21-e és ápr. 5-e között ismét Bánkyék következtek, leginkább vígjátékokkal és Jávor Pál vendégszínházával. Az előző évinél gyengébb társulat nem vonzott közönséget, a színpadi fegyelem is lazult. Október 24-én ismét visszatértek Strindberg Haláltáncával. Az eléggé szürke műsorból kiemelkedett a Vízkereszt és Pygmalion, benne Mágori Mária mint vendég. Nov. 7-én Zilahy Lajos Az utolsó szerep c. darabjában vettek búcsút. A város Bánky kérelmére 200 pengő segélyt folyósított (18551/173 kü. 1936.). Borralalónak is nevezhetnénk.

1937 tavaszán ismét új staggione jelentkezett, a Thália, igazgatója Miskey József. Maugham „A szent láng” c. darabjával indultak s az érdemes társulat ha nem is nagy, de lelkes közönséget vonzott. Műsorukon a Naplemente előtt (G. Hauptmann), Otthon (Sudermann) Miskey parádés szerepeivel és Úrilány (Zilahy). Alig két hétig maradtak. Október 16-án Bánkyék indultak Scribe elnyűhetetlen Egy pohár víz c. vígjátékával, majd következett Szibéria (Zilahy), Becstelének (Rovetta), Feketeszárú cseresznye (Hunyadi S.) és irodalomtörténeti csemegeként Csokonai Vitéz Mihály Gerson du Malheureux c. kísérlete. A közönség nem is volt hálátlan, a város pedig 500 pengő szubvenciót szavazott meg világítási és fűtési segély címén. (16514/126 kü. 1937.). Bánkyék utolsó soproni szereplése 1938. december első felére esett. Jórészt ismert darabok voltak műsoron, az egyre zavarosabb idők sem kedveztek a színháznak. Bánky kérelmére a város 550 pengő fűtési segélyt adott s elengedte a 107 pengő 70 fillér vígalmi adót (22897/4 kü. 1939). A Bánky-társulat e szereplésével és Tolnayék utolsó szezonzájával lezárult egy közel két évtizedes színháztörténeti korszak.

9. A világpolitika tragikus eseményei mellett egy magyarországi kisváros színházának sorsa eltörpül ugyan, mégis úgy vélem hogy érdemes rögzíteni az emlékeket. A színházi ügyek intézését a rosszemlékű Színművészeti Kamara vette át. A vidéki színészet általános válságát a staggione-rendszer bevezetésével próbálta megoldani, külön választva a prózai és a zenés társulatokat. Az áttérés 1939-ben kellő előkészület nélkül, elsielve, ügyetlenül, megoldatlan anyagi feltételek mellett történt úgy, hogy az általános cseretársulati rendszer tulajdonképpen már az első esztendőben megbukott.

Lássuk a részleteket. Inke Rezső prózai társulata szeptember végén gyülekezett Sopronban s itt készült fel az elkövetkező játékidőre. Inke, aki már korábban vidéki igazgató volt, derülátón nyilatkozott a sajtóban: „Kemény munkával folynak a próbák, az új rendszer a közönségre nézve is, a színészekre nézve is előnyösebb lesz a réginél” (SH. IX. 23.). Okt. 5-én indultak Herczeg Ferenc Az utolsó tánc c. darabjával. Telt ház, biztató kezdet. A további műsorból azonban csak Tolsztoj Feltámadását ¹⁷⁰és Kodolányi Földindulását emelhetem ki, egyébként zenés vígjátékok, jelentéktelen bohózatok váltogatták egymást és a „Csak felnőtteknek” felírás csalogatta az eléggé tartózkodó közönséget. A társulat nem volt rossz, egyik tehetséges tagja: Pogány Margit. Inke társulata okt. 23-án búcsúzott s már 25-én Beleznai Unger István¹³⁽³⁶⁾ operett-társulata remekelt a János vitéz kitűnő előadásában, benne Radnóthy Éva, Jurik Ica, Madarász László, Bagó szerepében pedig Kiss Ferenc, a Nemzeti Színház művésze. Ungerék 18 napot töltöttek Sopronban s egy csapásra meghódították a közönséget. „Ilyen kitűnő összetételű és felkészültségű társulat még nem járt Sopronban, nagyon sajnáljuk, hogy már menniök kell”, – írja a SH. (XI. 11.) A társulat túlságos megterhelésének tekinti azt, hogy Szolnokról érkeztek és Kecskemétre távoznak s a megígért vasúti kedvezményt se kapták meg.

Unger kezéből nov. 11-én Thuróczy Gyula prózai társulata vette át a színházat s egy hónapig maradt. Bánk

bánnal indult, a műsoron: Hamlet, Földindulás, Villámfénynél (Németh László), Bors István (Hunyadi), Féltekenység (Arcybasev), de nem hiányoztak a könnyű fajsúlyú vígjátékok sem. Műsoruk kevés volt egy hónapi időtartamra, sokat kellett ismételniük, selejtes darabokat is, a látogatottság pedig gyenge. Thuróczy, előbb a debreceni színház rendezője igen jó drámai színész, aki a nagy feladatokat szerette. Társulatából említsük meg Fogarassy Máriát és Sándor Izát. Dec. 12-én Jakabffy Dezső operett-társulata veszi át a stafétabotot és szintén egy hónapig marad. A nyitó darab Huszka Jenő Erzsébet királyné c. operettje, Ferenczy Ida szerepében a bájós Zimonyi Mária. Egyébként sokszor látott darabok kerülnek színre, sem ezek, sem a társulat két tagjának gyenge szerzeményei nem vonzanak közönséget. A társulathoz tartozó Szentiványi Béla alig jut szóhoz.

A város dec. 16-i kisgyűlése bizonyára miniszteri kezdeményezésre a következő öt évre a cseretársulatoknak biztosította a színházat a szokásos természetbeni kedvezményekkel. A cseretársulatok pénzbeli segélyre vonatkozó kérelmét azonban kereken elutasította tekintettel arra, hogy a természetbeni segély napi értéke kb. 80 pengő, további segély már csak azért sem adható, mivel a társulatok bevételeinek és kiadásainak ellenőrzésére a városnak nincs módja (16980/70–71 kü. 1939). Thurner polgármester a vita során elmondotta, hogy a cseretársulati rendszer bevezetésével foglalkozó minisztériumi értekezleten felszólalt ugyan, de észrevételeit, kívánságait figyelembe nem vették, az érdekelt városokat még a játékidők tartamára, azok időbeli beosztására vonatkozóan sem kérdezték meg.¹⁴⁽³⁷⁾ A SH. 1939. jan. 18-án megjelent számában közölt cikkből idézzük a következőket: „Szükség volt a vidéki színészet színvonalának emelésére és a vidéki színészek szociális helyzetének javítására. A cseretársulati rendszer lényege a próza elválasztása a zenés daraboktól. A színvonal valóban emelkedett, az előkészületre szánt idő azonban rövid volt. Figyelmeztettük az illetéseket, hogy fontos előfeltétel az ingyen utazás s a helyi igények figyelembevétele. Sopronban négy társulat kergette egymást, közülük a két prózai társulat nem aratott tetszést, a két operett-társulat közül pedig csak Beleznai Unger társulatának volt komoly sikere, viszont éppen akkor kellett távoznia, amikor a siker emelkedőben volt. Sopronban az volna helyes, ha októbert egy prózai társulat játszáná végig, karácsony után jöhetne az operett, majd 2–3 hétre ismét a próza.” Így vélekedik a SH. A színpártoló egyesület a társulatok kergetődzésében teljesen megbénult, bérleti rendszerével nem tudott mit kezdeni.

10. A következő két téli szezonban 2–2 prózára és zenés darabokra egyaránt berendezkedett, ún. vegyes társulat kereste fel Sopront. Vagyis a társulatok cseréje ésszerűbb beosztással megmaradt ugyan, de a prózára és zenés darabokra való tagozódás ¹⁷¹elsikkadt. Thuróczy Gyula jó összetételű társulata 1940 őszén egy hónapig szerepelt. Előadták Az ember tragédiáját, Bizáncot, Az élő holttestet, a közönség azonban nem melegedett föl. Thuróczy kiváló drámai színész volt, de a színház vezetéséhez minden jószándéka ellenére sem értett. Ismét a SH.-ot idézzük (XI. 6.): „Arra kérjük az igazgatót, aki tavaly is legszerényebb volt minden kollégája között, hogy végre üsse dobra a programját, árulja el, hogy milyen műsora lesz, kik a színészei, mert becsületes, ízléses hírverésre mindig szükség van, még ha jó is a bor. A sajtó rendelkezésére áll.”

Bezzeg értett a hírveréshez s valóban a legjobb bort töltötte a pohárba Beleznai Unger István, aki ragyogó társulatával 1941. két első hónapját játszotta végig, a soproniak pedig kilépve tartózkodásukból tódultak a színházba. A népes társulat tagjai közül emeljük ki Kovács Terust, Unger feleségét, a már ismert Radnóthy Éva primadonnát, a két ördögi szubrettet: Lantos Icát és Nagy Csillát, Török Rózsi énekesnőt, a férfiak közül Szücs Lászlót, Kertész Dezsőt,¹⁵⁽³⁸⁾ Rajz Jánost és magát Unger Istvánt, aki mindenhez ért, ami színház, ha kedve tartja, még karmester is tud lenni. A társulat szereplése kimagaslik a soproni magyar színészet történetéből és az egykori pozsonyi szövetség emlékéét idézi (1903–5, 1913–14.).

Ez év tavaszán hosszú szünet után ismét a német színészet jelentkezett, a Gaubühne Niederdonau s megszakításokkal több zenés és prózai előadást tartott. A decemberi két napos vendégtájkuk vígjalmi adóját (175 pengő 14 f) a város elengedte (12938/16 kü. 1942.).

Az 1941/42. évadban ismét két vegyes társulat váltotta egymást, október-november hónapban Kőszegi Géza, január közepétől március közepéig Galetta Ferenc¹⁶⁽³⁹⁾ társulata. A színvonal nagyot esett, az érdeklődés ennek megfelelően gyenge volt. A színpártoló egyesület memorandumban kérte a cseretársulati rendszer megszüntetését és Sopron számára önálló társulat kijelölését (SH. III. 8), Beleznai Unger István pedig kapta magát, július 3-án bevonult Sopronba és aug. 9-ig szabadtéri játékok beiktatásával (a postás sportpályán) olyan színházi parádét csapott, amilyenre még nem volt példa Sopronban.

A cseretársulati rendszer országszerte megbukott. A város kisgyűlése 1942. aug. 13-án tudomásul vette, hogy az újonnan felállított nyugat-dunántúli színikerület polgármesterei egy évi próbaidőre Szűcs László szíinigazgatónak adtak megbízást (13029/62 kü. 1942.). Tudni kell, hogy Unger már a nyári játékidő alatt Szűcs László kezére játszotta át az igazgatói engedélyt, ő maga pedig a debreceni színház igazgatását vállalta, ahova persze társulata javarészt is magával vitte. Szűcs 1943. jan. 20-án új társulattal jelentkezett két hónapos szezonra. A színvonal Ungeré alatt lévén, főleg az értékes vendégtájkok javítottak a mérlegen. Ugyanez volt a helyzet Szűcs nov. 9-én kezdődött háromhónapos őszi szereplésekor is. A közönség ismét elmaradozott, amit érthetővé tett a háború, a közeledő frontok és az egyre gyakoribb légiriadók. Szűcs László a következő évre is megkapta a színházat s bár egyetlen szíinigazgató volt, aki Sopronban éves lakást bérelt, többet nem tért vissza.

1944. márc. 1-én Hlatky László prózai együttese szólalt meg Sopronban. Derék kis társaság változatos műsorral, amely a könnyű műfaj felé hajlott. Hlatky és felesége, Sándor Anna biztos támpontja az előadásoknak, a közönség is megszerette a vállalkozást. Különösen emlékezetes Fényes Alice¹⁷⁽⁴⁰⁾ vendégtájkéka. Márc. 19-én hajnalban a németek bemasíroztak Sopronba.¹⁸⁽⁴¹⁾ Hlatkyék játszottak-e aznap, nem tudom. Másnap sietve csomagoltak és elutaztak. Hedda Gabler aznapra hirdetett előadása elmaradt. A színház fényei kialudtak

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Keresztényi József: Soproni kis olimpiatörténet

172 Keresztényi József: Soproni kis olimpiatörténet

1. „Az olimpiai tanulságok természetszerűen nem a Moszkvában járt versenyzők, edzők magánügye. A magyar sport akkor nyer igazán, ha az egyesületek, szakosztályok – még azok is, amelyek nem adtak válogatottakat – megismerik a felkészítés, a versenyztetés legújabb módszereit. Már csak azért is fel kell hívni a figyelmet, mert Moszkva egyik furcsa jellemzője bizony az volt, hogy – talán az Újpesti Dózsa kivételével – éppen nem a nagy, kiemelt egyesületek, hanem a kis és középszintű klubok voltak az igazi érem- és ponttermelők. Márpedig ezek száma a több Magyarországon, és ha egy-egy jól szervezett nevelőklubban ráízleltek a siker, az eredményesség ízére, az lendítő lehet a jövőre nézve is” (Esti Hírlap, 1980. 193. sz.).

2. A huszas évek második felében mint soproni kisdíák tanúja voltam a város sportéletének. Vasárnaponként ott csetteltem-botlottam az SVSE-pályán vagy az Anger-réten, aszerint, hogy a „Vasút”

vagy a SFAC játszott odahaza. Számomra Kőműves „Csiri” vagy Scheidl „Peps” egyaránt sportideál volt, hiszen mind a ketten követésre méltó lelkesedéssel küzdöttek klubjuk színeiért. Jól emlékszem arra is, hogy egyik alkalommal iskolai engedély nélkül néztem végig a piros-fehérek meccsét, amiért – másnap – intőt kaptam a „mindenható Heródestól”. (Így „becéztük” a bencés gimnázium igazgatóját, Sziklai Jenőt.)

A harmincas években édesapámat a fővárosba helyezték, s akkor minden hétfőn a „zöld újság” (Nemzeti Sport) hasábjait böngészem, hogy vajon mi volt a soproni focicsapatok vasárnapi eredménye.

Így következett el 1936 tavasza. Noha korábban elterjedt a hír, hogy a náci Németországot megfosztják az olimpiai játékok rendezési jogától, a Nemzetközi Olimpiai Bizottság végül is úgy döntött, hogy Berlin lesz a X. nyári olimpiai játékok színhelye.

A magyar sportolók olimpiai kereteit a sportszövetségek állították össze, így a labdarúgókat a Magyar Labdarúgók Szövetsége. Az egytől egyig amatőrökből álló játékoskeretben két soproni is helyet kapott: Kőműves Imre és Scheidl József.

Akkoriban nem volt edzőtábor, így a Budapesten tartott két „összeszoktató” edzés alkalmával a játékosoknak maguknak kellett gondoskodniuk a szállásról. Szegény „Peps” mi mást tehetett, levelet írt, hogy: néhány napig hadd aludhasson nálunk. Mivel egyszoba-konyhás lakásban laktunk, csak neki adhattunk hálóhelyet. (Úgy emlékszem, hogy „Csiri” a vasutasok otthonában aludt.)

A berlini olimpia eseményeit egyik osztálytársam Balaton-parti szőlőjében detektoros rádión keresztül hallgattam (2. kép). Nagyon boldog voltam, amikor Csík Ferenc megnyerte a 100 m-es gyorsúszás döntőjét. Csík Ferkónak később klubtársa lettem a BEAC-ban. A nagyszerű sportembert 1945. március 29-én orvosi hivatásának teljesítése közben bombatalálat érte és egy ideig a soproni „Kis Uszoda” tövében volt eltemetve. Földi maradványait 1947-ben szállították Keszthelyre. Az azonban 1936 nyarán elszomorított, hogy a Régi-Kovács-Berta-Lágler-Bonyhai-Király-Soproni II. („Peps”)–Kiss-Kállai-Bérczes-Csutorás összeállítású csapat a lengyelektől már az első fordulóban 3:0-ra kikapott.

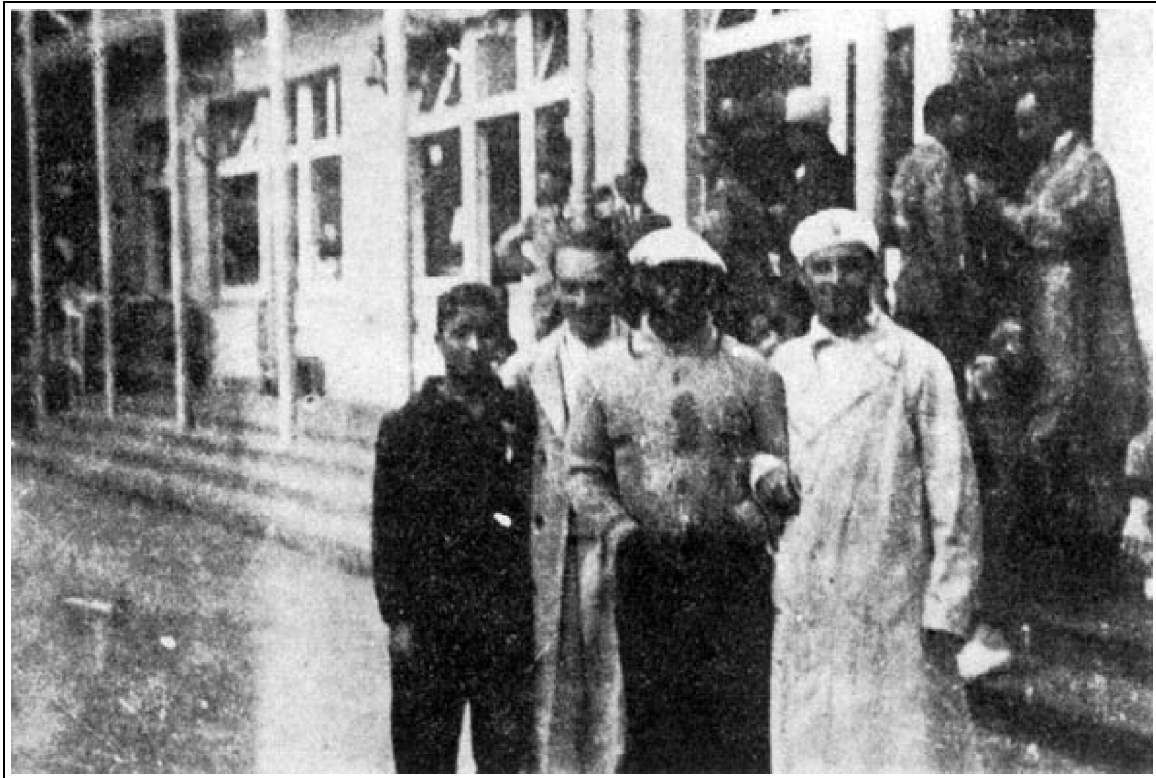
Bizonyára kevesen tudják, hogy a soproni ifjú labdarúgó, Scheidl „Peps” a berlini olimpián barátságot kötött Jesse Owens-szel, az amerikaiak négyszeres olimpiai bajnokával. A történeti hűség kedvéért megemlítem, hogy a kiváló néger atlétával (utóbb diplomata, meghalt 1980. márc. 31-én) Hitler nem fogott kezét.

A régi keletű barátság bizonyítéka „Peps” Berlinből küldött levelezőlapja, amelyet ma is kedves emlékként őrzök (1. kép).

Scheidl II. József 1913. január 26-án született. 1928. augusztus 4-én tizenöt esztendőskorában öltötte magára először a SFAC mezét, amelyben „Matthewsként” is kergette [173a](#) labdát. Tizen voltak testvérek, közöttük négyen labdarúgók lettek. Sportneve (*Soproni*) szimbolikus, hiszen egy pillanatra sem hagyta el szülővárosát, klubját. Pedig az Újpest, a Ferencváros, a Diósgyőri MÁVAG és más egyesületek is „csalogatták”. Sőt, a sokszoros amatőrvalogatott labdarúgónak a bécsi RAPID akkortájt négyszobás lakást és 34 000 schillinget ígért. Hiába, „Peps” városi alkalmazottként kézbesített, vasárnaponként pedig jobbszélsőként ontotta a gólokat. Cselei ördögösek, lövései bombaszerűek voltak.

A város peremén, a téglagyárak kolóniájában született labdarúgó sohasem feledkezett meg azokról sem, akik segítették. Hollós Richárd, Pogány Gusztáv és Fábján Lajos nevét mindig tisztelettel említette. Edzői

és oktatói között szeretettel ejti ki ma is Szalay -Rezső, Opitz Sándor, Hauser Ferenc, Maróthi Sándor és Ruzicska Emil nevét.

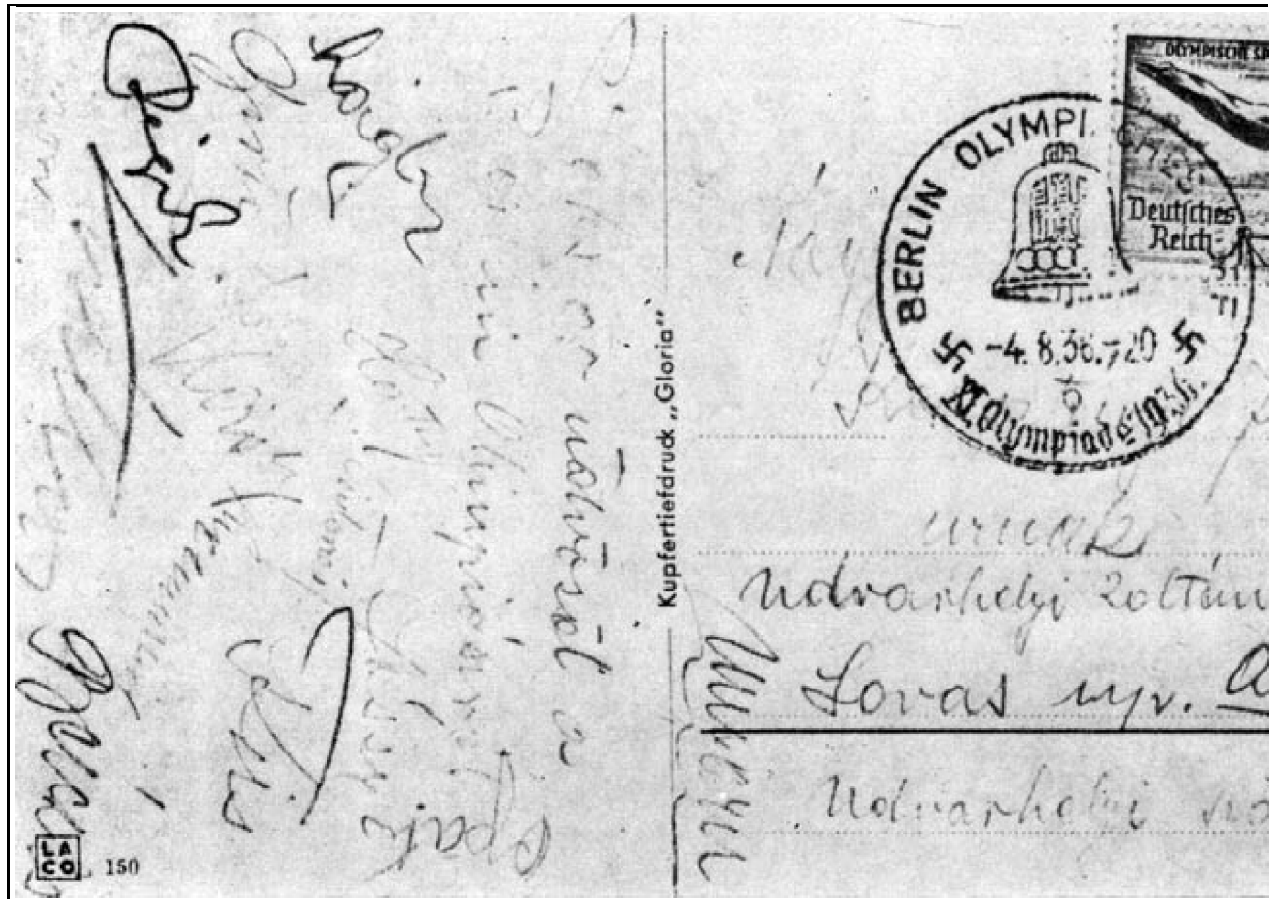

1. Balról jobbra: a japán Masanori Yusa (ezüstérmes); ismeretlen személy; Jesse Owens; Soproni II. József

Az olimpiai típusú sportembert méltán állíthatjuk a mai labdarúgók elé példaként.

3. 1945-ben alig hallgattak el a fegyverek, a soproniak is példás részt vállaltak a sportélet újjáélesztésében. A „Vasút-pálya” bombatölcsérekkel volt tarkított, a lila-fehérek új otthont kerestek és találtak az egykori hadapródiskola sporttelepén. E sorok írója is sokat fáradozott, hogy a helyi és a központi szervek minél nagyobb segítséget nyújtsanak Sopron városának és a megyének. Eközben kötött barátságot dr. Kotsis Elemér alispánnal, aki egyszeriben kitűnő fegyvertársnak bizonyult. Az 1946 elején alakult közalkalmazotti sportegyesület elnöki tisztjét vállalva, a testnevelés és sport ügye mellé állt. Munkája elismeréseképpen 1947-ben tagja lett az újonnan megalakult Magyar Olimpiai Bizottságnak. Ez is Sopron olimpiatörténetéhez tartozik.

4. 1930. október 10-én Sopronban látta meg a napvilágot az a kislány, aki 1952-ben Helsinkiben az olimpiai dobogó legmagasabb fokára állhatott.

1742. Üdvözet Berlinből

3. Az 1952-ben olimpiai győztes 4x100 méteres női gyorsváltó. Balról jobbra: Novák Ilona, Szőke Katalin, Novák Éva, Temes Judit

Temes Jutka nyolc esztendősen szüleivel együtt Budapestre költözött és a Magyar Úszó Egylet színeiben, Hunyadfi István edző tanítványaként kezdett úszni. 1944 őszén azonban soproni nagyszüleihez került és az 1945/46. tanévben a Széchenyi gimnázium diákja lett. Jutka tehetséges kosárlabdázónak bizonyult és a MADISZ keretében alakult csapat tagjaként játszott a városi bajnokságban. Csakhamar egymásra találtak Hunyadfi edzővel, aki Sopronba is elküldte neki az edzésterveket. Egyszeriben 175-sokat úszott és 1946 augusztusában 3 ifjúsági és 1 felnőtt (csapat) bajnokságot nyert. Ezeket a győzelmek egész sora követte a gyors- és hátúszásban.

Temes Judit az 1952-es helsinki olimpián Novák Ilonka, Novák Éva és Szőke Kató társaságában aranyérmet nyert a 4x100 m-es gyorsváltó tagjaként. A 100 m-es gyorsúszás egyéni számában bronzérmes lett. 1954-ben Európai-bajnoki aranyérmet szerzett a női 4x100 m-es gyorsváltó tagjaként (3. kép).

4. Keglovich László az olimpiai aranyéremmel

Soproni születésű olimpiai bajnokunk ma már orvosdoktor. Tagja a Magyar Olimpiai Bizottságnak. Az ő nevéhez fűződik a fővárosban létesített „Olimpiai parkerdő” gondolata is. Az avatóünnepség alkalmával együtt emlegettük szeretett városunkat. A többi között a következőket mondta:

„Sopronnak köszönhetem, hogy hozzászoktam a sokoldalú mozgáshoz, hiszen a kosárlabdázás mellett tornáztam és korcsolyáztam is. Ezek adtak fizikai és lelki erőt ahhoz, hogy az olimpián is eredményesen szerepelhessek. Szeretettel őrzöm a soproni emlékeket: sportvezetőimet, testnevelő tanárait és a lelkes embereket. No meg azt a kosárlabda-pályát, amelyet a szó szoros értelmében magunk építettünk a mai

SZTK-épület helyén.”

1765. 1953-ban a SOTEX labdarúgó csapatában egy tehetséges fiú kezdte bontogatni szárnyait. Két esztendő múltán a megyei I. osztályban szereplő felnőtt csapat tagja lett Keglovich László, aki 1940. február 4-én született Sopronban.

Az egykori olimpiai kerettag, Kómúves Imre volt első edzője, majd az SVSE-hez került, ott Kummer Ernő („Pluci”) és Pados Zoltán egyengette az útját. Tizennyolc esztendőes fejjel került a győri ETO-hoz, ahol háromszor tagja volt a MNK-győztes csapatnak. Játszott Európa Kupa mérkőzéseket is. 1968-ban pedig Mexikóban az olimpiai bajnok magyar labdarúgó csapat tagjaként átvehette az olimpiai aranyérmet (4. kép).

Tanulságos az is, ahogyan Keglovich Laci „reflektorfénybe” került. A Népsport soproni tudósítója, ifj. Fábján Lajos hívta fel a figyelmet rá. Nagy Józsefnek, a Népsport munkatársának pedig arra is volt gondja, hogy Hoffer Józsefnek, az akkori ifjúsági szövetségi kapitánynak „beajánlja”. Úgy véljük, hogy manapság is jó szolgálatot tehetnének a tudósítók, ha a tehetséges játékosokról nem csupán azt írják, hogy jók, hanem az illetékes labdarúgó vezetők figyelmét is felhívják rájuk.

Keglovich László – saját vallomása szerint – sokat tanult Hidegkuti Nándortól, Szusza Ferencről és Dombos Ágostontól. A tanultakat edzőként és testnevelő tanárként maga is hasznosította és hasznosítja.

6. Soproni kis olimpia történetünk ugyancsak számos tanulsággal szolgálhat. Megtalálhatók benne a klubhűség példái, a nagy eredményekhez szükséges sokoldalú képzés igényei és az, hogy egy-egy jól szervezett nevelőklubból is el lehet jutni akár az olimpiai dobogó legmagasabb fokára. Egyszóval szélesíteni lehet és kell a magyar sport alapjait azzal, hogy segítik a vidéki sportegyesületek nevelőmunkáját. Csak bízzanak bennük!¹⁽⁴²⁾

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Hiller István: A TIT 1980. évi tevékenysége Sopronban

Hiller István: A TIT 1980. évi tevékenysége Sopronban

1. A TIT Sopron városi szervezete 1980-ban is jóváhagyott munkaterv alapján végezte tevékenységét. Az ismeretterjesztő munka középpontjában az MSZMP XII. kongresszusa és a közművelődési határozat érvényrejtetése, a munkával kapcsolatos tapasztalatok összegyűjtése, a TIT központi és megyei célkitűzéseinek segítése és megvalósítása állt. A tudományos ismeretterjesztés gyakorlati munkafeladatainak keresztül is igyekeztünk elősegíteni a város kulturális és politikai feladatainak megoldását. Sikertelenül növelni az ismeretterjesztés tartalmi színvonalát, az előadások számát, az üzemi, fizikai dolgozók nagyobb mérvű

becapcsolódását a szervezett ismeretterjesztő tevékenységbe. A Városi Pártbizottsággal, a Városi Tanáccsal és a tömegszervezetekkel az együttműködés új formáit is kialakítottuk és rendszeressé tettük. A közművelődési tevékenységet folytató, vagy ebben érdekelt intézményekkel, szervezetekkel állandósultak a kapcsolatok a partnerség elve alapján. Ezen belül külön kiemelendő a Liszt Ferenc Művelődési Központtal közösen megindított írásos ismeretterjesztő munka eredményessége. Változatosak és sikeresek voltak az ún. „szerdai klub-előadások”, melyek 1957 óta rendszeresek. Előnyösen változott a hallgatóság összetétele elsősorban a munkásfiatalok [177](#) révén. A szervezetben jobban érvényesült a társadalmassítás elve, bár elnökségi vonatkozásban még mindig nem sikerült ez teljes mértékben.

Az óvónőképző Intézet eredményes előadóképzése mellett a felsőoktatási intézményekben eddig újnak számító előadói konferenciák zajlottak az Erdészeti és Faipari Egyetemen.

A középiskolás kollégiumokban és az Egészségügyi Továbbképző Intézetben a tanulók (hallgatók) számára indított előadások, sorozatok nagy érdeklődés mellett zajlottak és fejlődtek. A világiárók és országjárásvezetők képzése és továbbképzése immár rendszeressé vált és az amatőr népi faragóknak sikerült a TIT-klubban megfelelő helyet biztosítani.

Az országosan is rangot elért Soproni Szabadegyetem negyedszázados fennállását ünnepelhette, az ugyancsak neves Soproni Nyári Egyetem 24. évfolyamát zárhatta két tagozatban eredményesen.

Szerződésünk volt a következő intézményekkel, üzemekkel: Postaigazgatóság, Ifjúsági klubkönyvtár (Balfi u.), KIOSZ, Mezőgazdasági Szakmunkásképző Intézet, Richards Finomposztógyár, ELZETT, Idegenforgalmi Kirendeltség, Ruhagyár, SZOT Üdülők Önelszámoló Üzemegysége, Lokomotív Tourist, Sopronkőhidai Büntetésvégrehajtó Intézet, Sopronkőhidai Szövögyár, HNF IV. sz. Körzeti Bizottsága, 403. sz. Ipari Szakmunkásképző Intézet, Erdészeti Szakközépiskola Kollégiuma, Arany János Leánykollégium, Klubkönyvtár (Magyarfalva), Talajérőgazdálkodási Vállalat, SOTEX, Társadalmi Szervek Háza (Fertőrákos), Ciklámen Ruháipari Szövetkezet, Soproni ÁFÉSZ, Ruházati Kiskereskedelmi Vállalat, Pamutnyomóipari Vállalat, MSV Soproni Szövögyára, EFE Központi Könyvtára.

A TIT szervezésében elhangzott előadások száma: 868. Megoszlásuk hallgatóság szerint: KISZ-fiatalok részére: 155; nők részére: 73; férfiak részére: 84; vegyes összetételű hallgatóság részére: 556. (Ezekből fizikai dolgozók részére: 213.)

A TIT-klubban elhangzott előadások száma: 83.

TIT-klub előadások száma: 42.

1980. I. Hasznos László: Az 50 éves Soproni Művésztelep

Hárs József: Hunyadi Mátyás emlékeinek nyomában az NDK-ban

Dr. Metzl János: Kaukázus és Krim

Dr. Fírbás Oszkár: Az erdei vad és a természetvédelem

Finta Béla: Az újjászületett Lengyelország

1980. II. Dávid Ferenc: A grúz művészet

Lovas Gyula: 100 éves a Petőházi Cukorgyár

- Füzy Lajosné: A Balkánon át Isztambulig
Dr. Rác Józsefné: Növények és a város
1980. III. Megay Lászlóné: A magyar szókincs eredete
Garád Róbert: A fertői vitorlázás 100 éve
Nagy Lajos: Nigéria
Dr. Kamondy Zoltán: Egy régi iskola és tanárai
1980. IV. Dr. Gangi Miklós: Az ember biológiai egyensúlya életkorok szerint
Szabó Lajos: József Attila emlékezete
Dr. Kárpáti László: A környezetvédelem és teendőink
Dr. Mollay Károly: A magyar nyelv német jövevényszavai
Venezs Ernő: A közművelődés időszerű kérdései
1980. V. Augusztinovicz Fülöp: A zaj, mint környezeti ártalom
Horváth István: Filmkockák a nagyvilágból
Dr. Hiller István: Sopron és környékének felszabadulása az újabb adatok tükrében
1781980. VI. Molnár László: A bányászat történetének emlékei Magyarországon
Nagy Lajos: Nigéria I.
Mühl Nándor: A Soproni Vasöntöde és rekonstrukciója
Finta Béla: Görögországi útiképek
1980. IX. Dr. Rác Józsefné: Sopron utcafásításai
Nagy Lajos: Nigéria II.
Daróczy József: Idegenforgalmi tapasztalatok
Dr. Berecz Dezső: Antikvárium
1980. X. Mersich Gáborné dr.: Gyógyszerek és mellékhatásaik
Szabó Lajos: Az anyanyelvi művelődésről
Kárpáti László: Európa madárvilága
Finta Béla: A Saale folyó mentén
Hárs József: Amit a hegyről látni lehet. I. rész
1980. XI. Szabó Kálmán: A Széchenyi gyűjtemény története
Nagy Lajos: Uganda

Finta Béla: A Balaton és környéke

Badiny Gyula: A Magas Tátra és a Szepesség

1980. VII. Venesz Ernő: Az életmód tartalma és meghatározói

Bognár Dezső: Fertői mozaikok

Barlai Margit: Moszkva–Murmanszk–Leningrád

XXV. *Soproni Szabadegyetem* a Liszt Ferenc Művelődési Központban (10 előadás, alkalmanként 150–200 hallgatóval)

Előadások:

Dr. Kurucz Imre, a TIT főtitkára: Az értelmiség és a tudományos ismeretterjesztés

Dr. Benda Kálmán, tud. főmunkatárs: A francia–magyar szellemi kapcsolatok néhány kérdése

Rakonczay Zoltán, az OKTH elnökhelyettese: Magyarország természetvédelmi területei

Dr. Göcsei Imre, Állami-díjas: Spanyol tájak, spanyol műemlékek

Dr. Csapody István, erdőmérnök, term.véd. felügyelő: Magyarország védett növényei

Roisz Vilmos: A mai magyar festészet

Dr. Kubinszky Mihály, egyetemi tanár, rektorhelyettes: Anglia köd nélkül

Dr. Vasváry Artur, a Föld és Ég főszerkesztője: Az Atlanti óceántól a Csendes óceánig

Lukin László, tanár, a Magyar Rádió főmunkatársa: Beethoven és Magyarország

Dr. Köpeczi Béla, akadémikus, a MTA főtitkárhelyettese: Tudománypolitika és tudományszervezés

Egészségügyi akadémia (4 alkalommal, a TIT-klubban):

Dr. Andik Györgyi: A rehabilitációról

Reisner Erzsébet: Vitaminok, mint tápanyagok és gyógyszerek

Dr. Bánkuti Pál: A vérátömlesztés szerepe a modern gyógyászatban

Löcze Lajosné: Vérszegénység–vasterápia

Dr. Tremmel Ottó: Az időskori betegségek jellemzői a belgyógyászatban

Erdélyi Anna: Időskorúak gyógyszerfogyasztása

Mühl Nándorné: Helyes életmód az érlelmeszedés megelőzésére

Dr. Endersz Frigyes: Szívbetegség rehabilitációja

179 *Nemzetközi-politikai előadássorozat:*

Tolnay László, tud.főmunkatárs: Világpolitikai folyamatok főbb tendenciái a 70-es évek végén, várható hatásuk a 80-as évek első felére

Tálás Barna igazgatóhelyettes: A Kínai Népköztársaság külpolitikája

Kalanovics János osztályvezető: Közel- és Közép-Kelet

Dr. Pataki István tud. főmunkatárs: A Varsói Szerződés története, jelentősége a békéért folytatott küzdelemben

(Az előadók valamennyien a Magyar Külügyi Intézet munkatársai)

Előadói konferencia: az Erdészeti és Faipari Egyetemen

Dr. Zibolen Endre (FPK): A felsőoktatási didaktika alapvető problémái

Völgyesi Pál (FPK): Az oktató személyisége a felsőoktatásban

Török Iván (FPK): Kutatás és oktatás kapcsolata

Náhlik Zoltán (FPK): Az oktatási módszerek korszerűsítésének néhány kérdése

Dr. Ördögh Erzsébet (FPK): Oktatók tevékenységi köre és időgazdálkodása a felsőoktatásban

Tanfolyamok:

Idegenvezetőképző – Idegenforgalmi Kirendeltséggel közös szervezés

Idegenvezetőképző – Lokomotív Touristtal közös szervezés

KRESZ-tanfolyamok: 431 hallgatóval 9 csoportban

Nyelviskola:

Olasz, orosz, német, angol, francia nyelvű, 11 tanár vezetésével, 13 tanulócsoportban, 4 kihelyezett tanfolyam

Magyar Nyelv Hete (TIT-klubban):

Dr. Mollay Károly egyetemi tanár (ELTE): A magyar nyelv német jövevényszavai; József Attila Gimnáziumban: Rendhagyó nyelvtanóra

Ország-világjárók vizsgával egybekötött továbbképzése (TIT-klubban)

Előadók: Dr. Vasváry Artur, P. Zoltai Márta

XXIV. Soproni Nyári Egyetem

Magyar tagozat: július 11–19-ig (25 magyar hallgatóval)

Nemzetközi tagozat: július 11–25-ig (2 cseh és 159 NDK-beli résztvevővel)

Előadások:

Megnyitó: Dr. Kecskés Sándor, az EFE rektora

Magyar tagozat (az EFE továbbképzési kabinetjében)

Dr. Gonda György államtitkár, az OKTH elnöke: Nemzetközi környezetvédelmi együttműködés

Dr. Hiller István egyet. könyvtári főigazgató: 3000 év dióhéjban (Sopron város története)

Dr. Madas András ny. miniszterhelyettes: A világ erdeinek környezetvédelmi jelentősége

Dr. Hans Langejürgen docens (Rostock): Környezetvédelemre nevelés az NDK-ban

Dr. Gál János tszv. egyetemi tanár: A faültetvények szerepe a szennyvizek elhelyezésében és hasznosításában

180 Dr. Friedrich Károly főtanácsos: Szép Sopron

Dr. Széky Pál egyet. docens: A környezetvédelem ökológiai alapjai

Dr. Keszthelyi István tud. főosztályvezető: Erdőgazdálkodás a természetvédelem alatt álló területeken

Dr. S. Nagy László főosztályvezetőhelyettes: Természetvédelmi területek ökonómiai értékelése

Finta Béla főfelügyelő: Megyénk műemlékei

Dr. Várkonyi Tibor tud. főosztályvezető: A levegőszennyezettség helyzete Magyarországon. Az országhatárokon áterjedő levegőszennyezettség

Schöberl Miklós egyet. adjunktus: A faipar levegőtisztaságvédelme (korreferátum)

Gyurácz Sándor egyet. adjunktus: A levegőtisztaságvédelmi technika a faiparban (korreferátum)

Dr. Csapody István erdőmérnök, term.véd. felügyelő: Tájvédelmi körzetek Sopron környékén

Tóth Ferenc erdőmérnök, term.véd. főfelügyelő: A fertői tájvédelmi körzet (korreferátum)

Kárpáti B. László tud. munkatárs, erdőmérnök: A Soproni Hegyvidék faunája és flórája (korreferátum)

Vákár Tibor építészmérnök: Az urbanizáció környezetkárosító hatásai

Dr. Ruzsa Béla egyet. adjunktus: Közúti forgalmi zajmérések Sopronban

Augusztinovicz Fülöp tud. kutatómérnök: A közlekedési zaj problémái Budapesten (korreferátum)

Dr. Papp Ferenc főosztályvezető: Vizeink szennyeződése és védelme

Dr. Kubinszky Mihály tszv. egyet. tanár, rektorhelyettes: Építészet és tájvédelem

Gáspár Hantos Géza főosztályvezető: A hazai erdők környezetvédelmi jelentősége

Dr. Stefanovits Pál akadémikus, egyetemi tanár: Talajerozió

Tanulmányút: Sárvár–Szombathely (Kámon)–Bük–Sopronhorpács

Múzeumlátogatások

Látogatás: Az Egyetemi Könyvtárban, a Botanikus Kertben, az Erdővédelemtani Tanszéken, a Vadgazdálkodási Tanszéken, a Növénytani Tanszéken. Látogatás az Áll. Gazdaság borpincéjében

Nemzetközi tagozat (az egyetemi KISZ-házban):

Dr. Gonda György államtitkár, az OKTH elnöke: Nemzetközi környezetvédelmi együttműködés

Dr. Hiller István egyetemi könyvtári főigazgató: 3000 év dióhéjban (Sopron város története)

Dr. Friedrich Károly főtanácsos: Szép Sopron

Dr. Hans Langejürgen docens (Rostock): Környezetvédelemre nevelés az NDK-ban

Dr. Gál János tszv. egyetemi tanár: A faültetvények szerepe a szennyvizek elvezetésében és hasznosításában

Dr. Madas András ny. miniszterhelyettes: A világ erdeinek környezetvédelmi jelentősége

Finta Béla főfelügyelő: Megyénk műemlékei

Dr. Keszthelyi István tud. főosztályvezető: Erdőgazdálkodás a természetvédelem alatt álló területeken

181 Dr. S. Nagy László főosztályvezetőhelyettes: Természetvédelmi területek ökonómiai értékelése

Dr. Széky Pál egyet. docens: A környezetvédelem ökológiai alapjai

Dr. Csapody István erdőmérnök, term.véd. felügyelő: Tájvédelmi körzetek Sopron környékén

Tóth Ferenc erdőmérnök, term. véd. főfelügyelő: Fertői tájvédelmi körzet (korreferátum)

Kárpáti B. László erdőmérnök, tud. munkatárs: A Soproni Hegyvidék faunája és flórája

Vákár Tibor építészmérnök: Az urbanizáció környezetkárosító hatásai

Dr. Várkonyi Tibor tud. főosztályvezető: A levegőszennyezettség Magyarországon

Schöberl Miklós egyet. adjunktus: A faipar levegőtisztaságvédelme (korreferátum)

Gyurácz Sándor egyet. adjunktus: A levegőtisztaságvédelmi technika a faiparban (korreferátum)

Dr. Papp Ferenc főosztályvezető: Vizeink szennyeződése és védelme

Dr. Kubinszky Mihály tszv. egyetemi tanár, rektorhelyettes: Építészet és tájvédelem

Dr. Ruzsa Béla egyet. adjunktus: Közúti forgalmi zajmérések Sopronban

Augusztinovicz Fülöp tud. kutatómérnök: A közlekedési zaj problémái Budapesten (korreferátum)

Dr. Stefanovits Pál akadémikus, egyet. tanár: Talajerózió

Gáspár Hantos Géza főosztályvezető: A hazai erdők környezetvédelmi jelentősége

Múzeumlátogatások

Tanulmányutak: Balatonfüred–Tihany–Zánka–Badacsony; Sopronkőhida–Fertőrákos–Balf–Nagyecenk (Múzeum, kisvasút, emlékhely)–Fertőd–Petőháza; Sárvár–Szombathely–Bük. Látogatás az egyetem tanszékein. Üzemlátogatás

Csillagászati világhét (a Martos Flóra Egészségügyi Szakközépiskolában):

Dr. Kelemen János pol. munkatárs: Újdonságok a csillagászatban

Működik:

Ország-világjárók klubja
Fafaragó szakkör
Kis Matematikusok Baráti Köre
Kis Kémikusok Baráti Köre
Ifjú Biológusok Baráti Köre
Ifjú Történelembarátok Baráti Köre
Kertbarátok köre

182A TIT-klubban tartott ülések:

A Húsipari Vállalat dolgozóinak továbbképzése, vizsgálja (MTESZ)
A Liszt Ferenc Társaság ülése
A TKBT elnökségi ülés
A Városszépítő Egyesület ülése
A HNF ülése
Az Egészségügyi szakcsoport ülése
Az Egészségügyi vándorgyűlést előkészítő bizottság ülése
A közművelődési szervezetek, intézmények vezetőinek ülése
A tűzoltók továbbképzése (a MTESZ szervezésében)

Soprontól–Olümpiáig (a városi KISZ-bizottsággal közös rendezvény):

Előadó: Dr. Keresztényi József a MOB tagja, a Nemzetközi Olimpiai Akadémia tiszteletbeli tagja

Vendégeink:

Logvinov Lev professzor, a közgazdasági tudományok doktora; a Csillagászati választmány Ponor
Thewrewk Aurél vezetésével; B. N. Kuzovkin (Moszkva); Dr. Reinhard Schmidt (Rostock)

Munkacsoportok: Irodalmi, nyelvi, pedagógiai, művészeti; Hadtudományi; Nemzetközi, közgazdasági,
filozófiai; Jogi; Biológiai, földrajzi, matematikai, fizikai, kémiai; Egészségügyi; Történelmi; Műszaki;
Idegennyelvi

Taglétszám: 259 fő. Az elnökség tagjainak száma: 17. Tiszteletbeli tag: Dr. h. c. mult. dr. Tárczy Hornoch
Antal akadémikus, tud. tanácsadó

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Fábján Lajos: Horváth B. Jenő
(1922–1970)

**Fábján Lajos: Horváth B. Jenő
(1922–1970)**

„Van-e valami újság?” – kérdezte, azután máris száguldott tovább lobogó hajjal, fokkal botosva. Ízig-vérig riporter volt, közéleti ember: nehéz idők átélője, krónikása, városát híven szerető újságíró.

Horváth B. Jenő Sopronban született 1922. február 6-án. Elemi iskolai tanulmányait a Petőfi téri iskolában végezte, majd beiratkozott a Soproni Bencés Gimnáziumba és itt érettségizett 1941-ben. Az újságírással

már diákkorában eljegyezte magát, így szinte természetes volt, hogy a Fidelitas Lapkiadó Vállalat KFT 1941. június 15-én újságírójelöltként alkalmazta az „Új Sopronvármegye” politikai napilapnál, majd annak megszűntetése után, 1944. július 1-el ugyanebben a minőségben a „Soproni Hírlap”-nál talált elhelyezkedést.

Széleskörű tevékenysége során kapcsolatba került Sopron haladó ifjúságának mozgalmával és a cenzúrával dacolva, esetenként virágnyelvbe öltöztetett hírcsokorban számolt be az egyes náciellenes megmozdulásokról.

Az egyre könyörtelenebb katonai felülvizsgálat a gyenge testalkatú újságírójelöltet is alkalmasnak találta a „harctéri szolgálatra”, így azután 1944 novemberében kézhez 184 vette a behívóparancsot. Nyugatra szállították, csapattestét ide-oda mozgatták, árkot ásott, sáncmunkát végzett, közben vége lett a háborúnak, hadifogságba esett, ahonnan 1945 novemberében tért vissza.

A „Soproni Újság”-nál helyezkedett el, ahol a felszabadulást követő évek építőmunkáinak, helyi erőfeszítéseinek lelkes hírnökeként tett hitvallást városszeretetről. Főmunkatársa volt az 1946–47-ben megjelentetett „Színházi fecsegő”-nek. 1949. július 31-én a Soproni Újság megszűnt, őt a Független Kiszgazda és Földmunkás Párt központi lapjánál, a „Kis Újság”-nál alkalmazták.

1951-ben került a Magyar Távirati Irodához, melynek főmunkatársaként a bányászattal, a nemzetközi kereskedelem kérdéseivel, a Budapesti Nemzetközi Vásárral kapcsolatos hírközlésekkel foglalkozott.

Szülővárosától soha nem szakadt el: ide szólította a szülői, testvéri szeretet, hűség a „Hűség városá”-hoz. 1963-tól lelkes kezdeményezője, szószólója, szervezője volt a Magyar Újságírók Országos Szövetsége tagjai részére Sopron értékeinek bemutatására, a Soproni Ünnepi Hetek rendezvénysorozatának népszerűsítésére rendezett újságíró találkozónak.

Évről-évre örömmel tapasztalhatta szülővárosa dinamikus fejlődését, a soproni zezgúgos utcák megifjodását. Részt vett a város fejlesztési terveit bemutató összejöveteleken és közben érvelt, vitatkozott, új és új barátokat szerzett Sopronnak. Írásai Sopron hétköznapjait, ünnepeit, az eredményeket, gondokat megörökítő színes riportjai, a közéleti személyiségekkel, egyszerű emberekkel folytatott interjúk, az ezerarcú város macskaköves utcáit, a Lövéretet, a Tómalmost, a selymesvízű Fertőt felidéző irodalmi színvonalú alkotások vaskos köteteket töltenének meg.

Észak-afrikai kiküldetéséből visszatérve 1969. november 15-én megbetegedett, hosszú szenvedés után 1970. május 8-án hunyta le szemét végleg Budapesten a MÁV-kórházban. Május 13-án Sopronban a Szt. Mihály temetőben helyezték örök nyugalomra.

Rövid volt az élete, szűkre szabott 48 esztendő. Csendesen ment el, szinte észrevétlenül. Szüretkor még azt ígérte: „Majd jövőre hazajövök, találkozunk!” Ezután már nem tudott elbúcsúzni. Amikor városának anyaföldje magába zárta, végleg hazatért.

A Szt. Mihály temetőben lévő sírjára elhelyezve a megkészt emlékezés koszorúját, tisztelgünk Horváth B. Jenő soproni újságíró emléke előtt. Jövőre lenne 60 éves ...

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Nördliche Dreilände recke. Innsbruck, 1980, 88 p. 54 kép + 8 grafika

Nördliche Dreilände recke. Innsbruck, 1980, 88 p. 54 kép + 8 grafika

A „Burgenland. Jahrbuch für ein Land und seine Freunde” sorozat új darabjaként jelent meg a Südliche Dreiländerecke c. könyv után a Nördliche Dreiländerecke c. szép kiállítású, gazdagon illusztrált kötet.

Az északi hármashatárszöveget, vagyis az alcím szerint Alsó-Ausztria keleti részét, Burgenlandot, Pozsonyt és Győr-Sopron megyét bemutató mű, közös osztrák–magyar–csehszlovák összefogással készült.

„Oly korban élünk, amelyben a békés egymás mellett élés elvei, tartalma és formái a mindennapi életünk gyakorlatává váltak, hiszen a különböző társadalmi rendszerben élő népeknek is ez szolgálja közös érdekét. Ma már alig képzelhető el más kapcsolati forma az egymás mellett élő szomszédos népek számára. Ezért megyénk valamennyi állampolgára nevében örömmel köszöntöm ezt a most kiadásra kerülő albumot, amely bemutatja a hármas országhatár vidékét: Burgenlandot, Győr-Sopron megyét és Nyugat-Szlovákiát. Hazánk olyan vidékén élünk, amelyről büszkén beszélünk, hiszen népünk történelmében mindig is jelentős szerepet vállalt. ... E hármas országhatár területén élő népeket több évszázados történelmi múlt kapcsolja össze, amelyből ma is mindazt tovább kell ápolni, ami előremutató, ami az itt élő népek érdekeivel összhangban van, ami az általános emberi haladást szolgálja” – írja Lombos Ferenc, Győr-Sopron megye tanácsának elnöke a könyv előszavában, egyúttal rámutatva a könyv megjelenítésének céljára is.

A további előszókbán a mű születésére ösztönző gondolatokat is rögzítették: „Ez a vidék mindig különlegesen tárt és vonzó volt és az is maradt a mai napig” (Theodor Kery). „E könyv kiadására az adott ösztönzést, hogy a pannóniai táj országaiban már évek óta valóra vált a pannóniai eszme reneszánsza, nemzetközi turisztikai, valamint a kulturális és kereskedelmi jószomszédi kapcsolatok emelkedése, különösen Burgenland és a nyugat-magyarországi megyék között.”

Theodor Kery, Lombos Ferenc valamint Fogarassy László német, magyar és szlovák nyelvű előszavai, bevezetései után, három nyelvű képaláírásokkal ellátott, remek kivitelű, 54 színes kép következik (amelyek közül 36 a legszűkebb pátriánkból való), az alábbi témák szerinti csoportosításban: A határokon túlterjedő közös vonások; A Bécsi Medence és a Nagy Magyar Alföld közötti táj; A térség pannon sorsa; Műemlékek; A polgárság és a parasztság kultúrája; Modern építészet.

A képeket kiegészítendő, a „Grenzüberschreitende Gemeinsamkeiten” c. német nyelvű szöveges részt a szerkesztőségi írásokon kívül Gaál Károly, Hiller István, Pflagner Margit és Szép László készítették, s a Kultúrrégió Bécs és Budapest között, A Bécsi 186Medence és a Nagy Magyar Alföld közötti táj, A térség pannon sorsa, Műkincsek, A polgári és paraszti kultúra fő fejezetekre tagolódik. A Soproni Szemle olvasói számára különös érdeklődésre tarthat számot a kultúrrégió jeles személyiségeit bemutató fejezet: Josef Haydn, Liszt Ferenc, Johann Nepomuk Hummel, a Strauss és Lanner család, Takács Jenő, Kitaibel Pál,

Dorfmeister István, a Storno család, Goldmark Károly, Lehár Ferenc, Kolbenheyer Mór, Rauch András, Wohlmuth János Sopron megyei tevékenységét ismerhetjük meg. Szó esik a Győr–Sopron–Ebenfurt-i vasútról, Észak- és Közép-Burgenlandról.

Külön szólnunk kell az 1829-ben megjelent és e munkában bemutatott „Wanderungen zu den Umgebung des Neusiedler Sees mit besonderer Rücksicht auf Eisenstadt, Eszterháza, Forchtenstein und Neustadt” c. könyvecskéről, amely a Fertő és környékének rendkívül érdekes és hű leírását adja, útikalauzul is szolgálva.

A Soproni Szemlében (1971, 356–361) Hiller István tollából már közölt: Egy Sopron megyei tanító Napóleonnál c. írás rövid kivonata is bizonyára tetszést arat a szélesebb olvasóközönség körében is.

Az öröndetes szép kiállítású könyv soproniak számára külön örömet nyújtó értéke, Sterbenz Károly 8 grafikája. A 8 grafika közül 5 ábrázol soproni, illetve Sopron megyei város és településképet. Egyúttal bemutatja röviden a művész életpályáját is.

A könyv szerkesztését Hans Rosnak, grafikai kialakítását Werner Weibert végezte. A publikációk a Belvedere-Verlag A. Hadwigerer Wiennél jelentek meg. A nyomás és reprodukció az innsbrucki Verlagsanstalt Tyrolia Ges.m.b.H. munkáját dicsérik.

A felhasznált és ajánlott irodalom gazdag jegyzéke mellékletként, külön lapon található a könyvben.

A kötet kiegészítéseként, annak képeinek felhasználásával, reprezentatív kiállítású 1981-es naptár is készült, ahol a február hónapot a kismartoni Haydn-terem freskójának képe, az április hónapot a soproni Főtér képe, a májust egy fertői kép, a júniust a fertői kastély képe, az augusztust Lánzsér várának, az októbert a deuschkreuzi kastélynak, a decembert a reszti polgárházaknak a képe díszíti.

Meggyőződésünk, hogy a könyv eléri célját – amint azt Lombos Ferenc írja: „E könyv – amit most külön nagybecsüléssel köszöntünk – legyen újabb jelképe egymás megbecsülésének, az emberi haladásért tett közös erőfeszítéseinknek igaz kifejezője.”

Mastalirné Zádor Márta

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Geosits, Stefan: 700 Jahre St. Jakobskirche und Pfarre Klingenberg. Wien, Tusch-Druck GmbH, 1976, 111 Seiten; Nagy, Josef–Gruber, Oswald (red.): 700 Jahre Neckenmarkt 1279–1979. Festschrift. Eisenstadt, Rötzer-Druck, 1979, 203 Seiten; Zisper, Lorenz: Festschrift 350 Jahre Schlacht bei Lackenbach und Neckenmarkter Fahnenstangen. Eisenstadt, Rötzer-Druck, 1970, 42 Seiten; Berghofer, Josef: Müllendorf. Geschichte, Wirtschaft, Volkskunde. Eisenstadt, Prugg Verlag, 1980, 184 Seiten

187 Geosits, Stefan: 700 Jahre St. Jakobskirche und Pfarre Klingenberg. Wien, Tusch-Druck GmbH, 1976, 111 Seiten; Nagy, Josef–Gruber, Oswald (red.): 700 Jahre Neckenmarkt 1279–1979. Festschrift. Eisenstadt, Rötzer-Druck, 1979, 203 Seiten; Zisper, Lorenz: Festschrift 350 Jahre Schlacht bei Lackenbach und Neckenmarkter Fahnenstangen. Eisenstadt, Rötzer-Druck, 1970, 42 Seiten; Berghofer, Josef: Müllendorf. Geschichte, Wirtschaft, Volkskunde. Eisenstadt,

Prugg Verlag, 1980, 184 Seiten

Három burgenlandi község Kelénpaták, Sopronnyék és Szárazvám története. valamint az 1620. évi lakompaki csatáról szóló megemlékezés van előttünk. Kelénpaták és Sopronnyék történetének kezdetül megadott évszám a templom, ill. a község első említését jelenti és a 700 éves ünnepség indítékául szolgál. Mindhárom község története természetesen jóval az első említés előtt kezdődött. A ma horvát többségű Kelénpaták történetírója elfogadta azt a – nyomtatásban még meg nem jelent – megállapításomat, hogy az 1153. évi pannonhalmi oklevélben említett *Ják* falu az 1276-ban említett és akkor már többségében német lakosú *Klingenbach* faluval azonos: ez nemcsak a község templomának Szt. Jakab patrocíniumát magyarázza meg (a magyar *Ják* név a *Jakab* rövidült alakja), hanem azt is bizonyítja, hogy a magyar alapítású falu legkésőbb a XII. században alakult és a pusztá személynévből alakult helynevek közé, azaz a magyar helynevek legrégebb rétegébe tartozik. Hasonlóan régi a *Nyék* helynév is a *Nyék* törzs nevéből, amelyet a német névből semmiképp sem lehet megmagyarázni, bármiképpen is okoskodik egyik-másik osztrák kutató, aki sem a magyar helynévadással, még kevésbé a magyar nyelvtörténettel nem ismerős. A község német neve csak a magyarból magyarázható és semmiféle okoskodással sem valamely óbajor személynévből. Szárazvám régi magyar *Kövesd* neve már 1270-től adatolható (nem 1271-től, mint olvashatjuk), viszont a német neve csak 1390-től kezdve, nem 1271-től, amint a szerző állítja (vö. Kranzmayer–Bürger: Burgenländisches Siedlungsnamenbuch. Eisenstadt, 1957, 105). Mindhárom község magyar és német neve azt példázza, hogyan németesedtek el a XIII.–XIV. században nyugat-magyarországi falvak, hiszen már korábban is keletkeztek német alapítású falvak is (pl. Höflány/Höflein). A *Kelénpaták* név a XIX. századi magyar közigazgatás alkotása, a *Szárazvám* név a XVII. században keletkezett (Pozsonyban egy *szárazvám* már 1360-ban ismert).

Kelénpaták 1416/1419-től 1870-ig Sopron jobbágyközsége, története szorosan kötődött a városéhoz. E kapcsolat részletes feltárása még várostörténetünk feladata. 1543-tól kezdve települnek be a török elől menekülő horvátok a faluba, a velük kapcsolatos ószláv és horvát nyelvű feljegyzések a nyugat-magyarországi horvátok becses nyelvtörténeti emlékei (vö. SSz. 1976, 183). A szerző ismerteti, színes mellékletben is bemutatja a horvátok történetével kapcsolatos emlékeket, köztük az 1501-ben Esztergomban 188nyomatott, Frank Pongrác kelénpataki, majd soproni pap 1500–1520. évi bejegyzéseit is tartalmazó misekönyvet. A három község története lényegében azonos felépítésű: az őskori leletektől a legújabb időkig ismerteti az eseményeket, a templom, az iskola, a társadalmi szervezetek történetét. Sopronnyék esetében mégis ki kell emelnünk a község és Lakompak közt 1620-ban, Esterházy Miklós és Bethlen Gábor csapatai közt lefolyt, soproni vonatkozású ún. lakompaki csata leírását, a nyékieknek 1622-ben jutalmul adott zászló és a vele kapcsolatos, a mai napig élő szokás leírását: a község választott, legkiválóbb legénye minden év Úrnapját követő vasárnap nagy ünnepség keretében lengeti meg a zászlót, amelyet évente egy-egy leány új szalaggal díszít fel. Az 1970-ben végrehajtott faluösszevonások során Sopronnyékhez csatolták Hasfalva (Haschendorf) községet (a felsőpulyai járásban 62 kisközséget 23 nagyközséggé vontak össze).

Szárazvám történetírója, a Burgenland határain túl is ismert, nyelvjárásban író lírikus Josef Berghofer (vö. SSz. 1980, 283) közli a XVI. század közepéről származó jogszokások összeírását (eredetiben), a falutérképek alapján a falukép fejlődését, a falu gazdaságának leírását és számos néprajzi adalékot (népdal, monda, mondókák, falucsúfoló, szokások, stb.), továbbá egy falubeli gazda 1873. évi feljegyzéseit a helybeli parasztek időjárás-tapasztalatairól.

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Bárdos Kornél: Győr zenéje a 17–18. században. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980, 627 lap

Bárdos Kornél: Győr zenéje a 17–18. században. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980, 627 lap

„A Magyar Tudományos Akadémián készülő több kötetes magyar zenetörténet előmunkálatai időszerűvé tették, hogy Pécs és Tata XVIII. századi zenéje után Győr korabeli zenei életével is részletesen foglalkozzunk” – írja az előszóban a szerző. Az utalás az ugyancsak a MTA Zenetudományi Intézetében készült, szintén az Akadémiai Kiadónál megjelent „Pécs zenéje a 18. században” (1976), ill. „A tatai Esterházyak zenéje 1727–1846” (1978) című munkákra vonatkozik. A magyar zenetörténetnek ezek az előmunkálatai csak közvetve érintkeznek folyóiratunk profiljával, mégis foglalkozunk velük. Előreláthatóan 1983-ban, ugyancsak Bárdos Kornél tollából jelenik meg a Sopron zenéjéről írt kötet, így tanulságos összehasonlításra nyílik majd lehetőség egy polgár város és két püspöki székhely, valamint két Esterházy-rezidencia (Eszterháza/Fertőd; Tata) zenei élete között. (Az eszterházi rezidencia zenei életétől természetesen elválaszthatatlan a kismartonié, ahogy a tataitól a csákvári is). A győri és a pécsi zenei életnek egyaránt a székesegyház, a jezsuita gimnázium és a polgárság zenéje az összetevője, mégis a Győrben leírt, ill. az ott játszott zeneművek tematikus jegyzéke 1889, a pécsi székesegyházé 378 művet sorol fel (a gimnáziumnak és az 1788-ban az országban harmadiknak alapított zeneiskolának a kottaanyaga nem maradt fenn). A tatai rezidencia kottaanyaga 1117 művet tartalmaz. Sopronban és az eszterházi/kismartoni rezidenciában nyilván más lesz a helyzet, de már ezek a példák is bizonyítják, hogy hasonló anyagfeltárás és feldolgozás után a majd elkészülő magyar zenetörténet valóságos [189](#)felfedezésszámba megy. A jelzett témakörökhöz természetesen még hozzáveendő a népi zene, a népi és az egyházi zene kapcsolatának kutatása is. A mi esetünkben elég, ha hivatkozom Lajtha László „Sopron megyei virrasztó énekek” (Budapest, 1956) című művének igazában még fel nem dolgozott gazdag anyagára (vö. Mészáros István: SSz. 1976, 326–328), országos viszonylatban éppen Bárdos Kornél „Népzenei jellegű variálásmód a XV–XVIII. századi magyar passiókban” című kéziratot kandidátusi értekezésére (1965), amely az alapja „Volksmusikartige Variierungstechnik in den ungarischen Passionen (15. bis 18. Jahrhundert)” Budapest, 1975 című munkájának. (Az utóbbiban többek között szerepel a Sopronlővőről származó Lövei Vajda György XVII. századi ev. lelkész is, akit a könyv fordítója egy nem létező Löve falu lelkészének tesz meg, nem tudván, hogy a *lövei* az eredeti és helyes, a községben ma is élő alakja az újabb és tudálékos *lövői* melléknévnek).

Győr azért is érdekelt bennünket, mivel Sopron is a győri püspökséghez tartozott: pl. Széchényi György már mint kalocsai érsek és a győri püspökség adminisztrátora igazi barokk bőkezűséggel 1684-ben gazdag zenei alapítványt létesített a győri, soproni és a szombathelyi zenészek eltartására (a szombathelyi püspökség csak 1777-ben létesült). Sopronnak is volt jezsuita gimnáziuma (az evangélikuson kívül), még pedig jelentős latin, német és francia nyelvű színelőadásokkal (vö. Staud Géza: SSz. 1977, 11–33; vö. még Griffin, Nigel: Jesuit school drama. A checklist of critical literature. London, 1976). Soprontól eltérően a győri evangélikusoknak (és a reformátusoknak) a XVII. században még nincs zenei életük; Győrnek nincsen toronyzenéje. Viszont gazdag és fejlett a székesegyház zenei élete, főleg a XVIII. században. Az 1832-ig tárgyalt zenetörténet utolsó szakaszának kiemelkedő karnagya Istvánffy Benedek (1766–1778), aki

Bárdos szerint feltehetően Sopronban tanult. A székesegyház zenészei látták el nagyrészt Győr többi egyházi zenéjét (karmeliták, ferencesek, plébániák, kápolnák, orsolyiták) is.

Az iskolák közül leggazdagabb a jezsuita gimnáziumról szóló fejezet (143–209), csak XVIII. századi anyaga van a protestáns iskoláknak (209–220), tanulságos társadalomrajz annak fejtegetése, miért nem kerülhetett sor a tárgyalt időszakban zeneiskola létesítésére (222–231). Pedig a polgárság zenéjéről (232–260) és a városi ünnepekről (261–310) szóló fejezetek zenei igényről tanúskodnak. A kötetnek majdnem a felét (322–604) a művek említett tematikus jegyzéke foglalja el. Ha majd minden, zenei szempontból jelentős helyre vonatkozóan elkészülnek ezek a zenei „okmánytárak”, akkor lehet majd igazában zenetörténeti irányok, művek és értékek szerint megrajzolni városaink zenei életének és zenei műveltségének a képét.

Mollay Károly

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Majer Antal: A Bakony tiszafása. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980, 373 lap (A Magyar Tudományos Akadémia Agrártudományok Osztályának Monográfia sorozata)

190 Majer Antal: A Bakony tiszafása. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980, 373 lap (A Magyar Tudományos Akadémia Agrártudományok Osztályának Monográfia sorozata)

A szerző írja bevezetőjében, hogy a bakonyi tiszafás 1951-től hivatalosan is számbavett országos jelentőségű, de nemzetközileg is számontartott természetvédelmi érték. A természetvédelem célja, hogy ezt a természeti értéket megőrizze és a kutatás számára fenntartsa. A tiszafa kedvelt dísznövény, a soproni és Sopron környéki kertekben, parkokban is kiterjedten hasznosítják. Ezért érdekes és értékes számunkra is mindaz, amit a neves tudós erről a kihálásra jósolt, vagy ítélt tiszafáról, növényteni jellegzetességéről, sajátos életteréről, erdészettörténeti vonatkozásairól és a megfelelő erdőnevelési beavatkozásokról ír, amellyel ennek a fafajnak megőrzését és fejlesztését is biztosítani lehet. Mindent a szerző természetesen elsősorban és mindenekfelett a szentgáli tiszafás kapcsán ismerteti, de nem vonatkoztatható el a Sopronban és környékén lévő egyedektől. A könyvnek e részleteivel kívánunk röviden foglalkozni.

Sopronban, a Balfi úti evangélikus temetőben, az északi fal mellett, a Boór család sírján helyszínelte Majer Antal egy 1881 utáni, tehát közel 100 éves, 12 méter magas tiszafát. Az Alsó-Lövérekben a Panoráma u. 6. számú Proszvimmer-villakertben 1975-ben talált egy 10 méter magas, nő ivarú, sokat termő tiszafát, a Felső-Lövérekben a Kőkény köz 3. szám alatti Kubinszky-féle lakóház előtt egy 15 méter magas, 90 éves szép alakú fa áll. Az Egyetem Botanikus Kertjében sok méretes tiszafa található. A legnagyobb 10 méteres. A kert északi szegélyét természetes úton szinte meghódította fánk. Sopronhorpácson a XV. századi templomkertben két, igen sokat termő tiszafa áll. A nagyobb 12 méteres és 130 éves. 1975-ben helyszínelte a szerző. Ugyancsak ebből az évből származik a Mihályiban végzett helyszínelés eredménye; sok tiszafa a faluban és három kastélyának környékén, a falusi házak udvarán. Az egykori női zárda udvarán, a mai iskola előterében álló 5 fa közül egy hím ivarú a legméretesebb: 8 méter magas és csak 2 méteren elágazó, szép törzsű. *Magyarországon a legszebb nyírt tiszafás francia kert Fertődön (az egykori Eszterházán) a kastélyparkban található.* A fa nyírással kiválóan alakítható, ezért terjedt el a főúri francia parkokban elsődlegesen. Fertődön többszáz, kúposra, vagy gömb alakra nyírt, valamint sövényyszerűen kialakított

tiszafa alkotja a kastély kertjét és nyesett ösvényeit. Egyébként az Esterházy-kastély francia kertjének nyírt tiszafáit, valamint nyesett tiszafa alléját két jól sikerült fénykép is bemutatja (322, 323. lap). Végül meg kell említenünk, hogy hazánkban a legtöbb tiszafa a somogyi parkok után Győr-Sopron megyében található. Többek között ezért is figyelmet érdemel ez a szép kivitelű, nagy tudományos értékkel bíró szakkönyv.

Hiller István

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Levélszekrény

Levélszekrény

Hárs József írja: Megjegyzések egy hangversenyről

Helytörténettel foglalkozókra könnyen rásüthetik a maradiság bélyegét, mégis vállalnom kell ezt a kockázatot, mikor az Országos Filharmónia 1980–81-re szervezett évadjának 5. soproni bérleti hangversenyén történeteket rögzítem az utókor számára.

A rendezőség ezúttal is mellőzte a közönség előzetes tájékoztatásának szokásos formáját, a plakátot, sőt a Soproni Közművelődési Tájékoztató 1981 április havi füzetében is csak annyit árult el a Győri Filharmonikus Zenekar 7-i estjének első számáról, hogy az egy „mai magyar mű” lesz. Ezt ellensúlyozandó, magyarázó szöveggel ellátott, Győrött 19 nyomott műsort adtak a közönség kezébe, sajnos csak az utolsó percben. Végül is csak az utolsó szám, Debussy A tenger c. szimfonikus költeménye egyezett meg az előzetes híradásokkal, kezdetként Vivaldi 8. opuszából a négy évszak hangzott el Kiss András hegedűszólójával, s csak a szünet után került sor arra a műre, amelyről külön kell beszélnem.

Jancsovics Antal úgy találta jónak, hogy Bozay Attila Variációk Op. 29. (1977) című szerzeményét tűzze műsorára. A sznobok számára szükséges nyugati elismerést jelzi, hogy a darab egy portugál alapítvány megrendelésére készült, s 1978 júniusában mutatták be Lisszabonban. Ez azonban – az említett okok miatt – már nem befolyásolhatta a jó háromnegyed háznyi közönséget. A jelenlevők a hallottakat a látottakkal együtt (a szerző ugyanis előírta, hogy a zenészek időnként helyüket változtassák) egyértelműen visszautasították. Ezt nemcsak a karmester meghajlására reflexszerűen jelentkező taps gyér volta bizonyította, hanem az a Sopronban teljesen szokatlan mód, ahogy a teljes közönség a darab előadása közben viselkedett. Míg a zenekarban „a Kodály által is feldolgozott Virágok vetélkedése” dallamának „több ezer kisebb-nagyobb töredéke, leegyszerűsített változata és annak elemei” kavartak – a magyarázat közérthetőnek éppen nem mondható nyelvén „aleatorikus polifóniában” –, addig a nézőtérben előbb megkínzott arcokat és befogott füleket lehetett látni, majd egyre hangosabb beszélgetések, nevetgélés és felháborodott megjegyzések jelezték a hatást. Olyan is akadt, aki erre az időre kimenekült az előtérbe, a dobhártyát (és orgonát) károsító hangerő elől.

Nem általában a mai zene ellen szólunk (sikerről számoltunk be a SSz. 1980, 184. l-on), hanem az olyan zeneszerzői és előadói magatartás ellen, amelyre a régi „polgárpukkasztó” kifejezés is gyenge, hiszen nem is akar kapcsolatot teremteni hallgatóságával. Ez pedig ma, amikor még Bartók hat-hét évtizedes műveinek

elfogadtatásáért is harcolnunk kell, több mint merészség: hiba.

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Helyreigazítás.

Helyreigazítás.

A SSz. 1981, 55. lapon lévő térképvázlat aláírását az 59. lapon található térkép alá tördelték (2–4. sor), s ezzel kiszorították onnan az odavaló szöveg második felét. A kimaradt magyarázat a következő: 3: Alsó ültetvény dűlő, villa; 4: római út; 5: korábbi római út mellé települt IX. sz-i falu és temetője a Présháztelepen).

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Pichler János, a MTA Fertőtáj Bizottságának titkára, 1054 Budapest, Akadémia u. 9.

Baumann József ny. igazgató, Sopron, Lenkey u. 6.

† *Schneider Lipót* ny. főmérnök, Alsólövérvé u. 16.

Dr. Berecz Dezső író, Sopron, Kisfaludy u. 8.

Dr. Fogarassy László könyvtáros, ČS 811 00 Bratislava–Petržalka, Iskerniková 17.

Dr. Keresztényi József sporttörténész, 1122 Budapest, Maros u. 9.

Dr. Hiller István, az EFE Központi Egyetemi Könyvtárának főigazgatója, Sopron, Pf. 132

Mastalirné Zádor Márta tudományos főmunkatárs, Sopron, Pf. 132

Dr. Mollay Károly egyetemi tanár, 1118 Budapest, Köbölkút u. 11.

Fábján Lajos, a Közép-Dunavidéki Intéző Bizottság főtítkára, Sopron, Kellner S. u. 7.

Hárs József statikus szerkesztő, Sopron, Május 1. tér 21/23.

1981. XXXV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI SZEMLE

Ödenburger Rundschau
Lokalhistorische Quartalschrift
Pedaktion: Karl Mollay

Inhaltsverzeichnis

Baumann, Josef: Geschichte des Ödenburger Gaswerkes (1865–1978) II. Teil

Pichler, Johann: Die wissenschaftliche Erforschung des Neusiedlersee-Gebietes II. Teil

Aktuelle Fragen der Ödenburger Geschichtsforschung

† *Schneider, Leopold*: Vorschläge zur weiteren Entwicklung der Stadt Ödenburg

Kleine Mitteilungen

Fogarassy, Ladislaus: Quellen zur Geschichte der österreichisch–ungarischen Grenzfrage III.

Berecz, Desider: Das Ringen des Ödenburger Theaters zwischen den beiden Weltkriegen

Keresztényi, Josef: Ödenburger und die Olympischen Spiele

Kulturelles Leben in Ödenburg

Hiller, Stefan: Bericht über die Tätigkeit des Ödenburger Zweiges der Gesellschaft zur Verbreitung wissenschaftlicher Kenntnisse im Jahre 1980

Nekrologe

Fábján, Ludwig: Der Journalist B. Jenő Horváth (1922–1970)

Bücherschau

Mastalir-Zádor, Martha: Nördliche Dreiländerecke. Innsbruck, 1980

Mollay, Karl: Geosits, Stefan: 700 Jahre St. Jakobskirche und Pfarre Klingenbach. Wien 1976; Nagy, Josef-Gruber, Oswald (red.): 700 Jahre Neckenmarkt 1279–1979. Eisenstadt, 1979; Zisper, Lorenz: Festschrift 350 Jahre Schlacht bei Lackenbach und Neckenmarkter Fahenschwingen. Eisenstadt, 1970; Berghofer, Josef: Müllendorf. Eisenstadt, 1980

Mollay, Karl: Bárdos, Kornel: Das Musikleben von Raab im 17–18. Jahrhundert. Budapest, 1980 (ung.)

Hiller, Stefan: Majer, Anton: Die Eiben des Bakonyerwaldes. Budapest, 1980 (ung.)

Briefkasten

Unsere Mitarbeiter

Inhaltsverzeichnis

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Ezek a kérdések eredetileg annak az előadásnak a tárgyát képezték, amit 1980. január havában a MTESZ Sopron városi Szervezetének Nyugdíjasok Klubjában tartottam azzal a szándékkal is, hogy a tanulmány az illetékes, illetve érdekelt szervekhez kerüljön.

2 (Megjegyzés - Popup)

Képzőművészeti alkotásnak ezen a téren való elhelyezése nem új gondolat. Házi Jenő javasolta már az első soproni városbíró, István bíró bronzba öntendő szobrának ezen a helyen való elhelyezését. Vö. Házi Jenő: István, az első soproni városbíró (1277). SSz. 1973, 70.

3 (Megjegyzés - Popup)

Vissza kellene állítani a műemlékvédelem nevében a térnek a régi *Sópiac* nevét, amint arra Mollay Károly „Helyrajzi neveink védelme” című cikkében utal (SSz. 1967, 339).

4 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Schneider Lipót: A Soproni Korcsolyázó Egylet (1872–1951). SSz. 1978, 11–22, 129–143.

5 (Megjegyzés - Popup)

A közfürdőkre vö. Schreider Lipót: A soproni úszósport története. SSz. 1959, 175–182; Sopron fürdőviszonyai. SSz. 1966, 56–61; Zádor Alfréd: A Fertő-táj múltja és jövője. SSz. 1975, 321–337.

6 (Megjegyzés - Popup)

1681. nov. 14-én csak az 1676-ban leégett, majd újjáépített várostorony toronyórája ütött először. Sopronban már igen korán megjelenik a XIV. században Nyugat-Európában kifejlesztett toronyóra: 1410-ben egy fémrudacska (*czäin*) eltörése miatt már javítani kell az Előkapu (várostorony) óráját (SoprOkl. II/2, 301.) ! Mollay Károly szíves közlése.

7 (Megjegyzés - Popup)

Vö. SSz. 1976, 350–353; 1877, 81–87.

8 (Megjegyzés - Popup)

Vassel Károly: A déli végek elhatárolása a trianoni szerződés szerint a magyar–jugoszláv határrendező bizottság által. Szeged, 1922, 19.

9 (Megjegyzés - Popup)

A francia eredeti: Recueil des Traités et des Engagements internationaux enregistrés par le Secrétariat de la Société des Nations 1922, 9. k. 204. laptól; angolul: Sarah Wambaugh: Plebiscites since the world war. Washington, 1933, II. 261–265; németül: Eduard Hochenbichler: Republik im Schatten der Monarchie. Wien–Frankfurt–Zürich, 1971, 22–26. Magyar nyelvű tartalma Soós Katalin: Burgenland az európai

politikában 1918–1921. Bp., 1971, 161–163.

10 (Megjegyzés - Popup)

Hadtörténelmi Intézet Levéltára (Bp.): Vezérkari főnökség iratai, 47. doboz.

11 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Országos Levéltár K 26–1387/H. Aktaszám: M. Kir. Külügyminisztérium 6461/Pol., 1921. nov. 2. Gróf Bethlen Istvánnak címzett kísérőlevélben Kánya Kálmán a velencei jegyzőkönyv magyar fordításának két példányban való megküldését jelzi, az aktacsomóban csak egy példány található.

12 (Megjegyzés - Popup)

A Prónay-Ranzenberger pörben is hivatkoztak rá, hogy közönséges bűncselekményeket elkövetett felkelőket a szombathelyi kir. ügyészséghez szállították be. (Lásd Fogarassy László: SSz. 1978, 23–40). A fehér terrorban (nem Nyugat-Magyarországon) kompromittált és felkelőknek ment különítményesek amnesztálása nem volt nemzetközi jogi probléma, ezt a magyar kormány annakidején in foro interno intézte el.

13 (Megjegyzés - Popup)

Eredetiben: *étudiants*. Ezen főiskola: hallgatók és felsőbb gimnáziumi osztályok vagy szakiskolák tanulói egyaránt érthetők. (Utóbbiak is akadtak a felkelők között.)

14 (Megjegyzés - Popup)

Eredetiben: *garnisons* 'helyőrségek', ez azonban magyarul állandó tartózkodási hellyel bíró katonaságot jelent. Ezért fordítottuk „csapat”-nak, amely nem jelent tartós szállással bíró alakulatot.

15 (Megjegyzés - Popup)

Itt és alább is a Sopronban székelő Szövetségi Tábournoki Bizottság értendő.

16 (Megjegyzés - Popup)

Eredetiben: *traité*. Tehát a saint-germaini és trianoni békeszerződés végrehajtásáról van szó.

17 (Megjegyzés - Popup)

Eredetiben: *pays*, amely németül 'Land'-nak fordítható. Inkább 'terület'-nek kellene fordítani. A kissé pontatlan fogalmazás ellenére is világos, hogy Burgenland és nem Magyarország pacifikációjáról van szó, mert akkor a jegyzőkönyv fogalmazója az *état hongrois* kifejezést alkalmazta volna.

18 (Megjegyzés - Popup)

A külügyminisztériumi fordításban a népszavazási terület határait leíró összetett mondatból az utolsó mondat kifelejtődött, a honvédelmi minisztériumi fordításban megvan. Harka község a külügyi fordításban hibásan *Harkas* (*Harkás*), a honvédelmiben *Harkás* néven szerepel. A külügyminisztérium írógépkezelője *Fertőrákost Felsőrákosnak*, Kohlenhofot pedig *Kohlenkopfnak* hallotta és gépelte. Sem a diktáló fogalmazó, sem a soproni származású Kánya Kálmán rk. követ és meghatalmazott miniszter nem vette

észre a botlást, illetve a francia eredetivel nem ért rá aprólékosan összehasonlítani. Tehát nyersfordításnak tekintendő.

19 (Megjegyzés - Popup)

Ez a mondat a külügyminisztériumi fordításból kimaradt, a honvédelmi minisztériumi fordításban megvan.

20 (Megjegyzés - Popup)

Eredetiben: *tribunal d'arbitrage*.

21 (Megjegyzés - Popup)

Eredetiben: *facilité* 'könnyítés'.

22 (Megjegyzés - Popup)

A péage-jog lényege itt az, hogy az Ebenfurthból és Bécsújhelyről Rendeke-Rötfalva (Liebing-Rattersdorf) felé és vissza indított osztrák vasúti szerelvények a magyar területen levő vasúti pályatestet használhatják. E „korridorvonatok” mind a mai napig rendszeresen közlekednek.

23 (Megjegyzés - Popup)

A Recueil des Traités 9. kötetében a velencei jegyzőkönyv 254. szám alatt az alábbi kommentárral van közzétéve: Ratifié par l'Autriche le 28 décembre 1921. Cet accord est déjà en vigueur en Hongrie comme en Autriche. D'après une communication faite par le Gouvernement de Hongrie au Gouvernement fédéral d'Autriche, l'accord n'a cependant pas été soumis à l'approbation de l'Assemblée nationale hongroise conformément aux dispositions de la constitution hongroise qui n'exige pas telle approbation.

24 (Megjegyzés - Popup)

Bodonyi Béla (1884–1971) 1907-ben a Nádasy-társulat kedvelt tagja. 1945 után a Nemzeti Színház epizodista művésze. E körben filmezett haláláig. Felesége, Király Boriska jó drámai színésznő.

25 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanakkor pl. Debrecenben a színtársulat ingyen kapja a fűtést, világítást, vígalmi adó nincs, a város fizeti az ügyeletes rendőröket és tűzoltókat, négy állandó díszletfestőt alkalmaz s az évi segély 340 millió (Svm. 1925. IV. 30.).

26 (Megjegyzés - Popup)

Alapi Nándor: Vándorlásunk. Emlékkönyv az Országos Kamaraszínház ezredik előadására. Bp., 1926.

27 (Megjegyzés - Popup)

Alapi Nándor: Vándorlásunk. Emlékkönyv az Országos Kamaraszínház kétezredik előadására. Sopron, 1929.

28 (Megjegyzés - Popup)

„Mint valami mesebeli elátkozott hely, olyan a magyar színészet számára Sopron. Ha nem is holtan, de üres bugyellárisssal kerül ki belőle minden magyar színigazgató” – írja Pataki József (A magyar színészet története. Bp., 1922, 207).

29 (Megjegyzés - Popup)

Vö. a 4. sz. jegyzetet.

30 (Megjegyzés - Popup)

Harsányi Rezsőt a helyi sajtó következetesen soproni születésűnek mondja, nyilván Csatkai is onnan veszi át. A lexikonok helyesen írják acsádi születésűnek. 1886. ápr. 9-én született, apja Holzinger József vasúti állomásfőnök, anyja Szalai Anna; neve Rudolf György Lipót. Nevét 1954-ben miniszteri engedéllyel Harsányi Rezsőre változtatta. (A meszlenti róm. kat. plebánia közlése.). A soproni bencés gimnázium tanulója volt (Próhle Jenő közlése). A budapesti magánszínházak neves jellemszínésze volt, legutóbb a József Attila Színházban. 1957-ben nyugdíjba vonult, 1971-ben meghalt.

31 (Megjegyzés - Popup)

Szentiványi Béla (1895–1959) tehetséges drámai színész, később feledésbe merült. Emlékkönyve: Szentiványi Béla őszinte szavai. Baja, 1933. Borítólapján: Kialvó lángok; belső címlapján: A vidéki színészet élet-halálharca Trianon után)

32 (Megjegyzés - Popup)

Tolnay Andor (1895–1943) 1933-tól vidéki igazgató, végül haláláig a frontszínház igazgatója.

33 (Megjegyzés - Popup)

Bánky Róbert korábban budapesti magánszínházakban szerepelt, majd vidéken. 1945-ben visszavonult. Felesége Orbán Viola 1938-tól fővárosi színésznő, 1949-től a Nemzeti Színház tagja.

34 (Megjegyzés - Popup)

Mohácsi Jenő (1886–1944) költő, író, műfordító. Az ember tragédiáját az ő fordításában mutatta be a bécsi Burgszínház és több más német színház is. Sopronban rokonai voltak. Mártírhalt.

35 (Megjegyzés - Popup)

Ezt követően Alapi Nándor emlékezetem szerint a Nemzeti Színházban ügyelő volt, majd könyvügynök lett (Mágori Mária közlése). Az Új Színészeti Lexikon (1969.) adata szerint 1944-ben külföldre távozott. További sorsa ismeretlen.

36 (Megjegyzés - Popup)

Beleznai Unger István (1902–1963) 1940-től a debreceni, majd a miskolci, végül haláláig a békéscsabai színház igazgatója. Felesége, Kovács Terus a húszas évek végén Somogyi Kálmán társulatánál népszerű operettprimadonna.

37 (Megjegyzés - Popup)

A cseretársulati rendszerben hat prózai és hat zenés társulat alakult, műsorukon 15–20 darabbal. A kormány jelentős anyagi támogatást ígért s azt remélte, hogy az érdekelt városok is segítyezik a társulatokat.

38 (Megjegyzés - Popup)

Szűcs László előbb az operaház tenoristája volt. Kertész Dezső (1892–1965) szintén neves fővárosi színész.

39 (Megjegyzés - Popup)

Galetta Ferenc korábban budapesti operetténekes.

40 (Megjegyzés - Popup)

Fényes Alice Kolozsvárról indult, majd Budapesten játszott, férjhezmenetelekor visszavonult. Nem tartottam szükségesnek olyan országos jelentőségű s a mai olvasó számára is ismerős művészek lexikális adatainak közlését, mint Kómíves Sándor, Rajz János, Patkós Irma, Mészáros Ági, Pogány Margit, Sándor Iza, Hlatky László.

41 (Megjegyzés - Popup)

Vö. SSz. 1978, 119–120.

42 (Megjegyzés - Popup)

A szerző sopronlővei születésű. Tagja a Magyar Olimpiai Bizottságnak, tiszteletbeli tagja a Nemzetközi Olimpiai Akadémiának. A moszkvai olimpia előtt jelent meg „Az olimpiák története” című könyvének (vö. SSz. 1972, 382) negyedik kiadása, melyhez Lord Killanin, a NOB akkori elnöke írt ajánlást (A szerk.).